

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ
КАФЕДРА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

СЛОБОДЯНЮК Аліна Русланівна

**ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ
ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ**

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня
«Магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

Науковий керівник:
кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Коваль Любов Віталіївна

ВІННИЦЯ – 2019

ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет обліку та аудиту

Кафедра бухгалтерського обліку

Затверджую

Завідувач кафедри «Бухгалтерського обліку»

д. е. н., професор _____ Правдюк Н.Л.

« 12» березня 2019 р.

ЗАВДАННЯ НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ

Студенту Слободянюк Аліні Рцсланівні

на тему: «Облікове забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємств»

Затверджено наказом від 12.03.2019 № 41м

Структура роботи		Термін підготовки
ВСТУП		06.09.2019р.
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ	06.09.2019р.
РОЗДІЛ 2	МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ	01.10.2019р.
РОЗДІЛ 3	УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ	01.11.2019р.
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ		До 07.11.2019р.
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		До 07.11.2019р.
ДОДАТКИ		До 07.11.2019р.

Термін подання роботи на кафедру

для попереднього захисту «20» листопада 2019р.

Завдання видав

керівник 12 березня 2019р.

Підпис _____

АНОТАЦІЯ

Предмет дослідження – сукупність теоретичних і методичних аспектів обліку дебіторської заборгованості підприємств.

Об'єкт дослідження – процес облікового забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємств

Мета дипломної роботи полягає в дослідженні теоретико-методичних аспектів облікового забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємств, виявлення недоліків та надання пропозицій щодо їх усунення.

Завданнями роботи є: вивчення теоретичних основ облікового забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємств; дослідження методичних аспектів облікового забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємств; формування пропозицій щодо удосконалення облікового забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємств

В результаті проведеного дослідження сформовано відповідні висновки та пропозиції.

Отримані результати можуть бути використані в практичній діяльності підприємств.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, покупці, замовники, підзвітні особи, аванси видані, векселі одержані, резерв сумнівних боргів.

Магістерська робота включає у себе вступ, три розділи, висновки та пропозиції, список використаних джерел. Обсяг роботи становить ** сторінок, 32 таблиці, 9 рисунків, список використаних джерел містить 73 найменування.

ЗМІСТ

ВСТУП	
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ	
1.1. Поняття дебіторської заборгованості та її значення в управлінні підприємством	
1.2. Класифікація дебіторської заборгованості, її визнання та оцінка	
1.3. Нормативно-правове забезпечення обліку дебіторської заборгованості	
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ	
2.1. Облікова політика як інструмент організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості	
2.2. Інформаційне забезпечення обліку операцій з дебіторської заборгованості	
2.3. Синтетичний та аналітичний облік дебіторської заборгованості підприємства	
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ	
3.1. Автоматизація облікового відображення дебіторської заборгованості підприємства	
3.2. Дебіторська заборгованість: порівняння обліку за МСБО (МСФЗ) та П(С)БО	
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Управління підприємством - це постійний і системний вплив на діяльність його структур для забезпечення узгодженої роботи і досягнення кінцевого позитивного результату. Успішне функціонування суб'єктів підприємницької діяльності залежить від ефективної системи управління. Прийняття кваліфікованих та дієвих рішень залежить напряду від формування та сприйняття корисної інформації [45].

Розвиток ринкових відносин в Україні супроводжується посиленням конкурентної боротьби: швидко зростає номенклатура та обсяги виробництва товарів і послуг, збільшується кількість суб'єктів господарювання, вітчизняні підприємства виходять на міжнародні ринки товарів та послуг, тощо. З метою забезпечення зростання прибутку у цих умовах суб'єкти господарювання використовують різноманітні механізми розширення клієнтської бази і збільшення обсягів реалізації, що у свою чергу призводить до зростання розміру дебіторської заборгованості.

Із зростанням розміру дебіторської заборгованості виникає потреба управління дебіторською заборгованістю, де важливе місце посідає система обліку та аналізу на підприємстві. Однак з метою ефективної організації та проведення обліково -аналітичних процедур необхідно вирішити ряд завдань: дослідити економічну сутність дебіторської заборгованості та її виникнення у сучасних умовах господарювання, її класифікацію на основі різних ознак , удосконалення методики обліку заборгованості та її рефінансування, удосконалення обліку простроченої й безнадійної заборгованості, здійснення аналізу дебіторської заборгованості, тощо. При цьому в першу чергу необхідно з'ясувати сутність дебіторської заборгованості.

Дослідженням цієї проблеми займалися низка українських учених – Білик М.Д. [3], Бутинець Ф.Ф. [8], Нашкерська Г. [39], Бондаренко О.С. [7], Коваль Л.В. [27], Плахтій Т.Ф. [43], Подолянчук О.А. [45], Томчук О.Ф. [66] та ін. Тлумачення сутності дебіторської заборгованості вітчизняними вченими є

близькими до визначення наведеного у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку № 10 "Дебіторська заборгованість". Так, наприклад, проф. Ф. Ф. Бутинець трактує поняття дебіторської заборгованості як суму заборгованостей підприємств на певну дату. Серед зарубіжних авторів дебіторська заборгованість трактується як така, яка виникає в процесі реалізації товарів, робіт, послуг. Наприклад, Є. Бріхгем визначає дебіторську заборгованість як суми, очікувані до надходження від клієнтів за вже продані товари. Також, проведені дослідження показують, що у чинних національних стандартах бухгалтерського обліку існують суперечності щодо інтерпретації, визнання та оцінки поточної дебіторської заборгованості. А тому існує потреба в дослідженні сутності та класифікації дебіторської заборгованості.

Не зменшуючи вагомості проведених наукових досліджень вказаних авторів, зазначимо, що наявність невирішених питань, дискусійність багатьох теоретичних тверджень, а також їх важливе прикладне значення обумовлюють необхідність подальшого удосконалення обліку дебіторської заборгованості.

Актуальність зазначених проблем обумовила вибір теми, мету, задачі, об'єкт, предмет і структуру роботи.

Мета дипломної роботи полягає в дослідженні теоретико-методичних аспектів облікового забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємств, виявлення недоліків та надання пропозицій щодо їх усунення.

Відповідно до визначеної мети були в дипломній роботі поставлені наступні завдання:

- дослідити поняття дебіторської заборгованості та її значення в управлінні підприємством;
- розглянути класифікацію дебіторської заборгованості, її визнання та оцінку;
- вивчити нормативно-правове забезпечення обліку дебіторської заборгованості;
- визначити порядок відображення інформації щодо дебіторської заборгованості в обліковій політиці;

- розглянути інформаційне забезпечення обліку операцій з дебіторської заборгованості;

- вивчити питання синтетичного та аналітичного обліку дебіторської заборгованості;

- сформувати напрями удосконалення обліку дебіторської заборгованості.

Об'єктом дослідження виступає процес облікового забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємств

Предметом дослідження виступає сукупність теоретичних і методичних аспектів обліку дебіторської заборгованості підприємств.

Робота виконана із застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Також були використані методи теоретичного узагальнення, групування і порівняння (для формування понятійного апарату). Використання графічного методу дозволило відображати інформацію у вигляді таблиць та рисунків.

Інформаційною базою при написання магістерської роботи стали праці вчених, інформація практичного характеру, дані статистики, безпосередньо дані підприємства.

Практична цінність здійсненого дослідження та отриманих результатів полягає у обґрунтуванні положень і розробці рекомендацій щодо удосконалення обліку дебіторської заборгованості підприємства.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота включає у себе вступ, 3 розділи, висновки та пропозиції, список використаних джерел та додатки. Обсяг роботи становить ** сторінок та містить 32 таблиці та 9 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Поняття дебіторської заборгованості та її значення в управлінні підприємством

Дебіторська заборгованість виступає важливою складовою діяльності будь-якого підприємства. Між підприємствами виникають різні умови купівлі товарів, надання послуг. Протягом виробничого циклу підприємство прагне якнайшвидше реалізувати свою продукцію, однак у контрагентів в цей час може не бути вільних коштів в обороті. Таким чином, виникає дебіторська заборгованість. Значний вплив дебіторської заборгованості на діяльність та фінансові результати підприємства вимагає постійного дослідження та прийняття оптимальних рішень.

Досліджуючи особливості обліку дебіторської заборгованості у зарубіжних країнах поняття обліку дебіторської заборгованості за кордоном трактується неоднаково, але сутність залишається незмінною. Зокрема, зобов'язання покупців чи інших контрагентів бізнесу перед компанією визнається дебіторською заборгованістю як в Україні, так і в зарубіжних країнах.

У тлумаченні поняття дебіторська заборгованість, у першу чергу, необхідно орієнтуватися на положення національних стандартів бухгалтерського обліку.

Основними нормативно-правовими документами, які регламентують відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" та 13 "Фінансові інструменти". Однак, сутність дебіторської заборгованості тлумачиться у цих стандартах неоднозначно.

Так у П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість" дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованостей дебіторів підприємству

на певну дату [46]. При цьому дебіторами є всі юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів. Під таке трактування підлягає як заборгованість дебіторів, яка утримується підприємством до дати погашення, так і заборгованість дебіторів призначена для перепродажу.

Заборгованість дебіторів, що призначена для перепродажу, придбавається або створюється підприємством з метою отримання прибутку або у вигляді відсотків, дивідендів, тощо, або ж від короткотермінових змін ціни(суми) такої дебіторської заборгованості. Тому така заборгованість, згідно п.4 П (С)БО 13 "Фінансові активи", є фінансовим активом призначеним для перепродажу і повинна відображатися та оцінюватися в обліку відповідно до цього стандарту [48].

Визначення наведене в П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість" є ширшим, оскільки охоплює усю заборгованість підприємству, у тому числі і ту, яка по суті є фінансовими інвестиціями, тобто активами, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку.

У п.4 П(С)БО 13 "Фінансові активи" надається визначення дебіторській заборгованості, що непризначена для продажу, - "дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу" [48]. Отже, дане тлумачення більш точно розкриває сутність поняття "дебіторська заборгованість".

Таким чином, на основі аналізу чинних національних стандартів бухгалтерського обліку можна дійти висновку, що дебіторська заборгованість, за своєю суттю, є сумою заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу.

Варто зауважити, що не існує окремого міжнародного стандарту, який регламентує питання відображення в обліку дебіторської заборгованості. Облік

дебіторської заборгованості здійснюється відповідно до МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів», МСФЗ 7 "Фінансові інструменти: розкриття", МСБО 32 "Фінансові інструменти: подання" та МСБО 39 "Фінансові інструменти: визнання та оцінка", тобто дебіторська заборгованість відноситься у міжнародній практиці до фінансових активів. При цьому у названих міжнародних стандартах не дається чіткого визначення поняття дебіторської заборгованості. П.9 МСБО 39 зазначає: "позики та дебіторська заборгованість – це непохідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку". Таке тлумачення поняття дебіторської заборгованості є ширшим порівняно з тлумаченнями наведеними у національних стандартах.

Дебіторська заборгованість – це наслідок цивільних зобов'язань, що виникають у результаті визначеної угоди, яка оформлена договором і являє собою дію суб'єктів, що беруть у ній участь (юридичних чи фізичних осіб), результатом чого є виникнення товарних і грошових зобов'язань [1, с. 32].

З історичного погляду ще в 1625 році було надане таке визначення: дебітор – це той хто має (власник), хто отримує, кому поставляють, продають або від кого сподіваються отримати платіж, або, нарешті, той, хто повинен платити; кредитор – це той, хто видає (витрачає), з ким розраховуються, від кого отримують, з ким мають справу, хто продає, поставляє, у кого купують, той, кому потрібно платити [67, с. 15].

Сутністю дебіторської заборгованості є «дебітор» (від латинського *debitum* – борг, обов'язок). Згідно з П(С)БО 10 «дебіторська заборгованість», дебітори – це юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [46].

На початку ХХ століття поняття «дебітор» та «кредитор» характеризувалися таким чином: «Відносини двох людей, які укладають угоду, можна визначити латинськими термінами «дебіт» (повинен) і «кредит» (вірити комусь)» [67, с. 16].

Дебіторська заборгованість має суттєве значення в діяльності підприємства. За своїм змістом дебіторська заборгованість є інструментом кредитування дебітора за отримані ним товари, надані роботи чи послуги на безвідсотковій основі.

Низка авторів підкреслюють, що однозначного визначення дебіторської заборгованості в дослідженнях учених немає, і пропонують підходи до трактування цього поняття [71].

Дослідження літературних джерел дає змогу уточнити підходи до визначення поняття «дебіторська заборгованість» (рис.1.1).

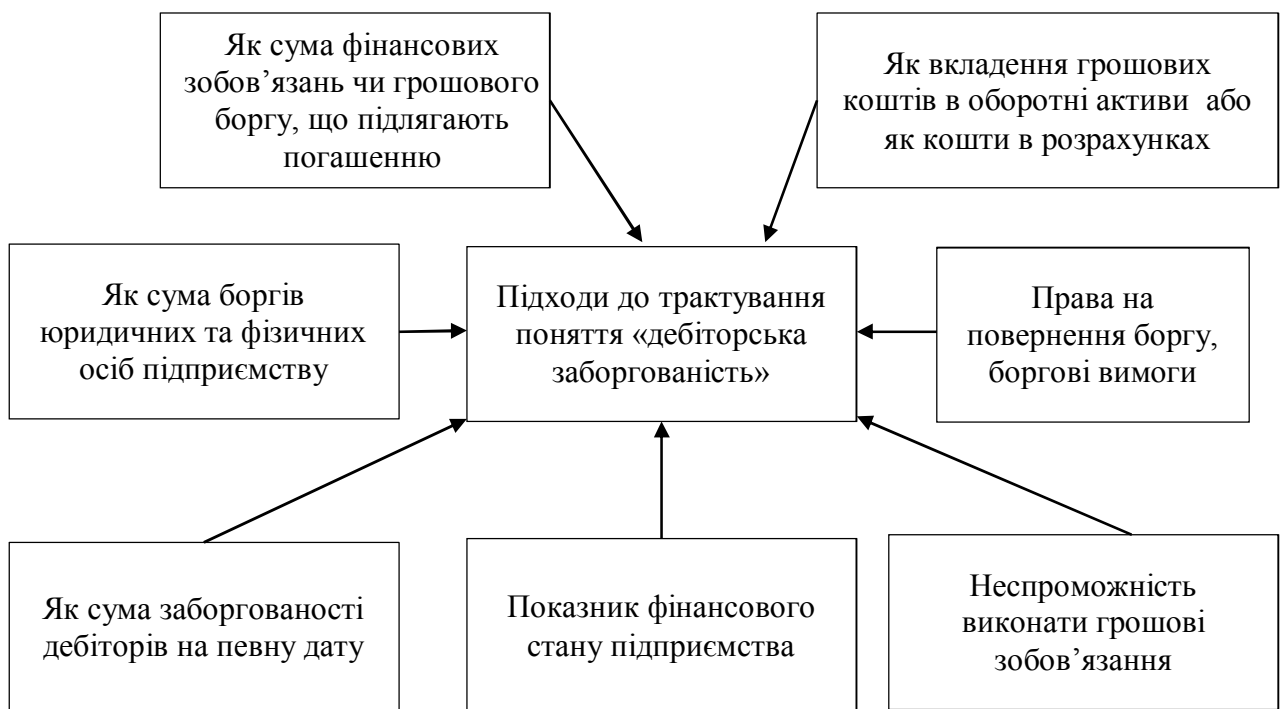

Рис. 1.1. Підходи до трактування поняття «дебіторська заборгованість» різними авторами Джерело: за матеріалами [71, 72, 31, 30]

Інформація, що подана на рисунку 1.1, свідчить, що під дебіторською заборгованістю розуміють неспроможність виконати свої зобов'язання, суму зобов'язань, що підлягають погашенню, вкладення в оборотні активи, права на повернення боргу, оцінюють як показник фінансового стану підприємства.

Сьогодні немає єдиного підходу до визначення поняття «дебіторська» заборгованість, тому для підвищення якості управління цим видом заборгованості є доцільним розглянути позиції науковців щодо її трактування

(табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Характеристика поняття «дебіторська заборгованість» сучасними науковцями

Джерело	Визначення поняття «дебіторська заборгованість»	Ключові слова
1	2	3
Матицина Н.О. [31]	Розмір неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання перед підприємством після настання встановленого договором строку їх оплати	неспроможність виконати грошові зобов'язання
Білик М.Д. [3]	Це матеріальні ресурси, не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена у підприємства	матеріальні ресурси, не оплачені контрагентами
Гуня В.О. [18]	Один із найважливіших складників кредитної діяльності підприємства, один з елементів для розрахунку показників її результативності	один з елементів для розрахунку показників її результативності
Іванов Є.О. [23]	Це боргові права до покупців	боргові права до покупців
Кужельний М.В. Лінник В.Г. [30]	Визнається як актив, коли підприємство має юридичне право отримувати грошові кошти	юридичне право отримувати грошові кошти
Гнатенко Є.П. Волошина В.В. [14]	Дебіторська заборгованість – це елемент оборотних коштів, її зменшення знижує коефіцієнт покриття. Тому необхідно вирішувати завдання не тільки зниження дебіторської заборгованості, але також її збалансованості з кредиторською	це елемент оборотних коштів
Сурніна К.С. [62]	дебіторська заборгованість – це матеріальні ресурси, що не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена з обігу грошових коштів	матеріальні ресурси, що не оплачені контрагентами
Шевченко Б.О. [72]	показник фінансового стану підприємства, який являє собою суму заборгованості на користь підприємства на певну дату за наданий комерційний та споживчий кредити покупцям, а також авансування постачальників, щодо яких у підприємства з'являється майнове право вимоги оплати боргу. При цьому такі відносини мають документальне підтвердження.	показник фінансового стану підприємства
<i>Авторське визначення:</i> дебіторська заборгованість – це юридичне право підприємства отримати грошові кошти, матеріальні ресурси, що не оплачені контрагентами, і може використовуватися для оцінки фінансового стану підприємства на підставі розрахунку показників результативної його діяльності		

Аналіз літературних джерел щодо сутності дебіторської та кредиторської заборгованості дає змогу визначити фактори впливу на розмір

заборгованостей, обґрунтувати проблеми, які виникають у процесі управління цими заборгованостями. Ці проблеми можна систематизувати таким чином [6, с. 24]:

- відсутність чіткої інформації щодо термінів погашення зобов'язань підприємствами-дебіторами;
- не розроблений регламент та методика роботи з простроченою дебіторською заборгованістю;
- недостатність даних (а іноді їх повна відсутність) про зростання витрат, пов'язаних зі збільшенням розміру дебіторської заборгованості;
- не здійснюється оцінка фінансового стану дебіторів і ефективності надання відстрочок платежів;
- відсутність ефективної кредитної політики, використання сучасних форм рефінансування.

Таким чином, підсумовуючи дослідження праць учених із цієї проблеми, пропонуємо розглядати дебіторську заборгованість як важливий показник фінансового стану підприємства, що вказує на суму заборгованості на користь підприємства на певний термін за наданий комерційний та споживчий кредити покупцям, а також як суму авансу для постачальників, щодо яких у підприємства з'являється майнове документально підтвержене право вимоги оплати боргу.

У процесі фінансово-господарської діяльності підприємству необхідно закупляти матеріали, інші запаси, а також забезпечувати реалізацію послуг. Якщо розрахунки за придбані товари, послуги проводяться на умовах подальшої оплати, в цьому разі можна говорити про одержання підприємством кредиту від своїх постачальників і підрядників.

На сьогодні дебіторська заборгованість підприємства займає вагомe місце у складі оборотних активів підприємств України про що свідчать дані таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Склад оборотних активів підприємств України, млн. грн. [73]

№ п/п	Вид оборотного активу	2016	2017	2017-2016, +/-
1	Запаси	1049361,9	1294619,9	+245258
2	Поточні біологічні активи	18874,4	21488,7	+2614,3
3	Дебіторська заборгованість	2926240,4	3459248,2	+533007,8
4	Поточні фінансові інвестиції	164517,7	167440,7	+2923
5	Грошові кошти	336614,8	365615,9	+29001,1
6	Витрати майбутніх періодів	88663,1	87395	-1268,1
7	Інші оборотні активи	148277,1	255009	+106731,9
8	Всього	4732549,4	5650817,4	+918268

За результатами дослідження визначено, що всі вітчизняні підприємства торгівлі у своїх оборотних активах мають дебіторську заборгованість, частка якої коливається в межах 61%, що є досить високим показником, який потребує постійного контролю з метою забезпечення стабільного розвитку підприємства, та таких показників його діяльності, як: платоспроможність, ліквідність, рентабельність та ділова активність.

Зростання на підприємстві дебіторської заборгованості зумовлює погіршення їхньої ліквідності та платоспроможності, наслідком чого може бути навіть їхнє банкрутство.

Дані по досліджуваному підприємству наведено в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Склад оборотних активів ПрАТ «Гніванське ХПШ», тис. грн.

№ п/п	Вид оборотного активу	2016	2017	2018	2018-2016, +/-
1	2	3	4	5	6
1	Запаси	1518	664	266	-1252
2	Поточні біологічні активи	-	-	-	-
3	Дебіторська заборгованість	2879	8708	9095	+6216
4	Поточні фінансові інвестиції	-	-	-	-
5	Грошові кошти	167	23	360	+193
6	Витрати майбутніх періодів	3	-	-	-3
7	Інші оборотні активи	-	-	-	-
8	Всього	4567	9395	9721	+5154

У ринковій економіці заборгованість покупців за готову продукцію та товари підприємства є звичайним явищем. Це – комерційні кредити, які позитивно впливають на діяльність підприємства. Як переконує досвід українських підприємств, що ведуть успішний бізнес, і більшості західних

фірм, дебіторська заборгованість у їхніх активах становить 20–21%.

Дослідження сутності поняття «дебіторська заборгованість» у спеціальній економічній, обліковій літературі та нормативних документах виявило розбіжність у тлумаченні цього поняття. Побудова дієвої облікової системи вимагає однозначності, тому запропоновано визначати сутність дефініції «дебіторська заборгованість» як фінансового активу підприємства, що виникає в результаті минулих подій, оцінюється як сума боргів контрагентів підприємства в грошовій формі та підлягає погашенню або рефінансуванню впродовж 12 місяців та більше з дати звітування, в залежності від її виду.

1.2. Класифікація дебіторської заборгованості, її визнання та оцінка

Для організації обліку та аналізу розрахунків з дебіторами важливе місце посідає класифікація дебіторської заборгованості. Від правильної класифікації дебіторської заборгованості, а також від правильно обраних класифікаційних ознак залежатиме не лише порядок її обліку взагалі чи окремого її складника, а й ефективності управління нею.

В більшості зарубіжних країн, за звичай, підходи до класифікації поточної дебіторської заборгованості рекомендуються, а не регламентуються. Отже, зарубіжне підприємство, на відміну від українського, може самостійно визначати рівень деталізації складу і структури дебіторської заборгованості для відображення в обліку і звітності.

Дебіторська заборгованість може класифікуватися за різними ознаками. Однак, при наявності різних класифікаційних ознак, дебіторська заборгованість найчастіше класифікується за однією певною ознакою в межах рахунків відповідно до "Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій". Це зумовлено тим, що облік в Україні чітко регламентований, на відміну від країн із ринковою економікою, де рішення про порядок розміщення різних видів дебіторської заборгованості в балансі та ступінь деталізації цих статей приймає

фірма, а тому у кожній з них склад і структура дебіторської заборгованості в балансі можуть бути різними [3, с. 30]. Дебіторська заборгованість класифікується за такими ознаками:

- за контрагентами;
- зв'язок із нормальним операційним циклом та терміном погашення;
- об'єкти, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів;
- платоспроможність кредитора.

Важливе значення має класифікація дебіторської заборгованості за контрагентами. Чинним планом рахунків бухгалтерського обліку передбачено поділ дебіторської заборгованості на заборгованість вітчизняних та іноземних постачальників. Однак для правильної оцінки фінансового стану підприємства необхідно здійснювати деталізований аналітичний облік дебіторської заборгованості, що стало можливим при запровадженні комп'ютеризованого обліку. Саме останній дасть змогу правильно оцінити фінансовий стан і стати базою для ефективного управління дебіторською заборгованістю [3, с.30].

В Україні, відповідно до П(С)БО 10, обов'язковим є поділ дебіторської заборгованості на поточну та довгострокову, який залежить від нормального операційного циклу і терміну погашення заборгованості. Поточна дебіторська заборгованість, згідно з національними стандартами бухгалтерського обліку, визначається як сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Відповідно, дебіторська заборгованість, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та термін погашення якої більше дванадцяти місяців з дати балансу буде класифікована як довгострокова.

Дебіторську заборгованість також класифікують за видами залежно від об'єктів, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів. Класифікація дебіторської заборгованості за її основними видами представлена на рис.1.2.

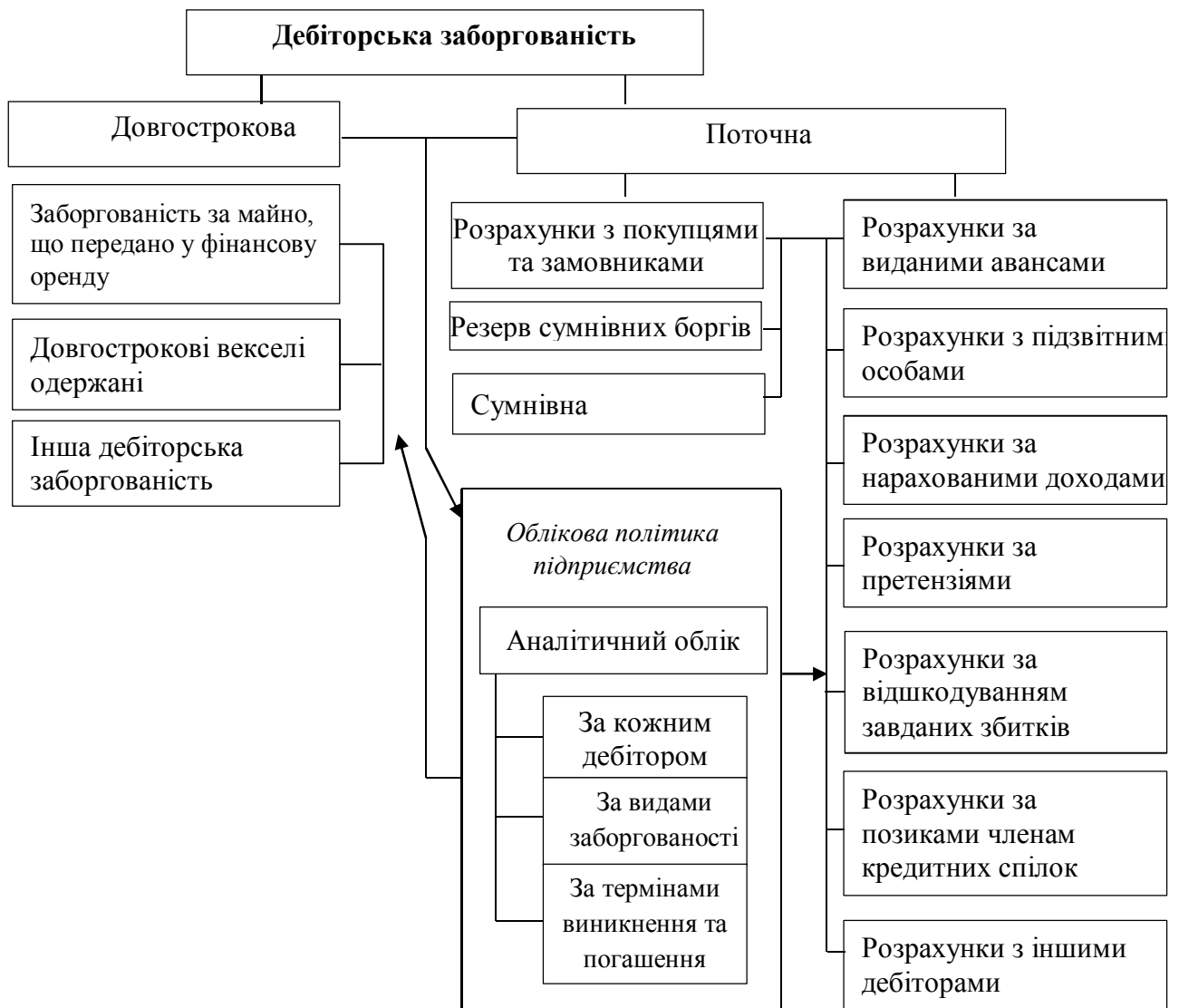

Рис. 1.2.Класифікація дебіторської заборгованості за основними її видами

Відповідно до П(С)БО 10 дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги класифікується шляхом групуванням дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Коефіцієнт сумнівності, як правило, зростає зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості. Величина резерву сумнівних боргів визначається як сума добутків поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи та коефіцієнта сумнівності відповідної групи. Важливим для цілей управління є класифікація дебіторської заборгованості залежно від платоспроможності

дебіторів. За цією характеристикою, відповідно до Стандарту, вона поділяється на сумнівну та безнадійну. Сумнівна дебіторська заборгованість визначається якщо існує невпевненість у її погашенні боржником. Дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість (підстава) щодо неповернення її боржником або за якою минув строк позовної давності вважається безнадійною.

Можна дійти висновку, що є ще одна категорія заборгованості, яка є поточною, але не належить ні до сумнівної, ні до безнадійної. Назвемо цей вид заборгованості "дійсною" заборгованістю. Незважаючи на відсутність визначення "дійсної" дебіторської заборгованості у Національних стандартах бухгалтерського обліку, можна припустити, що це заборгованість, яка буде погашена дебіторами відповідно до умов договорів і стосовно якої немає будь-яких сумнівів у її погашенні.

Варто зауважити, що підприємство може самостійно обрати ознаку класифікації. Так, доцільним є поділ дебіторської заборгованості за ступенем дотримання фінансової дисципліни на допустиму та невинуватну (виникає внаслідок недоліків у діяльності підприємства, наприклад, при виявленні нестач, розкрадань товарно-матеріальних цінностей і коштів), яка запропонована Білик М. Д. Поділ дебіторської заборгованості на ці два види дає можливість простежити порушення фінансово-розрахункової дисципліни і виявити: неякісну роботу контрагента — відсутність коштів у покупця, незадовільну організацію роботи його бухгалтерії; неякісну роботу підприємства-постачальника — порушення договорів поставки [3, с.32].

В міжнародному обліку, дебіторська заборгованість поділяється на поточну заборгованість та не поточну (довгострокову).

Останню в окремих країнах, наприклад, ОАЕ, поділяють на середньострокову та довгострокову.

Дебіторська заборгованість в балансі зарубіжної компанії, зокрема в країнах англо-американської системи обліку класифікується:

– рахунки до отримання – вид дебіторської заборгованість, яка існує в

результаті надання короткострокового кредиту, так званого «відкритого рахунку» продавцем покупцю. За нормальних умов, кошти по рахунку повинні бути отримані протягом 30-60 днів;

- векселі до отримання;
- дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією.

В естонському балансі дебіторська заборгованість відображається таким чином: дебіторська заборгованість дочірніх та материнських підприємств; дебіторська заборгованість пов'язаних підприємств; розрахунки з акціонерами; інша короткострокова дебіторська заборгованість [7].

Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума [46].

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю. У разі відстрочення платежу за продукцію, товари, роботи, послуги з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів та/ або їх еквівалентів, що підлягають отриманню за продукцію, товари, роботи, послуги, така різниця визнається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) у періоді її нарахування.

Довгострокова дебіторська заборгованість відображається в балансі за її теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення [46].

В зарубіжній системі обліку дебіторська заборгованість по рахунках оцінюється та відображається в звітності за чистою вартістю реалізації. Чиста вартість в США обчислюється шляхом сумування всієї дебіторської заборгованості за вирахуванням знижки та безнадійної дебіторської заборгованості.

Проблема визнання дебіторської заборгованості за рахунками

обумовлена існуванням знижок, які розділені на дві групи, наведені в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Види знижок у зарубіжному обліку

№ п/п	Назва	Характеристика
1.	Торгівельні знижки	Процентні знижки від базисної ціни. При розпродажі, для постійних клієнтів, які не викликають облікових проблем
2.	Знижки за сплату в терміни	Процентні знижки, що надаються в залежності від строку сплати. Проблемність обліку в тому, що не ясно отримає покупець знижку чи ні, до того моменту, поки він не сплатить за товар. Такого типу знижки надаються з метою змусити покупця сплатити рахунок до закінчення встановленого в договорі терміну.

В зарубіжній літературі безнадійною вважається дебіторська заборгованість, яка, ймовірно, ніколи не буде сплачена.

Знижка за оплату в термін створює проблему визнання дебіторської заборгованості.

В зарубіжній практиці, переважно в системі загальних принципів бухгалтерського обліку Сполучених Штатів Америки, існують два методи відображення таких знижок в бухгалтерському обліку:

1) Валовий метод. Найбільш широко використовується на практиці. Суть цього методу полягає в тому, що сума продаж та дебіторська заборгованість записується на загальну валову, без знижки, суму виставленого рахунку. Знижки відображаються лише тоді, коли здійснюється оплата протягом періоду дії знижки. Для їх запису використовується контррахунок до рахунку «Продаж», який в кінці року відображається в «Звіті про прибутки та збитки» як коригувальна стаття до загальної величини виручки від продаж. Іншою коригувальною статтею є рахунок «Повернення товарів та знижки», який також має дебетове сальдо та відображає інформацію про суму повернених товарів або інших наданих знижок.

2) Чистий метод. При використанні цього методу знижка, не отримана покупцем, трактується як «штраф», який він повинен сплатити за придбання товару в кредит, а не за готівковий розрахунок, пізніше періоду дії знижки [4].

В Італії дозволено щорічно відносити на резерв сумнівних боргів 0,5 % загального обсягу дебіторської заборгованості, а коли обсяг резерву дорівнює 5 %, подальше його збільшення забороняється.

В Естонії сума сумнівного боргу списується на витрати незалежно від того, застосовані до неї заходи по стягненню чи ні. Відмінністю естонського обліку від українського є те, що безнадійна дебіторська заборгованість, яка раніше була чи не була переведена у витрати, списується з балансу без відображення суми безнадійного боргу на позабалансовому рахунку. Крім дебіторської заборгованості покупців в балансі відображається інша заборгованість (рис. 1.3).

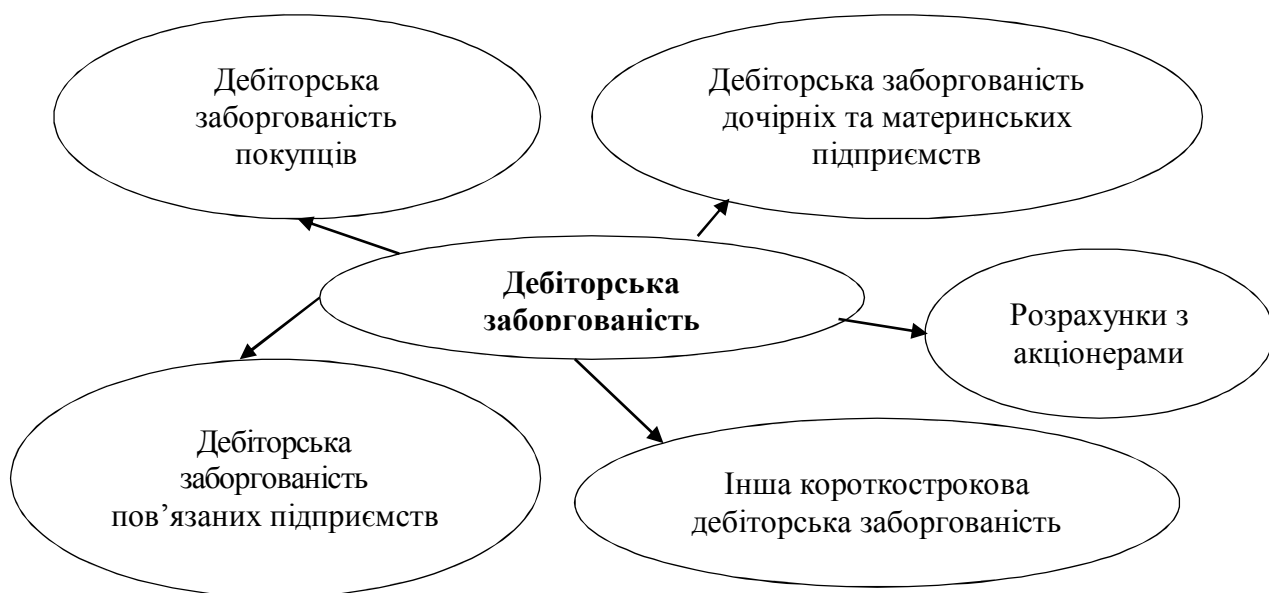

Рис. 1.3. Класифікація дебіторської заборгованості за балансом в Естонії

За даними рис. 1.3 в балансі підприємств Естонії передбачається відображення дебіторської заборгованості дочірніх та материнських підприємств, дебіторської заборгованості пов'язаних підприємств, а також розрахунки з акціонерами та інша дебіторська заборгованість. Наведена деталізація складових дебіторської заборгованості підвищує інформаційне наповнення даних фінансової звітності для прийняття управлінських рішень.

В Україні дебіторська заборгованість поділяється на такі види:

– довгострокова – та, яка не виникає у ході нормального операційного

циклу і буде погашена після 12 місяців з дати балансу;

– поточна – визнається та, яка виникає у ході нормального операційного циклу, або буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу.

З метою складання фінансової звітності, дебіторська заборгованість підприємства класифікують за такими ознаками:

1. За зв'язком з нормальним операційним циклом.
2. За термінами погашення.
3. За своєчасністю погашення дебіторської заборгованості [46].

Відповідно до П(С)БО 10, дебіторська заборгованість визнається активом у разі, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигід і її сума може бути достовірно визначена.

В США компанії при списанні дебіторської заборгованості по рахунках можуть передавати свою дебіторську заборгованість третій особі, «ліквідувавши» її таким чином та отримавши певну суму грошей. Так, якщо здійснюється передача дебіторської заборгованості по рахунках під заставу, то власник дебіторської заборгованості позичає гроші кредитора, виписуючи звичайний вексель та передаючи під заставу дебіторську заборгованість в якості забезпечення. Якщо він не зможе оплатити вексель до зазначеної дати, то до кредитора переходить право конвертації відданої під заставу дебіторської заборгованості в гроші.

У випадку, якщо здійснюється продаж дебіторської заборгованості по рахунках, компанія може продавати право на отримання грошей по дебіторській заборгованості факторинговій фірмі. Як правило, факторингові фірми за свої послуги беруть комісійні 1% та більше від суми дебіторської заборгованості, що придбається.

Наявність безнадійного боргу призводить до втрати виручки від продажу або до збитку, і вимагає відповідного зниження величини дебіторської заборгованості по рахунках та зменшення прибутку.

Існування певного обсягу дебіторської заборгованості в українських підприємствах в ринковій економіці вважається об'єктивним явищем в

господарському процесі, якщо контрагенти підприємства-кредитора виконують свої фінансові зобов'язання згідно з умовами, визначеними договірними відносинами. Але, якщо з боку дебіторів починається уникання виконання своїх фінансових зобов'язань в повному обсязі та у встановлені терміни, це призводить до порушення розрахунково-платіжної дисципліни, сприяє уповільненню кругообігу грошових коштів, погіршенню фінансового стану підприємства-кредитора та неспроможності останнього відповідати за своїми фінансовими зобов'язаннями.

Підводячи підсумок можна навести наступну класифікацію дебіторської заборгованості (табл. 1.5):

Таблиця 1.5

Класифікація дебіторської заборгованості для цілей бухгалтерського обліку

№ з/п	Класифікаційна ознака	Вид дебіторської заборгованості
1	2	3
1	За способом виникнення	1.1. Пов'язана з реалізацією товарів, робіт послуг
		1.2. Інша (або не пов'язана з реалізацією товарів, робіт, послуг)
2.	За терміном погашення	
	2.1 Очікуваним терміном погашення	2.1.1. Короткострокова
		2.1.2. Довгострокова
	2.2. Реальним терміном погашення	2.2.1. Термінова
		2.2.2. Прострочена
		2.2.3. Відстрочена
	2.3. За впевненістю в погашенні	2.3.1. Нормальна
2.3.2. Сумнівна		
2.3.3. Безнадійна (затребувана та незатребувана)		
3	За контрагентами	3.1. Вітчизняних дебіторів
		3.2. Іноземних дебіторів
4	За забезпеченістю	4.1. Забезпечена
		4.2. Незабезпечена
5	За формою погашення	5.1. Монетарна
		5.2. Немонетарна
6	За ступенем дотримання фінансової дисципліни	6.1. Допустима
		6.2. Невиправдана

Така класифікація розкриває економічну природу різних видів дебіторської заборгованості та відповідає структурі бухгалтерського балансу.

Механізм управління дебіторською заборгованістю в Україні спирається на використання різноманітних методів щодо зменшення простроченої або сумнівної дебіторської заборгованості, зокрема [7]:

- психологічні – нагадування по телефону, факсу, пошті, використання ЗМІ чи поширення інформації серед суміжних постачальників, що загрожує боржнику втратою іміджу;

- економічні – фінансові санкції (штраф, пеня, неустойка), передача в заставу майна і майнових прав, призупинення постачання;

- юридичні – претензійна робота, досудове переписування, подача позову в Господарський суд;

- альтернативні інструменти – взаємозалік, реструктуризація, погашення дебіторської заборгованості шляхом врахування платежів до бюджету.

Особливими є інструменти, що можуть використовуватись в управлінні заборгованістю: процес клірингу, факторинг, форфейтинг, облік векселя, застава, аутсорсинг, надання замовникам знижок, реструктуризація заборгованості.

На наш погляд, важливою складовою механізму є контроль та коригувальні дії з внесення змін до управління дебіторською заборгованістю. Контроль, моніторинг та внесення коректив не лише останній, а й важливий елемент, який впливає на стан фінансової стабільності підприємства за рахунок внесення необхідних коректив.

Важливу увагу в процесі ефективного управління дебіторською заборгованістю слід приділяти попереджувальним діям, що спрямовані на недопущення виникнення невиправданої заборгованості, яка загрозувала б фінансовому стану суб'єкта господарювання, і має здійснюватися цим суб'єктом власними силами. Зокрема, до таких дій належать:

1. Ефективно розроблена кредитна політика підприємства.
2. Попередній аналіз платоспроможності потенційних контрагентів.
3. Своєчасний контроль за виникненням дебіторської заборгованості.

Для забезпечення належного контролю за погашенням дебіторської

заборгованості зарубіжних країн ведуться окремі рахунки для кожного покупця товарів або послуг у кредит, а також застосовуються спеціальні журнали:

- журнал обліку продажу з відстрочкою платежу;
- журнал обліку придбань з відстрочкою платежу;
- журнал обліку грошових надходжень;
- журнал обліку грошових виплат [2].

Цікавим є те, що у зарубіжних країнах спеціальні журнали не стандартизовані. Вони пристосовуються для задоволення потреб кожного конкретного підприємства. Деякі компанії замість журналів обліку грошових виплат і надходжень для контролю за грошовими операціями використовують систему ордерів, яка більше пристосована до комп'ютеризації обліку, ніж журнальна система [2].

Досить важливим є і розкриття інформації щодо відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності.

Так, за національними стандартами бухгалтерського обліку (П(С)БО 10 дебіторська заборгованість відображається у формі 1 «Баланс» та формі 5 «Примітки до річної фінансової звітності». У Балансі дебіторська заборгованість відображається за чистою реалізаційною вартістю.

У Примітках до фінансової звітності наводиться:

- перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості;
- перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін, з виділенням внутрішньогрупового сальдо дебіторської заборгованості;
- склад і суми статті балансу «Інша дебіторська заборгованість»;
- метод визначення величини резерву сумнівних боргів;
- сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі класифікації заборгованості за строками непогашення;
- залишок резерву сумнівних боргів за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості, його утворення та використання в звітному

періоді.

Міжнародні стандарти прямо не вимагають відображення дебіторської заборгованості в балансі, за винятком резерву сумнівної заборгованості. Але для визначення величини дебіторської заборгованості, яка відображається в балансі, необхідно:

- протестувати дебіторську заборгованість на предмет знецінення, тобто списати однозначно безнадійну заборгованість;

- для дебіторської заборгованості, яка залишилася, нараховується резерв сумнівної заборгованості, який відображає можливу ймовірність несплати рахунків, і вирахувати даний резерв із величини дебіторської заборгованості [58].

Критерії аналізу дебіторської заборгованості за МСФЗ дещо відрізняються від національних стандартів за МСФЗ 1 «Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності». Аналіз дебіторської заборгованості має такі складові: покупці, інші члени групи, пов'язані сторони, авансовані платежі, інші суми.

Дослідження та систематизація існуючих у національних та міжнародних нормативних документах й економічно-обліковій практиці напрямів класифікації дебіторської заборгованості дало змогу поглибити класифікацію дебіторської заборгованості шляхом доповнення новою класифікаційною ознакою «за своєчасністю погашення», що сприяє врахуванню галузевих особливостей обліку дебіторської заборгованості, дає змогу підвищити аналітичність облікових даних та генерувати інформацію про дебіторську заборгованість для прийняття управлінських рішень щодо підвищення платоспроможності та ліквідності підприємств.

1.3. Нормативно-правове забезпечення обліку дебіторської заборгованості

Досить важливим питанням у розкритті теми обліку дебіторської заборгованості є визначення нормативної бази, яка регулює порядок та

правильність здійснення обліку. Знання та розуміння нормативних джерел дозволяє приймати вірні та законодавчо обґрунтовані рішення на підприємстві стосовно дебіторської заборгованості.

Правові засади обліку дебіторської заборгованості чітко регламентуються законами України, постановами Кабінету Міністрів, наказами міністерств, відомств, фіскальної служби, Національного банку України. Оскільки дебіторська заборгованість відноситься до складу активів підприємства і впливає на визначення реального фінансового стану підприємства, то управління нею, як складовою оборотних і необоротних активів, є одним з найважливіших і складних елементів.

Саме тому перелік нормативних актів, що регулюють облік дебіторської заборгованості, ми відображаємо з урахуванням цих рівнів як наведено в таблиці 1.6.

Таблиця 1.6

Нормативні документи, що регулюють облік та аналіз дебіторської заборгованості

Рівень регламентації	Назва нормативного документа
Перший рівень	Податковий кодекс України
	Цивільний кодекс України
	Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»
	Закон України «Про захист прав споживачів»
	Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»
Другий рівень	Постанова КМУ «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів»
	Постанова КМУ «Про результати суцільної інвентаризації дебіторська та кредиторської заборгованості і заходи щодо її скорочення»
Третій рівень	НП(С)БО 1 «загальні вимоги до фінансової звітності»
	П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»
	П(С)БО 13 «Фінансові інструменти»
Четвертий рівень	Інструкція про службові відрядження у межах України та за кордон
	Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій

Що стосується першого рівня регламентації, то дані нормативні документи мають досить вагоме значення адже їм надається першочергова перевага при розгляді спірних питань, бо вони домінують над іншими нормативними документами.

При регулюванні відносин, що складаються в процесі взаємодії підприємства з його клієнтами основна роль відводиться Цивільному кодексу України в якому міститься спеціальна глава, присвячена загальним положенням про надання послуг, де закріплено положення щодо договорів такого типу. Сторонами за договором про надання послуг є виконавець та замовник. Виконавець зобов'язується за завданням замовника надати послугу, яка споживається у процесі вчинення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу. Виконавець повинен надати послугу особисто, має право залучати до договору іншу особу тільки тоді, коли це передбачено договором. Особливістю договору є те, що виконавець відшкодовує збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням договору про безоплатне надання послуг.

Також питання регулювання відносин між покупцями та замовниками висвітлено в Законі України «Про захист прав споживачів» [55]. Він регулює відносини між споживачами товарів, робіт, послуг і виробниками, виконавцями, продавцями в умовах різних форм власності, встановлює права споживачів і визначає механізм реалізації державного захисту їх прав. У цьому законі наводяться визначення таких термінів:

– споживач – громадянин, який набуває, замовляє, використовує або хоче набути, або замовити товари (роботи, послуги) для власних потреб;

– виконавець – підприємство, установа, організація або підприємець, що реалізують товари згідно договору купівлі-продажу;

– договір – усна або письмова домовленість між споживачем та продавцем про якість, термін, ціну інші умови, за якими здійснюється купівля-

продаж, роботи або послуги;

– термін дії – термін, встановлений виробником товару, під час якого органолептичні, фізико-хімічні, медико-біологічні та інші показники товару при дотриманні певних умов зберігання повинні відповідати вимогам нормативних документів.

Фундаментом здійснення всіх видів операцій є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [53]. Він визначає правові принципи регулювання, організації та ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні. У даному законі також визначене таке поняття як «зобов'язання». Відповідно до даного закону підприємство самостійно визначає облікову політику, де відображає основні засади ведення обліку відповідних об'єктів.

Досить складним питанням в обліку дебіторської заборгованості займає питання безнадійної дебіторської заборгованості, що може виникнути внаслідок погіршення фінансового стану дебітора, що є досить актуальним в сучасних умовах. Даному питанню приділена пп. «г» пп. 138.10.6 Податкового кодексу України (далі ПКУ), де надається визначення безнадійної дебіторської заборгованості, вказує особливості покриття даного виду заборгованості банками і небанківськими фінансовими установами [44]. П(С)БО та ПКУ дають різні визначення терміна «безнадійна дебіторська заборгованість але його суть полягає в самій назві: немає надії на погашення.

Також дане питання розглядається в Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [56]. В даному законі передбачено, що мирова угода – це домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочення та розстрочення, а також списання боргів боржника, яка оформлюється угодою сторін. Окрім того, обумовлено, що мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство.

Акти другого рівня регламентації регулюють питання відрядження, відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку, про

форму статистичної звітності з дебіторської заборгованості. А саме в Постанові КМУ «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» зазначений порядок фінансування відрядження, норми відшкодування витрат, порядок забезпечення коштами працівників, термін відрядження [52].

Наступними документами є План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція № 291 про його застосування встановлюють позначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність та рух активів, капіталу зобов'язань і фактів фінансово-господарської діяльності підприємств [26]. Згідно до Інструкції № 291 для обліку дебіторської заборгованості призначені рахунки 1, 3 класів.

Згідно до Інструкції облік розрахунків з дебіторами здійснюють на таких рахунках: 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи», 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами», 38 «Резерв сумнівних боргів», 34 «Короткострокові векселі одержані». Кожне підприємство, враховуючи свої організаційно-технологічні особливості діяльності, відкриває до них аналітичні рахунки і фіксує в робочому плані рахунків [26].

Основним фундаментом обліку дебіторської заборгованості є П(С)БО 10 [46]. Згідно до нього дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів. Дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Довгострокова дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу. Поточна дебіторська заборгованість – сума дебіторської

заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником. Безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позивної давності. Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості сума поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги з вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку спрямовані на узагальнення у регістрах бухгалтерського обліку (крім регістру позабалансового обліку) методом подвійного запису інформації про наявність і рух активів, капіталу, зобов'язань та факти фінансово-господарської діяльності підприємств і організацій та інших юридичних осіб (крім банків і бюджетних установ), їх філій, відділень, представництв незалежно від форм власності, організаційно-правових форм і видів діяльності (далі – підприємства), на накопичення аналітичних даних про склад і рух активів, капіталу і зобов'язань, доходів, витрат, фінансових результатів.

Форма бухгалтерського обліку як певна система реєстрів бухгалтерського обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них повинна обиратися підприємствами самостійно з додержанням єдиних засад бухгалтерського обліку та з урахуванням особливостей своєї діяльності і технології обробки облікових даних.

Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума. Тобто в стандарті висвітлена інформація про порядок визнання, оцінки, класифікації дебіторської заборгованості, наведено визначення безнадійної дебіторської заборгованості, запропоновані альтернативні варіанти розрахунку резерву сумнівних боргів.

На відміну від українських стандартів в міжнародній практиці не

передбачено єдиного МСФЗ, який би регулював облік дебіторської заборгованості [37]. Питання щодо обліку дебіторської заборгованості регулюються декількома міжнародними стандартами, серед яких МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів», МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання», МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [35, 36]. Однак жоден з цих стандартів не дає визначення дебіторської заборгованості. В МСФЗ 32 вказано, що дебіторська заборгованість визнається фінансовим активом (це будь-який актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти чи інший фінансовий актив від іншого підприємства. У МСФЗ 39 вказано порядок визнання, оцінки, наведено класифікацію дебіторської заборгованості, порядок визнання безнадійної дебіторської заборгованості.

А розкриття інформації у примітках до річної фінансової звітності наведено в МСФЗ 1.

Також питання дебіторської заборгованості висвітлено в 1, 15, 16 стандартах [38, 49, 50]. У НП(С)БО 1 відображено засади відображення інформації про дохід від реалізації в звіті про фінансовий результат, про дебіторську заборгованість на початок та кінець періоду в балансі [38]. П(С)БО 15 «Дохід» висвітлює умови визнання доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг; доходу від надання послуг [49]. Вказано, що дохід від реалізації продукції не коригується на величину пов'язаної з ним сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Сума такої заборгованості визнається витратами підприємства. Методичні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства зазначено в П(С)БО 16 «Витрати» [50]. В даному стандарті вказано, що до інших операційних витрат включається сума безнадійної дебіторської заборгованості та відрахування до резерву сумнівних боргів, витрати на відрядження.

Досить важливого значення в обліку дебіторської заборгованості набуває Наказ «Про облікову політику підприємства», адже саме в ньому висвітлені всі елементи щодо її обліку, які є специфічними для даного підприємства, тобто в обліковій політиці вказано, який з альтернативних варіантів запропонованих

П(С)БО було обрано і має бути застосовано на практиці.

Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань від 02.09.2014 № 879 в 7.2 передбачено, що при інвентаризації усім дебіторам підприємства-кредитори повинні передати виписки з аналітичних рахунків про їх заборгованість, які пред'являються інвентаризаційній комісії (робочій інвентаризаційній комісії) для підтвердження реальності заборгованості. Підприємства-дебітори мають підтвердити заборгованість або заявити свої заперечення [51].

Цей перелік можна доповнювати і іншими нормативними документами, які прямо або опосередковано регламентують облік й контроль дебіторської заборгованості в Україні.

Для удосконалення нормативно- правового забезпечення з питань обліку дебіторської заборгованості необхідно здійснити наступні заходи: внести зміни у П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», в яких чітко були б розмежовані поняття довгострокової та короткострокової дебіторської заборгованостей. Їх облік нині ведеться на різних рахунках бухгалтерського обліку, що не відзначено у вищезазначеному стандарті.

Разом із тим слід вказати, що поточна дебіторська заборгованість є оборотним активом, а довгострокова – необоротним, і вони обліковуються на різних рахунках.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Облікова політика як інструмент організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості

Раціональна організація бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості потребує деталізації інформації за кожним етапом облікового процесу. Для цього було розроблено структурно-логічну схему послідовності обліку дебіторської заборгованості (рис. 2.1).

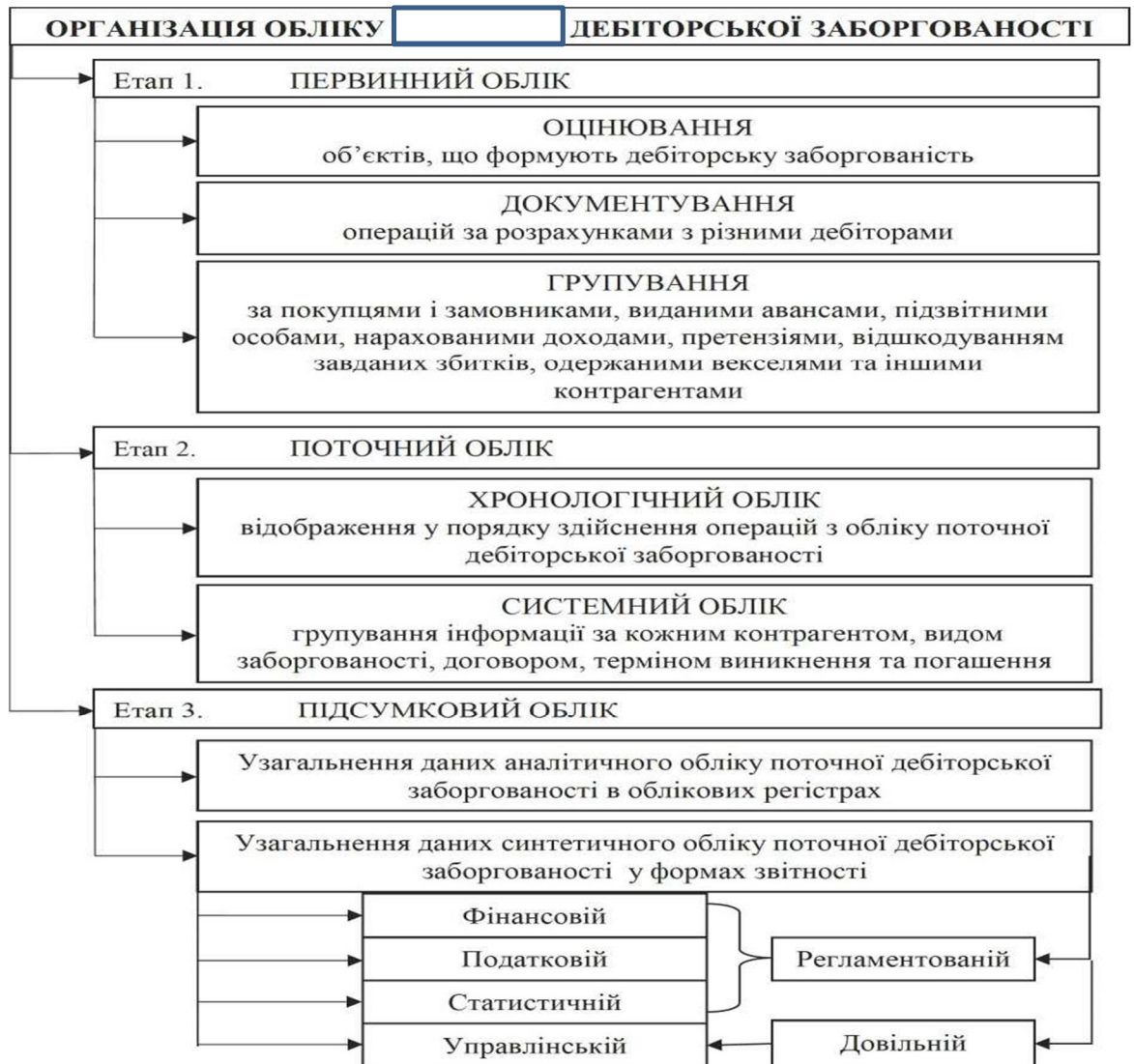

Рис. 2. 1. Структурно-логічна схема послідовності обліку поточної дебіторської заборгованості підприємства торгівлі

Джерело: розроблено автором

Як бачимо, процес організації обліку поділено на етапи. Який би з етапів ми не здійснювали, результати організації обліку мають бути висвітлені в наказі про облікову політику.

Незважаючи на актуальність, теоретико-методологічні основи формування і реалізації облікової політики в комплексі розроблені недостатньо. У своєму сучасному стані облікова політика не повною мірою задовольняє потреби самостійних суб'єктів і окремих галузей, що відрізняються за умовами функціонування. Чинні нормативні акти по бухгалтерському обліку слабо орієнтовані на розкриття специфічних сукупностей об'єктів обліку. На нашу думку, можливості облікової політики як фактора поліпшення показників фінансового стану значною мірою недовикористані, бухгалтерським апаратом адекватно не сприйнята необхідність коригувань в обліковій політиці при виникненні проблем у фінансово-господарській діяльності й організації облікового процесу.

Домінуючий формальний підхід до формування базового регламенту привів до того, що не приділяється належного значення галузевій специфіці, формі власності, організаційно правовому статусу, виду діяльності, обсягу діяльності та іншим особливостям, що знижує чи зводить нанівець роль облікової політики в реалізації цільових настанов підприємства.

Незважаючи на те, що існують загальні рекомендації з організації обліку, проте додатні рекомендації для одного підприємства можуть бути некорисними та навіть шкідливими для іншого. Саме тому кожне підприємство повинне обирати та розробляти власну облікову політику з урахуванням специфіки діяльності та фінансового становища підприємства.

Законодавством України, а саме — п.1 Закону "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні", визначено, що "облікова політика—це сукупність принципів, методів і процедур, що використовується підприємством для ведення обліку, складання та подання фінансової звітності". Згідно з цим Законом, підприємство самостійно визначає облікову політику (п.5ст.8) [53].

МСФЗ (IAS) 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» визначає облікову політику як «конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансових звітів» [34].

Облікова політика — це комплекс методичних прийомів, способів і процедур організації та ведення бухгалтерського обліку, що обирається підприємством з поміж загальноприйнятих або розробляються самостійно, виходячи з особливостей його діяльності з метою забезпечення захисту прав та інтересів власника (власників, учасників) [8, с. 76].

Процес формування облікової політики — це надана за коном можливість суб'єкту господарювання самостійно здійснювати у межах правового поля облікову діяльність, яка включає сукупність принципів, методів і процедур здійснення первинного спостереження, аналізу, поточного групування, підсумкового узагальнення фактів господарської діяльності, складання та подання фінансової звітності [21, с. 75].

Місце облікової політики в системі бухгалтерського обліку та її використання як інструменту організації бухгалтерського обліку на підприємстві викликає ряд проблем практичного характеру: як формується облікова політика підприємства, ким формується, яка послідовність цього процесу, хто несе відповідальність за формування та дотримання облікової політики, як це відображається документально, в які терміни новостворене підприємство повинно формувати облікову політику.

Основними задачами обліку дебіторської заборгованості є: своєчасне і правильне документування операцій по розрахунках з дебіторами; контроль за дотриманням термінів і обсягу платежів по зобов'язаннях; контроль за дотриманням форм розрахунків, встановлених у договорах з контрагентами; своєчасне звірення розрахунків для ліквідації простроченої і безнадійної заборгованості.

У 2000 році керівникам підприємств та бухгалтерам було надано можливість самостійно обирати прийоми та способи обліку для формування

облікової політики підприємства. Однак практика свідчить, що більшість із них розглядають цей принцип як декларативний і не реалізують його. Причинами такого становища в частині дебіторської заборгованості є недостатня теоретична розробка питань оцінки заборгованості, недосконале відображення інформації про розрахунки в системі рахунків бухгалтерського обліку та, найважливіше, суперечності між фінансовим та податковим обліком.

В Україні всі підприємства обов'язково подають фінансову звітність та при її підготовці користуються принципами, методами та процедурами обліку, які в сукупності і складають облікову політику. Проте чи всі підприємства складають наказ про облікову політику та вказують в цьому наказі облікові процедури та прийоми щодо обліку розрахунків?

Так, Науковим центром Лібермана було встановлено, що в 2016 році лише третина підприємств нараховує резерв сумнівних боргів, проте в 2018 чисельність тих підприємств, які почали нараховувати цей резерв, на третину перевищує чисельність тих підприємств, які призупинили його нарахування [19].

Як вже зазначалось вище, облікова політика являє собою сукупність принципів, методів та процедур.

Так, що стосується принципів, то тут все зрозуміло — відповідно ст. 4 Закону про бухгалтерський облік та ст.18 НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", в Україні при складанні звітності та веденні обліку, необхідно дотримуватись наступних принципів: повноти висвітлення, автономності, послідовності, безперервності, нарахування, превалювання сутності над формою, єдиного грошового вимірника, інших принципів, визначених міжнародними стандартами або національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку [53; 38].

Ці принципи є обов'язковими при складанні звітності та веденні бухгалтерського обліку на підприємстві, а отже, необхідно орієнтуватись на них при обранні методів та процедур.

Щодо методів бухгалтерського обліку, то немає однозначного

трактування цього поняття.

Наприклад, М. Пушкар визначає, що "методом науки бухгалтерського обліку в широкому розумінні виступає моделювання реальної картини господарської діяльності. Це моделювання забезпечується наявністю в обліку плану рахунків, а також формами звітності (баланс, прибутки та їх розподіл)" [57, с. 26].

Т. Сльозко зазначає наступне: "Моделювання червоною ниткою проходить у практичному застосуванні прийомів бухгалтерського обліку: і в документації та інвентаризації, і в оцінці та калькуляції, і в рахунках та подвійному записі, в балансі та звітності. В усіх випадках відбувається моделювання господарської діяльності з метою її систематизації та узагальнення для задоволення потреб користувачів" [59, с. 77]. Метод (від гр. (methodos) — шлях пізнання, дослідження) — спосіб досягнення якої-небудь мети, рішення конкретної задачі; сукупність прийомів або операцій практичного або теоретичного освоєння (пізнання) дійсності. У філософії метод — спосіб побудови і обґрунтування системи філософського знання.

Бухгалтерський облік являє собою дуже складну систему знань, тобто теоретичну та практичну систему. Про це свідчить велика кількість передумов та принципів, які є основою його побудови.

Тому просто визначити метод бухгалтерського обліку неможливо. Для цього потрібно побудувати загальну схему взаємозв'язку прийомів (елементів), тобто визначити загальну методологію.

Щодо методу бухгалтерського обліку, то виділяють такі основні його елементи: документування, інвентаризація, система рахунків, подвійний запис, оцінка, калькуляція, баланс, звітність.

І третя складова — це процедури бухгалтерського обліку. Бухгалтерська процедура — це певний порядок дій, які необхідні для вирішення облікових задач.

Соколов Я.В. та Пятов М.Л. виділяють наступні етапи бухгалтерської процедури: проведення інвентаризацій, складання початкового балансу,

реєстрація фактів господарського життя в Журналі операцій, заповнення Головної книги, складання оборотної відомості за рахунками Головної книги, складання бухгалтерського звіту [60, с. 62].

Ми вважаємо, що бухгалтерські процедури мають бути такими, щоб забезпечувати повну, достовірну, неупереджену, об'єктивну та оперативну інформацію для складання фінансової звітності та прийняття адекватних, своєчасних та доцільних управлінських рішень.

Застосування в бухгалтерському обліку організацій Наказів про облікову політику виявило ряд проблем, пов'язаних з формуванням і розкриттям облікової політики, що вимагають пильної уваги і вивчення з метою розробки стратегії їхнього рішення й усунення.

Норми та вимоги до бухгалтерського обліку, у відповідності до яких формується Наказ про облікову політику, встановлюються законодавством. Проте існують багатоваріантні норми, серед яких кожне підприємство обирає найприйнятніші для себе. До таких норм можна віднести способи оцінки, методи амортизації, робочий План рахунків та інше. Отже, однією з найголовніших завдань керівника підприємства та головного бухгалтера, на яких, як правило, покладено обов'язок складання Наказу про облікову політику, повинні підходити дуже серйозно. На формування облікової політики підприємства впливають різноманітні фактори: стан законодавчої бази, можливість використання податкових пільг, галузева приналежність, організаційно правова форма підприємства, організаційна структура фірми, поточні та довготермінові цілі підприємництва, кадрове забезпечення, рівень кваліфікації персоналу та інші. Лише прийняття до уваги всіх перелічених факторів дозволить підійти до вибору облікової політики підприємства з економічною вигодою для підприємства.

На практиці виділяють декілька етапів формування облікової політики. Це питання не врегульоване законодавством, тому існують різні погляди вітчизняних та зарубіжних вчених на кількість та зміст цих етапів. Серед вітчизняних вчених слід виділити тих, хто в своїх працях приділяє увагу

етапам формування облікової політики на підприємствах та установах: Житний П., Колос І., Урбан Н. та ін.

Аналіз підходів до формування облікової політики підприємства наведених вище авторів свідчить проте, що ведеться робота українськими науковцями над проблемними питаннями формування облікової політики, проте жоден з наведених підходів не розкриває повністю процесу формування облікової політики. Не вказуються важливі етапи формування облікової політики, а саме такі як: аналіз основних показників діяльності підприємства, не всі науковці вказують необхідність дослідження впливу обраних методів та процедур на діяльність підприємства, контролю за дотриманням виконання положень, розкритих в обліковій політиці в процесі діяльності, внесення необхідних змін та коригувань за необхідності.

Тому, враховуючи вищенаведені підходи, процес формування облікової політики, на нашу думку, повинен включати наступні етапи.

в Аналіз умов господарювання, основних показників діяльності та організаційної структури підприємства.

в Аналіз стану бухгалтерського обліку на підприємстві, управлінського обліку та внутріфірмового контролю.

в Визначення основних завдань облікової політики.

в Визначення основних об'єктів бухгалтерського обліку, відносно яких повинна бути розроблена облікова політика.

в Виявлення, аналіз та оцінка факторів, під впливом яких відбувається формування облікової політики.

в Визначення та обґрунтування базових положень облікової політики.

в Ідентифікація та вивчення багатоваріантних способів ведення обліку і вибір серед них найдоцільнішого для даного підприємства.

в Дослідження впливу обраних методів та процедур на діяльність даного підприємства та на фінансові результати діяльності.

в Оформлення та затвердження обраної облікової політики.

в Впровадження в діяльність підприємства обраної облікової політики.

в Вирішення проблем, які потенційно можуть виникати в процесі впровадження облікової політики.

в Контроль за дотриманням положень, розкритих в обліковій політиці, в процесі господарської діяльності підприємства.

в Внесення змін до облікової політики за необхідності.

Саме такий порядок формування облікової політики забезпечить чітке розмежування етапів формування облікової політики та дозволить швидко та ефективно її скласти, необхідно лише чітко дотримуватись запропонованого алгоритму, бо кожен етап розташовано в логічній послідовності і виконання кожного наступного етапу неможливе без завершення попереднього.

Облікова політика щодо дебіторської і кредиторської заборгованості повинна містити такі елементи, як: робочий план рахунків; форми первинних документів, необхідних для оформлення господарських операцій; форми документів для внутрішньої звітності; порядок проведення інвентаризації; методи оцінки активів і зобов'язань; правила документообігу і технологія обробки облікової інформації; інші рішення, необхідні для ведення бухгалтерського обліку, а також ухвалення відповідної податкової політики [28, с. 6].

На більшості вітчизняних підприємств в Наказі "Про облікову політику", як правило, розкриваються лише питання оцінки заборгованості та на інколи порядок формування резерву сумнівних боргів і порядок проведення інвентаризації дебіторської заборгованостей.

Оскільки на підприємствах розрахунки — це одна з найважливіших ділянок обліку, то такий стан речей є недопустимим та необхідно більше приділяти уваги цим питанням. Перелік обов'язкових елементів облікової політики щодо обліку розрахунків, які мають бути встановлені Наказом про облікову політику, наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Основні елементи облікової політики щодо дебіторської заборгованості

Елементи облікової	Можливі варіанти
--------------------	------------------

політики	
Оцінка дебіторської заборгованості	- за первісною вартістю (поточна) - за її теперішньою вартістю (довгострокова)
Порядок віднесення заборгованості до сумнівної	Ми пропонуємо визнавати сумнівною таку заборгованість: 1. Не погашена в строк, який встановлено договором; 2. Не забезпечена відповідними гарантіями 3. По якій порушено справу про банкрутство
Порядок проведення інвентаризації розрахунків	Зазначити строки проведення для кожної груп заборгованостей та склад інвентаризаційної комісії
Порядок створення резерву сумнівних боргів	Обирається один із методів: 1. Абсолютної суми сумнівної заборгованості 2. Застосування коефіцієнта сумнівності
Порядок визнання та списання безнадійної заборгованості	Обираються критерії віднесення заборгованості до безнадійної
Порядок надання покущям знижки	

Для формування рекомендацій зі складання Наказу про облікову політику, розглянемо детальніше порядок формування деяких елементів облікової політики.

Вірогідність і реальність формованої в обліку інформації залежить від об'єктивності й обґрунтованості оцінки об'єктів бухгалтерського обліку. Тому дебіторська заборгованість повинна бути не тільки обґрунтованою, економічно і юридично класифікованою в обліку, але і правильно оціненою, з урахуванням зміни поточної вартості коштів.

Головна умова оцінки дебіторської заборгованості полягає в тому, що боргові зобов'язання варто враховувати в сумі засобів, необхідних для їхнього покриття, тобто відшкодування. Оцінка є важливим елементом бухгалтерського обліку як відповідно до українських, так і міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і звітності. Варто відмітити, що в міжнародних стандартах приділена велика увага різним методам оцінки і їхньому впливу на звітні дані.

Оцінка дозволяє визначити вартість майна і зобов'язань у різні періоди часу. Виходячи з моменту виміру, всі оцінки повинні бути, співвіднесені до дійсного моменту часу. Отже, в залежності від часу здійснення операції може застосовуватися оцінка: за первісною вартістю чи за сумою понесе них витрат;

за відбудованою вартістю чи за витратами на відновлення в сучасний момент часу; експертна оцінка, яка передбачає прогнозну оцінку в цінах на момент виміру; оцінка з застосуванням порівняних цін і тарифів для приведення вартості підприємства в рівновагу з купівельною спроможністю грошей; за справедливою вартістю активів; за прибутковістю методу, а також метод прогнозної оцінки для оцінки очікуваних фактів в очікуваних цінах.

З цього випливає, що дебіторська заборгованість повинна відображатися в бухгалтерській звітності в сумах, що приєднуються до одержання платежу на конкретний момент часу відповідно до договору. Однак щодо дебіторської заборгованості, то дане правило через вимогу пріоритету змісту над формою коригується виправленням, що враховує імовірність погашення зобов'язань у повному обсязі. Це виражається в правилі, відповідно до якого підприємства по винні створювати резерви по сумнівних боргах.

Облік розрахунків і зобов'язань — один з найбільш трудомістких і відповідальних ділянок бухгалтерського обліку сільськогосподарських організацій, основною спеціалізацією яких є рослинництво. Ґрунтуючись на даних обліку, підприємство може вибрати оптимальні для його господарської діяльності умови роботи з контрагентами і передбачити їх у договорі, розробити важелі керування заборгованістю. Наприклад, для скорочення термінів погашення заборгованості можна передбачити знижки за оплату в короткий термін чи нарахування пені у випадку затримки платежу, які будуть зазначені в Наказі про облікову політику. Необхідно відзначити, що в закордонній обліковій практиці знижки відбиваються на окремих рахунках "знижки з продажів" і "знижки з ціни".

У вітчизняному бухгалтерському обліку прийнятий інший підхід, що не дозволяє відокремлювати суми знижок, наданих покупцям продукції (товарів, робіт, послуг). У той же час існує об'єктивна необхідність у такого роду даних, що важливі з погляду управління: товарним потоком (як той чи інший вид знижок впливає на обсяги реалізації конкретним покупцям); дебіторською заборгованістю (тобто визначення залежності між знижками й

оборотністю заборгованості, скороченням прострочених боргів); кредитною політикою організації (розробка умов кредитування клієнтів, з обліком наданих раніше знижок і акуратності виконання зобов'язань). Також інформація про знижки широко застосовується при визначенні впливу змін кредитної політики на розмір прибутку до оподатковування, при розрахунку величини прийнятної знижки в залежності від терміну дії комерційного кредиту і ставки альтернативного доходу. Крім того, використання організацією при реалізації продукції системи знижок потребує від бухгалтерської служби надання оперативних відомостей про кредитну історію покупця. Наприклад, якщо умовою надання знижки є оборот протягом визначеного періоду, обліково-аналітична система повинна забезпечити накопичувальний збір інформації про надані раніше знижки. Аналіз чинних нормативних і законодавчих актів дозволяє констатувати, що облік знижок недостатньо регламентований. Планом рахунків, тому що для обліку знижок призначений тільки рахунок 285 «Торгова націнка», що узагальнює інформацію про надані знижки організаціями роздрібною торгівлі, що застосовують у якості облікових продажні ціни. Спеціального рахунка, на якому б відбивалися знижки, надані іншими організаціями, покупцям у Плані рахунків не передбачено, також відсутній рахунок для обліку «знижок з ціни» і «знижок із продажів». Тому вважаємо за необхідне в Робочому плані рахунків передбачити субрахунок «Знижки, надані покупцям».

Таким чином, застосування субрахунку «Знижки, надані покупцям», дозволить систематизувати інформацію про знижки, важливу з погляду: підвищення аналітичності розрахунків; управління величиною дебіторської заборгованості, обсягом реалізації, кредитною політикою.

Відповідно до Положення про інвентаризацію, інвентаризація розрахунків здійснюється таким чином:

а) всім дебіторам підприємства кредитори повинні передати виписки про їх заборгованість, які пред'являються інвентаризаційній комісії для підтвердження реальності заборгованості. Підприємства-дебітори зобов'язані

протягом десяти днів з дня отримання виписок підтвердити заборгованість або заявити свої заперечення;

б) на суми заборгованості постачальників з невідфактурованих поставок після їх перевірки бухгалтерія повинна отримати від постачальників розрахунково-платіжні документи. Постачальники зобов'язані подати покупцям такі документи або повідомити причини щодо їх неподання чи про відсутність такої заборгованості;

в) на рахунках обліку розрахунків з покупцями і замовниками, постачальниками і підрядчиками, іншими дебіторами і кредиторами повинні залишатися виключно погоджені суми.

В окремих випадках, коли до кінця звітного періоду розбіжності не усунені або залишились нез'ясованими, розрахунки з дебіторами і кредиторами відображаються кожною стороною у своєму балансі в сумах, що впливають із записів у бухгалтерському обліку і визнаються нею правильними;

г) суми за розрахунками з установами банків, фінансовими і податковими органами повинні бути погоджені з ними.

Залишення в обліку неурегульованих сум за цими розрахунками не допускається;

д) до акта інвентаризації розрахунків додається довідка про дебіторську і кредиторську заборгованість, щодо якої термін позовної давності минув, із зазначенням осіб, винних у минуванні терміну позовної давності дебіторської заборгованості, а також назви і адреси дебіторів або кредиторів, суми, причини, дати і підстави виникнення заборгованості [51].

У Наказі про облікову політику обов'язково повинні вказуватись терміни проведення інвентаризації розрахунків.

Законодавчо такі терміни не встановлені, ми вважаємо не обхідним наступне:

1) для підприємств з невеликою кількістю контрагентів проводити таку інвентаризацію щомісяця;

2) для підприємств з великою кількістю контрагентів необхідно

ранжирувати їх за величиною заборгованості та проводити для кожної групи окремо інвентаризацію; для контрагентів з великою сумою заборгованості — частіше (за рішенням топ менеджменту раз на місяць), з меншою сумою боргу — раз в квартал.

Вважаємо також за необхідне для всіх підприємств встановити обов'язкове складання Акту звірки заборгованості.

В договорі купівлі-продажу доцільно було б заздалегідь вказувати необхідність проведення звірки заборгованостей з встановленням строків, відповідальних осіб, порядку про ведення, строків надання звіту, з обов'язковим встановлення штрафів за недотримання цих вимог. Такий підхід викликаний тим, що підприємства згідно законодавства не зобов'язані складати такі акти. Також вважаємо необхідним складати такі Акти звірки заборгованості при звільненні працівника, відповідального за розрахунки.

В наказі про облікову політику суб'єктам господарювання бажано відображати методику визнання та порядок списання безнадійної дебіторської заборгованості.

Загалом, при складанні Наказу «Про облікову політику» на підприємстві доцільно вказати наступне коло напрямків:

- порядок організації та оформлення договірних відносин;
- склад і обсяг комерційної таємниці та порядок її захисту;
- розробка посадової інструкції бухгалтера до функцій якого входить облік розрахунків з дебіторами;
- форму ведення бухгалтерського обліку;
- організацію документації і документообігу;
- організацію, умови й строки зберігання документів та облікових реєстрів на підприємстві;
- робочий план рахунків;
- методи, способи і дату визначення величини резерву сумнівних боргів;
- порядок обліку резерву сумнівних боргів для різних видів поточної дебіторської заборгованості;

- методика визнання безнадійної дебіторської заборгованості;
- порядок списання безнадійної дебіторської заборгованості;
- класифікаційні групи поточної дебіторської заборгованості;
- порядок обліку векселів.

Робочий план рахунків бухгалтерського обліку розрахунків з розрахунків з покупцями та замовниками повинен містити синтетичні рахунки та субрахунки до них, необхідні для ведення його бухгалтерського обліку відповідно до вимог своєчасності й повноти обліку та звітності. В ньому може бути використано стільки рахунків і субрахунків, скільки необхідно для відображення таких розрахунків.

2.2. Інформаційне забезпечення обліку операцій з дебіторської заборгованості

Відповідно до ст. 9 Закону України від 16.07.99 р. № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» обліково-економічна інформація, що міститься в прийнятих до обліку первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку шляхом занесення методом подвійного запису до реєстрів синтетичного та аналітичного обліку з використанням типової кореспонденції рахунків [53]. Перелік форм первинних документів та облікових реєстрів, до яких вони заносяться в подальшому, поданий у таблиці 2.2.

Згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» підприємства самостійно обирають форму бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів бухгалтерського обліку, порядку, способу реєстрації та узагальнення інформації в них з додержанням єдиних засад бухгалтерського обліку і з урахуванням особливостей своєї діяльності і технології обробки облікових даних. Отже, підприємству необов'язково застосовувати затверджені Методичні рекомендації і реєстри [32]. На нашу думку, слід враховувати, що вони наводяться як зразок. Проте, чи варто підприємству витрачатися на розробку власної форми бухгалтерського обліку,

якщо вже є затверджена система, яка може задовольнити його потреби та врахувати попередній варіант узагальнення обліково-економічної інформації.

Таблиця 2.2

Інформаційне забезпечення операцій з обліку дебіторської заборгованості

Вид дебіторської заборгованості	Первинні документи	Облікові регістри
1	2	3
Розрахунки з покупцями та замовниками	Укладений договір; товарно-транспортна накладна; рахунок-фактура; приймальна квитанція; акт виконаних робіт (наданих послуг); акт звіряння розрахунків; бухгалтерська довідка (отримання від покупців авансів у погашення дебіторської заборгованості); платіжне доручення (зведене платіжне доручення); виписка банку; розрахунковий чек; вексель; прибутковий касовий ордер (готівкові розрахунки); квитанція (на підприємствах зв'язку); розрахунок курсових різниць.	Відомість 6.6. с.-г. аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками
Розрахунки за виданими авансами	Укладений договір на поставку продукції, товарів, робіт, послуг; укладений договір з підрядними будівельними організаціям; товарно-транспортні накладні (якщо аванси видають товарами, матеріалами та ін.); бухгалтерська довідка.	3.2. с.-г. Відомість аналітичного обліку розрахунків з іншими дебіторами
Розрахунки з підзвітними особами	Авансовий звіт, прибутковий касовий ордер; видатковий касовий ордер; платіжна відомість; накладна (при видачі продукції для реалізації на ринку);	Журнал-ордер 3 А с.-г.
Розрахунки за нарахованими доходами	Розрахунок дивідендів, відсотків, роялті; видатковий касовий ордер; платіжна відомість;	3.2. с.-г. Відомість аналітичного обліку розрахунків з іншими дебіторами
Розрахунки за претензіями	Комерційні акти; акти взаємозвірки; рішення суду; пред'явлена претензія; платіжне доручення; виписки банку; розрахунковий чек; прибутковий касовий ордер.	3.2. с.-г. Відомість аналітичного обліку розрахунків з іншими дебіторами
Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків	Акт; інвентаризаційний опис; порівняльні відомості результатів інвентаризації; прибутковий касовий ордер; виписка банку; бухгалтерська довідка (у разі віднесення в рахунок оплати праці); рішення суду; рішення курівництва підприємства.	3.2. с.-г. Відомість аналітичного обліку розрахунків з іншими дебіторами
Розрахунки за позиками членам кредитних спілок	Договір; видатковий касовий ордер; платіжна відомість.	3.2. с.-г. Відомість аналітичного обліку розрахунків з іншими дебіторами

Розрахунки з іншими дебіторами	Доручення-зобов'язання про утримання з оплати праці суми чергових платежів (при купівлі працівником підприємства товарів у кредит); кредитний договір; накладна на видачу форменого одягу; відомість на продаж акцій; розрахунок розподілу доходів; рішення суду; виписка банку; витяг з протоколу спеціалізованого аукціону (оприбуткування акцій); відомість підписки на акції; прибуткові касові ордери; накладні (якщо внески в статутний капітал здійснюють матеріальними цінностями); розрахунок нарахування дивідендів; платіжні доручення.	3.2. с.-г. Відомість аналітичного обліку розрахунків з іншими дебіторами
Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду	Договір про фінансову оренду; акт приймання-передачі об'єкта фінансової оренди; розрахунок бухгалтерії розміру амортизації (при передачі основних засобів у фінансову оренду); бухгалтерська довідка (переведення довгострокової дебіторської заборгованості у поточну; сплачені авансом орендні платежі); розрахунок орендної плати.	3.1. с.-г. Відомість аналітичного обліку одержаних і виданих векселів
Розрахунки за допомогою векселів	Прибуткові касові ордери; платіжне доручення; розрахунковий чек (виписка банку); бухгалтерська довідка (розрахунок); акт списання втрачених векселів.	3.1. с.-г. Відомість аналітичного обліку одержаних і виданих векселів

Облік розрахунків з покупцями і замовниками, різними дебіторами, з підзвітними особами, облік отриманих короткострокових векселів, здійснюється в Журналах-ордерах 3А с.-г., 3Б с.-г., 6 с.-г., та відомостях аналітичного обліку 3.1 с.-г., 3.2 с.-г., 6.6 с.-г.

Облік розрахунків з підзвітними особами ведуть в Журналі-ордері №3 А с.-г. Аналітичний облік в цьому реєстрі ведуть за кожною окремо виданою в підзвіт сумою лінійно-позиційним методом записів.

При відкритті журналу-ордера з попереднього реєстру записують перехідні залишки на початок місяця з зазначенням дати виникнення дебіторської заборгованості.

При записах операцій поточного місяця в окремому рядку відображають дату і суму виданого авансу (графи 4 – 7), відшкодування перевитрат проти виданого авансу (графи 8 – 10), відшкодовану або утриману суму невикористаного авансу (графи 11 – 14) і суми витрат за поданим і затвердженим звітом про використання коштів наданих на відрядження, або

під звіт (графи 15 – 26).

У випадках, якщо підзвітній особі, що знаходиться у тривалому відрядженні, направляють додатковий аванс, або один і той же працівник повторно за місяць одержує аванс, то суму і дату видачі (перерахування) авансу відображають у вільних графах: 6 і 7 по тому ж рядку (в дебет субрахунку 372 з кредиту відповідних кореспондуючих рахунків).

При поданні одним працівником за поточний місяць двох звітів відповідні суми відображають записом в одній графі за одним і тим ж рядком.

З метою одержання підсумкових (синтетичних) даних з субрахунку 372 суми витрат за звітами і повернення невикористаних коштів показують в Журналі-ордері № 3 А с.-г. в кореспонденції з дебетом відповідних рахунків.

Якщо підзвітна особа відповідає за реалізацію продукції або матеріалів (продавець магазину або іншого торгового місця тощо), то отриману від реалізації виручку відображають за дебетом субрахунку 372 (з кредиту рахунку 701), використовуючи одну з вільних граф (6 чи 7), а суму, внесену до каси підприємства (організації), на поточний рахунок або відправлену поштовим переказом, записують у графах 11 – 14. Дані цих граф повинні відповідати сумах, що відображені у відповідних журналах-ордерах (№ 1 с.-г., 6 с.-г. тощо).

Після закінчення записів всіх операцій за рахунками з підзвітними особами за звітний місяць у Журналі-ордері № 3 А с.-г. підраховують підсумки за всіма графами і кредитові обороти переносять у Головну книгу.

Для обліку розрахунків за дебіторською заборгованістю (крім розрахунків з покупцями та замовниками і розрахунків з підзвітними особами) застосовується окремий бланк Журналу-ордера № 3 Б с.-г. Тут знаходять відображення розрахункові операції за рахунками:

18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи»;

34 «Короткострокові векселі одержані»;

37 «Розрахунки з різними дебіторами» (крім субрахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами»);

38 «Резерв сумнівних боргів»;

51 «Довгострокові векселі видані»;

62 «Короткострокові векселі видані».

За рахунком 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» в Журналі-ордері № 3 Б с.-г. та відомості № 3.2 с.-г. відображається виникнення (збільшення) дебіторської заборгованості, за кредитом – її погашення (списання). Аналітичний облік довгострокової дебіторської заборгованості в журналі-ордері ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості і термінами її виникнення й погашення.

На рахунку 34 «Короткострокові векселі одержані», 51 «Довгострокові векселі видані», 62 «Короткострокові векселі видані» в Журналі-ордері № 3 Б с.-г. та відомості № 3.1 с.-г. ведеться облік заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантаженою продукцією (товари), виконані роботи та надані послуги та одержану продукцію (товари), виконані роботи та надані послуги постачальниками та підрядниками, які забезпечені векселями. Аналітичний облік ведеться за кожним одержаним векселем, для чого в журналі-ордері та відомості відводиться окремий рядок.

На рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» в Журналі-ордері № 3 Б с.-г. та відомості № 3.2 с.-г. ведеться облік розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за авансами виданими, нарахованими доходами, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків, за позиками членів кредитних спілок та за іншими операціями.

Аналітичний облік здійснюється за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення і погашення в відомості № 3.2 с.-г.

На рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» в Журналі-ордері № 3 Б с.-г. та відомості № 3.2 с.-г. ведеться облік резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, щодо якої є ризик неповернення.

Для обліку формування доходів і результатів діяльності використовують Журнал-ордер № 6 с.-г., де відображають операції за рахунками: 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», 70 «Доходи від реалізації», 71

«Інший операційний дохід», 72 «Дохід від участі в капіталі», 73 «Інші фінансові доходи», 74 «Інші доходи», 75 «Надзвичайні доходи», 79 «Фінансові результати».

Записи в Журналі-ордері № 6 с.-г. роблять підсумком за місяць на підставі Відомості № 6.4 с.-г. аналітичного обліку реалізації продукції, біологічних активів, товарів, робіт та послуг, виробничих запасів; Відомості № 6.6 с.-г. аналітичного обліку по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»; Відомості № 6.7 с.-г. аналітичних даних про доходи по рахунках: 71, 72, 73, 74, 79.

Записи в Журнал-ордер № 6 с.-г. з кредиту рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» здійснюються на підставі Відомості № 6.6 с.-г. аналітичного обліку по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками». У Відомості № 6.6 с.-г. наводиться перелік всіх покупців і замовників за звітний період або заборгованість за попередні періоди. За кожним з них показуються залишки на початок і кінець місяця і обороти за дебетом і кредитом за звітний період. Заповнюється відомість на підставі реєстрів № 6.1 с.-г., № 6.2 с.-г., первинних документів та аркушів-розшифровок. Узагальнену інформацію про відображення даних щодо дебіторської заборгованості в облікових реєстрах наведемо в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Узагальнення інформації про дебіторську заборгованість у реєстрах бухгалтерського обліку

Найменування	Призначення	Примітка
1	2	3
Журнал-ордер №3 А с.-г.	Ведеться облік розрахунків з підзвітними Аналітичний облік в цьому реєстрі ведуть за кожною окремо виданою в підзвіт сумою лінійно-позиційним методом записів.	За кредитом рахунку 372
Журнал-ордер №3 Б с.-г.	Ведеться облік розрахунків за дебіторською заборгованістю (крім розрахунків з покупцями та замовниками і розрахунків з підзвітними особами)	За кредитом рахунків 18, 34, 37, 38
Журнал-ордер №6 с.-г.	Ведеться облік розрахунків з покупцями та замовниками	За кредитом рахунку 36
3.1 с.-г. Відомість аналітичного	Призначена для аналітичного обліку заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантаженою продукцією (товари), виконані роботи,	За рахунками 34, 182

обліку одержаних і виданих векселів	надані послуги та за іншими операціями, яка забезпечена одержаними векселями	
3.2. с.-г. Відомість аналітичного обліку розрахунків з іншими дебіторами	Призначена для аналітичного обліку поточної дебіторської заборгованості (за авансами виданими, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків, за позиками членів кредитних спілок та за іншими операціями). У відомості для обліку розрахунків за кожним дебітором відводиться необхідна кількість рядків.	За рахунками 18, 37, 38
6.6. с.-г. Відомість аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками	Призначена для аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, що відображаються на рахунку 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками", крім заборгованості, яка забезпечена векселем.	За рахунком 36

На нашу думку, у Відомості 6.6 с.-г. реквізити розміщені непослідовно (табл.2.4).

Таблиця 2.4

Відомість 6.6 с.-г. аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками (до рахунку 36)

№ рядка	Реєстр або інший документ		Покупець або замовник	Залишок на початок місяця		Прийнято до оплати (в дебет рахунку 36 з кредиту рахунків)					Оплачено (з кредиту рахунку № 36 в дебет рахунків)					Залишок на кінець місяця			
	Дата	Номер		дебет	кредит	701	702	703	71	Разом по дебету	30	31	34	38	63	685	Разом по кредиту	дебет	кредит
А	Б	В	Г	1	2	3	4	5	6	7	8								

Найменування покупця (замовника) необхідно вказувати в першому, а не в четвертому стовпчику, тому що залежно від даного реквізиту здійснюється групування дебетових та кредитових оборотів за рахунком 36.

Якщо на підприємстві використовується перший варіант заповнення відомості, то в стовпчику 1 «№ рядка», на нашу думку, необхідно зазначати за кожним покупцем (для першого - 1, 2, 3, 4...n, для другого – 1, 2, 3, 4...n).

При використанні підприємством позиційного способу, нумерація даного

стовпчика повинна здійснюватися за наскрізним принципом, а саме: 1, 2, 3, 4 ... n. При цьому, кожен номер рядка буде засвідчувати і відповідний номер покупця (замовника). У даному випадку у стовпчиках 2-3 «Дата та Номер документа», необхідно зазначити номер аркуша-розшифровки, у якому відображаються реквізити первинних документів.

Аналогічні зауваження і до відомостей 3.1 с.-г. та 3.2 с.-г.

Підприємства для перевірки правильності складання облікових реєстрів можуть застосовувати оборотну відомість за рахунками бухгалтерського обліку, яка складається з даних оборотів на рахунках бухгалтерського обліку Головної книги після занесення до неї оборотів із всіх журналів. Сума підсумків Журналу-ордеру за горизонтальним підрахунком (сума рядків) дорівнює сумі підсумків цього самого Журналу-ордеру за вертикальним підрахунком (сума граф).

Реєстри бухгалтерського обліку (журнали, відомості, таблиці аналітичних даних, аркуші-розшифровки) за всіма господарськими операціями заповнюються в гривнях і копійках, а реєстри, що, крім того, ведуться окремо за операціями в іноземних валютах, - у відповідних вимірниках іноземної валюти.

Невід'ємним елементом всієї системи бухгалтерського обліку та завершальним етапом облікового циклу, що зумовлює органічну єдність показників виступає бухгалтерська звітність. Значення бухгалтерської звітності полягає в тому, що вона є джерелом інформації про результати господарсько-фінансової діяльності підприємства.

Основні вимоги до фінансової звітності викладено в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» та в НП(С)БО 1 [53, 38] . Окремі питання подання фінансової звітності розкриваються в інших національних Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку.

У НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» визначається мета, склад і принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів. Згідно з НП(С)БО 1, фінансова звітність – це

бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період [38].

В процесі складання фінансових звітів підприємства можуть не наводити окремі їх статті, якщо за результатами діяльності у звітному періоді відсутня інформація до розкриття в таких статтях (крім випадків, якщо така інформація була в попередньому звітному періоді), а також суб'єкти господарювання можуть додавати статті з переліку додаткових статей фінансової звітності із збереженням їх назви і коду рядка, у разі якщо стаття відповідає таким критеріям: інформація є суттєвою та оцінка статті може бути достовірно визначена [38].

Процес відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності підприємства можна представити наступним чином (рис. 2.2).

Рис.2.2. Відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності

Відображення дебіторської заборгованості в балансі за рахунками бухгалтерського обліку згідно з існуючою методикою подане в таблиці 2.5. Варто звернути увагу на те, що в балансі спостерігається невідповідність відображення довгострокової та короткострокової дебіторської заборгованості, забезпеченої отриманими векселями. У II розділі балансу «Оборотні активи» відводиться окремий описуваний рядок для відображення отриманих короткострокових векселів (рядок 1120), що, на нашу думку, гармонійно пов'язується з Планом рахунків. Тоді як у I розділі балансу «Необоротні активи» стаття «Довгострокова дебіторська заборгованість» містить як заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду, так і довгострокові векселі отримані, що, на нашу думку, зменшує інформативність балансу та надає користувачам неповну інформацію про фінансовий стан підприємства.

Таблиця 2.5

Узгодженість відображення інформації про дебіторську заборгованість за Балансом та за Планом рахунків згідно з існуючою методикою

Баланс	Рахунки (субрахунки)		
Стаття	Рядок	Код рахунка	Назва субрахунку
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	181	Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду
		182	Довгострокові векселі отримані
		183	Інша дебіторська заборгованість
II. Оборотні активи			
Векселі отримані	1120 вписуваний	341	Короткострокові векселі, отримані в національній валюті
		342	Короткострокові векселі, отримані в іноземній валюті
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	Д-т. 36- К-т.38	У цьому рядку потрібно відображати чисту реалізаційну вартість дебіторської заборгованості (субрахунки 361, 362, 363, 364), тобто за мінусом нарахованого резерву сумнівних боргів
Дебіторська заборгованість за розрахунками :			
з бюджетом	1135	641	Розрахунки за податками
		642	Розрахунки за обов'язковими платежами
за виданими авансами	1130	371	Розрахунки за виданими авансами
із нарахованих доходів	1140 вписуваний	373	Розрахунки за нарахованими доходами

із внутрішніх розрахунків	1145 впису ваний	682	Внутрішні розрахунки
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	683	Внутрішньогосподарські розрахунки
		372	Розрахунки з підзвітними особами
		374	Розрахунки за претензіями
		375	Розрахунки з відшкодування завданих збитків
		376	Розрахунки за позичками членам кредитних спілок
		377	Розрахунки з іншими дебіторами
		65	Розрахунки за страхуванням

Вважаємо, що уникнути даної невідповідності можливо за допомогою введення додаткових рядків у форму балансу, а саме: 1041 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду»; 1042 «Довгострокові векселі отримані»; 1043 «Інша довгострокова дебіторська заборгованість».

Однією з ефективних форм співробітництва банків та підприємств є промислово-фінансові групи. Промислово-фінансова група (ПФГ) - об'єднання, до якого можуть входити промислові підприємства, сільськогосподарські підприємства, банки, наукові і проектні установи, інші установи та організації всіх форм власності, що мають на меті отримання прибутку, та яке створюється за рішенням Уряду України на певний термін з метою реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва і структурної перебудови економіки України, включаючи програми згідно з міждержавними договорами, а також виробництва кінцевої продукції. Отже, в Україні приватні компанії не можуть прийняти рішення про створення ПФГ. Порядок ведення консолідованого бухгалтерського обліку промислово-фінансовими групами п. 3 встановлює, що для обліку дебіторської заборгованості і зобов'язань у розрахунках між головним підприємством ПФГ і між учасниками ПФГ застосовуються відповідно субрахунки 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ» та 633, що має аналогічну назву.

Проте ми вважаємо, що в даному випадку економічний зміст субрахунку 363 не відповідає сутності рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», оскільки на останньому ведеться узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантаженою продукцією, товари, виконані роботи й послуги, а субрахунок 363 використовується лише для

розрахунків між головним підприємством ПФГ і між учасниками ПФГ та не має жодного відношення до інших господарюючих суб'єктів. Як відомо, Інструкція із застосування Плану рахунків спрямована на забезпечення єдності відображення однорідних за змістом господарських операцій на відповідних синтетичних рахунках і субрахунках, а за обліковим змістом субрахунок 363 частково дублює рахунок 377 «Розрахунки з різними дебіторами», оскільки на останньому ведуться розрахунки за операціями, пов'язаними із здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи). Як відомо, ПФГ здійснюють свою діяльність без створення юридичної особи.

Також, на нашу думку, однакове найменування двох різних за змістом субрахунків 363 та 633 «Розрахунки з учасниками ПФГ» може спричинити непорозуміння та помилки при веденні обліку.

Головним підприємством ПФГ не можуть бути торговельне підприємство, транспортне підприємство, підприємство в сфері громадського харчування, побутового обслуговування, матеріально-технічного постачання, банк, фінансово-кредитна установа. Виходячи з усього вищезазначеного та у зв'язку з тим, що ПФГ забороняється створювати у сфері торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування населення, матеріально-технічного постачання, транспортних послуг, ми пропонуємо вилучити з Плану рахунків субрахунок 363 та обліковувати розрахунки з учасниками ПФГ на субрахунку 377 та з відображенням у відповідному рядку Балансу (форми №1). Це ж стосується субрахунку 364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням». Авторська інтерпретація структури Балансу подана в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Узгодженість відображення інформації про дебіторську заборгованість за Балансом та за Планом рахунків (авторська інтерпретація)

Баланс	Рахунки (субрахунки)		
Стаття	Рядок	Код рахунка	Назва субрахунку
1	2	3	4
I. Необоротні активи			

Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	181	Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду
		182	Довгострокові векселі отримані
		183	Інша дебіторська заборгованість
II. Оборотні активи			
Векселі отримані	1120 вписуваний	341	Короткострокові векселі, отримані в національній валюті
		342	Короткострокові векселі, отримані в іноземній валюті
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	Д-т. 36- К-т. 38	У цьому рядку потрібно відобразити чисту реалізаційну вартість дебіторської заборгованості (субрахунки 361, 362), тобто за мінусом нарахованого резерву сумнівних боргів
Дебіторська заборгованість за розрахунками :			
з бюджетом	1135	641	Розрахунки за податками
		642	Розрахунки за обов'язковими платежами
за виданими авансами	1130	371	Розрахунки за виданими авансами
із нарахованих доходів	1140 вписуваний	373	Розрахунки за нарахованими доходами
із внутрішніх розрахунків	1145 вписуваний	682	Внутрішні розрахунки
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	683	Внутрішньогосподарські розрахунки
		372	Розрахунки з підзвітними особами
		374	Розрахунки за претензіями
		375	Розрахунки з відшкодування завданих збитків
		376	Розрахунки за позичками членам кредитних спілок
		377	Розрахунки з іншими дебіторами (у т.ч. розрахунки з учасниками ПФГ та гарантійним забезпеченням)
		65	Розрахунки за страхуванням

Необхідно відмітити, що міжнародні стандарти не вимагають відображення дебіторської заборгованості в балансі за винятком резерву сумнівності, на відміну від існуючої в Україні методики.

У звіті про фінансові результати (форма №2) у статті “Інші операційні витрати” (рядок 2180) відображаються відрахування на створення резерву сумнівних боргів і суми списаної безнадійної дебіторської заборгованості відповідно до п.11 П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість”.

Зміни в дебіторській заборгованості, пов'язані з операційною та інвестиційною діяльністю, відображаються у Звіті про рух грошових коштів у складі річної фінансової звітності підприємств, який складається за даними

балансу та первинного обліку. Варто зазначити, що отримання активів шляхом фінансової оренди не знаходять свого відображення у звіті про рух грошових коштів.

Зміст, форма, загальні вимоги до його складання та розкриття статей стосовно відображення дебіторської заборгованості закріплені у НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»:

- у статті надходження від цільового фінансування (рядок 3010) відображають отримані для здійснення витрат на операційну діяльність підприємства надходження з бюджету і державних цільових фондів, а також кошти цільового фінансування від інших осіб. Тут розкриваються аналітичні дані до обороту за Д-т рах. 30, 31 з К-т субрах. 377, 378, рах. 48, 64 (відповідні аналітичні рахунки обліку);

- у додатковому рядку 3011 «Надходження від отримання субсидій, дотацій» розкривають інформацію про отримані з бюджетів і державних цільових фондів суми субсидій і дотацій (у тому числі з ряд. 3010). Тут розкриваються Аналітичні дані до обороту за Д-т субрах. 311 з К-т субрах. 377, 378, рах. 48, 64 (відповідні аналітичні рахунки обліку);

- у додатковому рядку 3020 «Надходження від повернення авансів» наводять інформацію про повернені підприємству постачальниками і підрядниками суми попередньої оплати та наданих авансів грошовими коштами. Тут розкриваються аналітичні дані до обороту за Д-т рах. 30, 31 з К-т субрах. 371 (у частині авансів, пов'язаних з операційною діяльністю);

- у додатковому рядку 3025 «Надходження від відсотків за залишками коштів на поточних рахунках» відображають суми отриманих підприємством відсотків за залишками коштів на його поточних рахунках за договорами банківського рахунка. Тут розкриваються аналітичні дані до обороту за Д-т рах. 31 з К-т субрах. 377, 719 ;

- у додатковому рядку 3035 «Надходження від боржників неустойки (штрафів, пені)» показують отримані підприємством грошовими коштами економічні (фінансові) санкції за порушення законодавства та умов договорів.

Тут розкриваються аналітичні дані до обороту за Д-т рах. 30, 31 з К-т субрх. 374 (у частині неустойки, штрафів, пені);

- у додатковому рядку 3040 «Надходження від операційної оренди» наводять суми грошових надходжень від операційної оренди, крім надходжень від оренди інвестиційної нерухомості та оренди, що є основним видом діяльності підприємства. Тут розкриваються аналітичні дані до обороту за Д-т рах. 30, 31 з К-т субрх. 377, 713;

- у додатковому рядку 3045 «Надходження від отримання роялті, авторських винагород» відображають суми, отримані як винагорода за користування або за надання права користування будь-яким авторським і суміжним правом. Тут розкриваються аналітичні дані до обороту за Д-т рах. 30, 31 з К-т субрх. 373, 377, 719;

- у статті інші надходження (рядок 3095) відображають інші надходження грошових коштів від операційної діяльності, що не включені до ряд. 3000 — 3045 форми № 3. Тут розкриваються аналітичні дані до реєстрів обліку грошових коштів у частині надходжень у результаті операційної діяльності (обороту за Д-т рах. 30, 31, субрах. 333, 335 з К-т рах. 34, 65, субрах. 372, 374, 375, 377, 378, 661, 682, 683, 685, 711, 719). У цій статті наводять суми отриманих підприємством грошових коштів від:

— реалізації оборотних активів (крім необоротних активів, утримуваних для продажу);

— підзвітних осіб;

— діяльності обслуговуючих господарств;

— постачальників, підрядників, транспортних організацій за пред'явленими претензіями за нестачу цінностей;

— відшкодування завданих підприємству збитків;

— фондів соціального страхування (зокрема, для виплати допомоги по тимчасовій непрацездатності або по вагітності та пологах);

— часткової оплати за путівки;

— внесення до каси підприємства помилково надміру виданих сум за

заробітною платою;

- помилково зарахованих на поточний рахунок підприємства коштів;
- відсотків за депозитними рахунками до запитання тощо.

Крім того, у цій статті відображають додатний результат від операцій купівлі-продажу іноземної валюти. Майте на увазі: у ряд. 3095 форми № 3 не включають відсотки, отримані за строковими депозитними вкладками, а також за депозитами, розміщеними за допомогою оформлення ощадних (депозитних) сертифікатів. Їх місце — в ряд. 3215 форми № 3.

- у додатковому рядку 3135 «Витрачання на оплату авансів» відображають суми попередньої оплати та авансових платежів постачальникам та підрядникам за товарно-матеріальні цінності (роботи, послуги), які будуть поставлені (виконані, надані). Тут розкриваються аналітичні дані до обороту за Дт субрах. 371 з Кт рах. 30, 31 (у частині авансів, пов'язаних з операційною діяльністю);

- у статті інші витрачання (рядок 3190) наводять суми використаних грошових коштів на інші напрями операційної діяльності, не включені до ряд. 3100 — 3145 форми № 3. Тут розкриваються аналітичні дані до оборотів за Дт рах. 39, 51, 55, 61, 62, 65 (крім ЄСВ), 69, 92, субрах. 372, 374, 377, 378, 682, 683, 684, 685, 942, 947, 948, 949 з Кт рах. 30, 31, субрах. 333, 334, 335 (у частині витрачання в результаті операційної діяльності).

До цього рядка включають витрачання грошових коштів за такими напрямами:

- погашення заборгованості, забезпеченої виданим векселем;
- перерахування страховим організаціям коштів з індивідуального страхування персоналу підприємства;
- страхування майна підприємства та майна працівників підприємства;
- придбання карток оплати послуг мобільного зв'язку;
- видача в підзвіт на господарські потреби та відрядження;
- оплата за об'єкти операційної оренди;
- неустойки, штрафи, пеня, сплачені підприємством за порушення умов

господарських договорів;

— сплата адміністративно-господарських санкцій Фонду соціального захисту інвалідів;

— оплата вартості послуг банку;

— повернення помилково зарахованих на поточний рахунок підприємства коштів;

— нестача готівки в касі підприємства тощо.

Також у ряд. 3190 форми № 3 відображають сплату відсотків за позиковими коштами, що формують собівартість оборотних кваліфікаційних активів, тобто пов'язаних з виробництвом продукції з тривалим (істотним) операційним циклом. Про те, що такі фінансові витрати відносять до операційної діяльності, роз'яснювалося в листі Мінфіну від 10.01.2011 р. № 31-34020-07-27/382.

Тут же, на наш погляд, відображають від'ємний результат від операцій купівлі-продажу іноземної валюти.

- у статті надходження від реалізації фінансових інвестицій (рядок 3200) відображають суми грошових надходжень від продажу акцій або боргових зобов'язань інших підприємств, а також часток у капіталі інших підприємств (крім фінансових інвестицій, які визнають еквівалентами грошових коштів або утримують для дилерських або торговельних цілей). Тут розкриваються аналітичні дані до обороту за Дт рах. 30, 31 з Кт субрах. 377 (у частині надходжень від реалізації фінансових інвестицій).

- у статті надходження від реалізації необоротних активів (рядок 3205) показують надходження грошових коштів від продажу необоротних активів, утримуваних для продажу, і групи вибуття, а також інших довгострокових необоротних активів (крім фінансових інвестицій). Тут розкриваються аналітичні дані до обороту за Дт рах. 30, 31 з Кт субрах. 377 (у частині надходжень від реалізації необоротних активів).

Окрім цього, надходження від отриманих відсотків, дивідендів, деривативів відображається відповідно у рядках 3215, 3220, 3225 (кредит 373,

377 субрахунків). Інші надходження відображаються у рядку 3250 (кредит 377). Інформація щодо інших платежів відображається у рядку 3290 (дебет 377).

Звіт про рух грошових коштів складається з метою надання користувачам звітності повної і правдивої інформації про зміни, які відбулися в складі коштів і їх еквівалентів за звітний період, що впливає на результати аналізу дебіторської заборгованості.

Згідно з вимогами П(С)БО до складу фінансової звітності входять Примітки до фінансової звітності, в яких відображається інформація про дебіторську заборгованість як за товари, роботи та послуги, так і іншу поточну дебіторську заборгованість, у тому числі за строкам непогашення (до 12 місяців; від 12 до 18 місяців; від 18 до 36 місяців) (розділ ІХ). Пропонуємо для посилення інформаційної місткості фінансової звітності надавати інформацію про дебіторську заборгованість у такому вигляді (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Інформація про дебіторську заборгованість у примітках до фінансової звітності (авторська інтерпретація)

Найменування показника	Код рядка	Всього на кінець року	у т. ч. за строками непогашення			
			до 12 місяців	від 12 до 24 місяців	від 24 до 36 місяців	понад 36 місяців
1	2	3	4	5	6	7
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	940					
Інша поточна дебіторська заборгованість	950					
У тому числі						
Розрахунки з підзвітними особами	953					
Розрахунки за претензіями	954					
Розрахунки з відшкодування завданих збитків	955					
Розрахунки за позичками членам кредитних спілок	956					
Розрахунки з іншими дебіторами (у т.ч. розрахунки з учасниками ПФГ)	957					
Списано у звітному році безнадійної дебіторської заборгованості				(951) _____		
Із рядків 940 і 950 графа 3 заборгованість з пов'язаними				(952) _____		

Вважаємо, що обов'язково необхідно вказувати термін понад 36 місяців (тобто понад 3 роки), адже, згідно ст. 259 Цивільного кодексу України, строк позовної давності може бути збільшений за домовленістю сторін за умови укладення договору у письмовій формі. Більше того, ст. 264 ЦКУ передбачено випадки, коли термін позовної давності перевищує 3-річний термін навіть без укладення письмової угоди, а саме: перебіг позовної давності переривається вчиненням особою дії, що свідчить про визнання нею свого боргу або іншого обов'язку (документальне підтвердження боргу, акт звірки). Позовна давність переривається в разі пред'явлення особою позову до одного із кількох боржників, а також, якщо предметом позову є лише частина вимоги, право на яку має позивач. Після переривання перебіг позовної давності починається заново, при чому час, що минув до переривання перебігу позовної давності, до нового строку не зараховується [70]. Як бачимо, ЦКУ передбачено ряд випадків, коли термін позовної давності перевищує 3 роки, що вимагає відповідного відображення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги зі строком непогашення понад 36 місяців у Примітках до фінансової звітності.

Також, на нашу думку, для збільшення інформативності Приміток до фінансової звітності необхідно здійснити розкриття складових Іншої поточної дебіторської заборгованості, адже в жодній з форм фінансової звітності цього не здійснено.

2.3. Синтетичний та аналітичний облік дебіторської заборгованості підприємства

Значні обсяги дебіторської заборгованості підприємства є негативним явищем, адже на покриття тимчасового розриву між датою виникнення зобов'язання за отримані товари, роботи, послуги та датою його погашення підприємство має залучати додаткове фінансування і, тим самим, підвищувати витрати для цілей оподаткування. Отже, погіршення платіжної дисципліни

контрагентів негативно відображається як на самому підприємстві, так і на споживачах його продукції (послуг) і його ділових партнерах. Адже виручка від реалізації є ключовим джерелом надходження грошових коштів, а її відсутність є причиною погіршення платоспроможності підприємства, зниження його ділової активності, скорочення прибутковості та, в цілому, нездатності до розвитку у майбутньому.

Інформація щодо дебіторської заборгованості ПрАТ «Гніванське ХПП» наведено в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Склад та структура дебіторської заборгованості ПрАТ «Гніванське ХПП»

№	Вид	2016		2017		2018		Відхилення, +/-	
		Тис.грн.	%	Тис.грн.	%	Тис.грн.	%	Тис.грн.	%
1	Довгострокова дебіторська заборгованість	-	-	-	-	-	-	-	-
2	Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1004	34,87	3936	45,2	8801	96,77	+7797	+61,9
3	Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	113	3,92	191	2,19	-	-	-113	-3,92
4	Інша поточна дебіторська заборгованість	1762	61,21	4581	52,61	294	3,23	-1468	-57,98
5	Разом	2879	100	8708	100	9095	100	+6216	*

Як видно з даних таблиці, найбільшу питому вагу в структурі дебіторської заборгованості підприємства займає інша поточна дебіторська заборгованість (61,21% у 2016 році та 52,61% у 2017 році). У 2018 році ситуація змінилася, і аж 96,77% стала займати дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги. В цілому прослідковується зростання дебіторської заборгованості підприємства, що є не дуже гарним станом для ПрАТ «Гніванське ХПП», так як вивільняються кошти з обороту.

Облік та розкриття бухгалтерської інформації про стан дебіторської заборгованості підприємства у фінансовій звітності здійснюється в залежності від її виду. В бухгалтерському обліку існують наступні види дебіторської заборгованості підприємства [46, 68]:

- 1) за строками погашення – поточна (виникає в ході нормального

операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу) та довгострокова (не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу);

2) за ймовірністю погашення – дебіторська заборгованість, строк погашення якої не настав (звичайна поточна дебіторська заборгованість, що підлягає погашенню у визначені в момент її виникнення строки), заборгованість, непогашена у визначений строк (прострочена заборгованість); сумнівний борг (поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником) та безнадійна (поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позивної давності);

3) за об'єктами виникнення – заборгованість за відвантажені товари, роботи, послуги; за отриманими векселями; за орендними платежами; за нарахованими доходами; за претензіями; за надані позики; із внутрішніх розрахунків; з бюджетом; з відшкодування наданих збитків; з іншими дебіторами тощо.

4) зважаючи на різні форми забезпечення дебіторської заборгованості доцільно також розділяти забезпечену векселем заборгованість та заборгованість, забезпечену грошовими зобов'язаннями боржника.

Довгострокова дебіторська заборгованість обліковується на синтетичному рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи», який передбачає облік дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу. В свою чергу синтетичний рахунок 18 деталізує довгострокову дебіторську заборгованість наступним чином [26]:

- заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду – субрахунок 181, де відображаються чисті інвестиції орендодавця у фінансову оренду, визначені згідно П(с)БО 14 «Оренда»;

- довгострокові векселі одержані – субрахунок 182, на якому

обліковуюються векселі, одержані на забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості;

- інша дебіторська заборгованість – субрахунок 183, передбачає бухгалтерське відображення іншої заборгованості дебіторів, яка не належить до рахунків 181 та 182, зокрема розрахунків з працівниками за виданими довгостроковими позиками тощо та інші види розрахунків;

- на субрахунку 184 зазначаються інші розрахунки, що не можуть бути віднесені до зазначених вище складових довгострокової дебіторської заборгованості та інших необоротних активів.

При цьому, частина довгострокової дебіторської заборгованості, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, відображається на ту саму дату в складі поточної дебіторської заборгованості [46].

Так як ПрАТ «Гніванське ХПП» не має довгострокової дебіторської заборгованості, тому наведемо типову кореспонденцію рахунків з обліку довгострокової дебіторської заборгованості (табл.2.9).

Таблиця 2.9

Кореспонденція рахунків з обліку довгострокової дебіторської заборгованості

№ п/п	Зміст господарської операції	Бухгалтерська проводка	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Видано довгострокову позику працівнику підприємства з каси (з поточного рахунку)	183	301 (311)
2	Передані у фінансову оренду основні засоби, нематеріальні активи та інші необоротні матеріальні активи	181	746 (719, 712)
3	Надана фінансова допомога іншим підприємствам, строком погашення більше 12 місяців	183	31
4	Отриманий довгостроковий вексель в оплату за реалізовані основні засоби, продукцію, роботи, послуги	182	36, 37
5	Переведена у склад поточної довгострокова дебіторська заборгованість, коли до її погашення залишається менш ніж 12 місяців	377	18
6	Включена до складу поточної дебіторська заборгованість орендаря за об'єкт фінансової оренди за звітний рік	377	181
7	Погашена довгострокова дебіторська заборгованість достроково	311 (301)	377

8	Списана довгострокова безнадійна заборгованість дебіторів	977	18
9	Відображена сума претензій для погашення довгострокової дебіторської заборгованості при зверненні до суду	374	18
10	Погашено працівником довгострокову позику основними засобами за домовленістю сторін	10	183
11	Утримано із заробітної плати працівника неповернуту довгострокову позику	66	183
12	Погашено неповернуту частину безпроцентної позики за рахунок прибутку підприємства	443	183

Аналітичний облік довгострокової дебіторської заборгованості та інших необоротних активів ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення, за видами інших необоротних активів. Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються проценти, відображається в балансі за їх теперішньою вартістю (дисконтована сума майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде потрібна для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства [47]).

Для одержання детальної інформації, необхідної для управління дебіторською заборгованістю, організовується аналітичний облік, який в ПрАТ «Гніванське ХПП» організовується в розрізах (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

**Система аналітичного обліку дебіторської заборгованості в ПрАТ
«Гніванське ХПП»**

Шифр та назва рахунку	Аналітичний облік
1	2
18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші нематеріальні активи»	Аналітичний облік довгострокової дебіторської заборгованості ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення
34 «Короткострокові векселі одержані»	Аналітичний облік по вексельних операціях ведеться за кожним одержаним векселем (за даним векселів): векселі, строк сплати по яких ще не настав; векселі, дисконтовані (враховані) банком; векселі, не оплачені у встановлений термін
36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»	Побудова аналітичного обліку повинна забезпечити отримання даних про заборгованість, строк сплати по яких ще не настав, а також заборгованість не сплачену в строк. Аналітичний облік розрахунків з покупцями і замовниками ведеться за кожним

	покупцем і замовником, за кожним пред'явленим до сплати рахунком
37 «Розрахунки з різними дебіторами»	Аналітичний облік ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення. Аналітичний облік при розрахунках з підзвітними особами ведеться за кожною підзвітною особою; за позиками членам кредитних спілок – за кожним членом спілки; по розрахунках з працівниками – за кожним працівником
38 «Резерв сумнівних боргів»	Аналітичний облік ведеться в розрізі боржників або за строком непогашення дебіторської заборгованості в залежності від того, за яким методом здійснюється нарахування резерву сумнівних боргів

Синтетичний облік поточної дебіторської заборгованості, строк погашення якої ще не настав, ведеться на наступних рахунках:

34 «Короткострокові векселі одержані», на якому обліковується заборгованість, яка забезпечена векселем у розрізі валют: субрахунок 341 обліковує отримані підприємством векселі в рахунок забезпечення дебіторської заборгованості у національній валюті, субрахунок 342 – в іноземній валюті;

36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», де узагальнюється інформація про розрахунки за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, а також узагальнюється інформація про розрахунки з учасниками промислово-фінансової групи;

37 «Розрахунки з різними дебіторами», де ведеться облік розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за авансами виданими, нарахованими доходами, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків, за позиками членів кредитних спілок, за позиками членам кредитних спілок, з державними цільовими фондами, за операціями з деривативами тощо [26].

Нарахування дебіторської заборгованості відображається за дебетом зазначених рахунків, погашення – за кредитом.

Аналітичний облік поточної дебіторської заборгованості ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення [40].

Одним з основних видів поточної дебіторської заборгованості підприємства є заборгованість покупців та замовників, облік розрахунків з якими здійснюється на підставі господарських договорів та первинних документів, що засвідчують факт здійснення господарської операції.

Завдання організації документування цих операцій – скласти графік документообігу із зазначенням конкретних виконавців, дат виписки та передачі документів до архіву.

Покажемо як відбувається документообіг розрахунків з покупцями та замовниками на досліджуваному підприємстві (рис. 2.3).

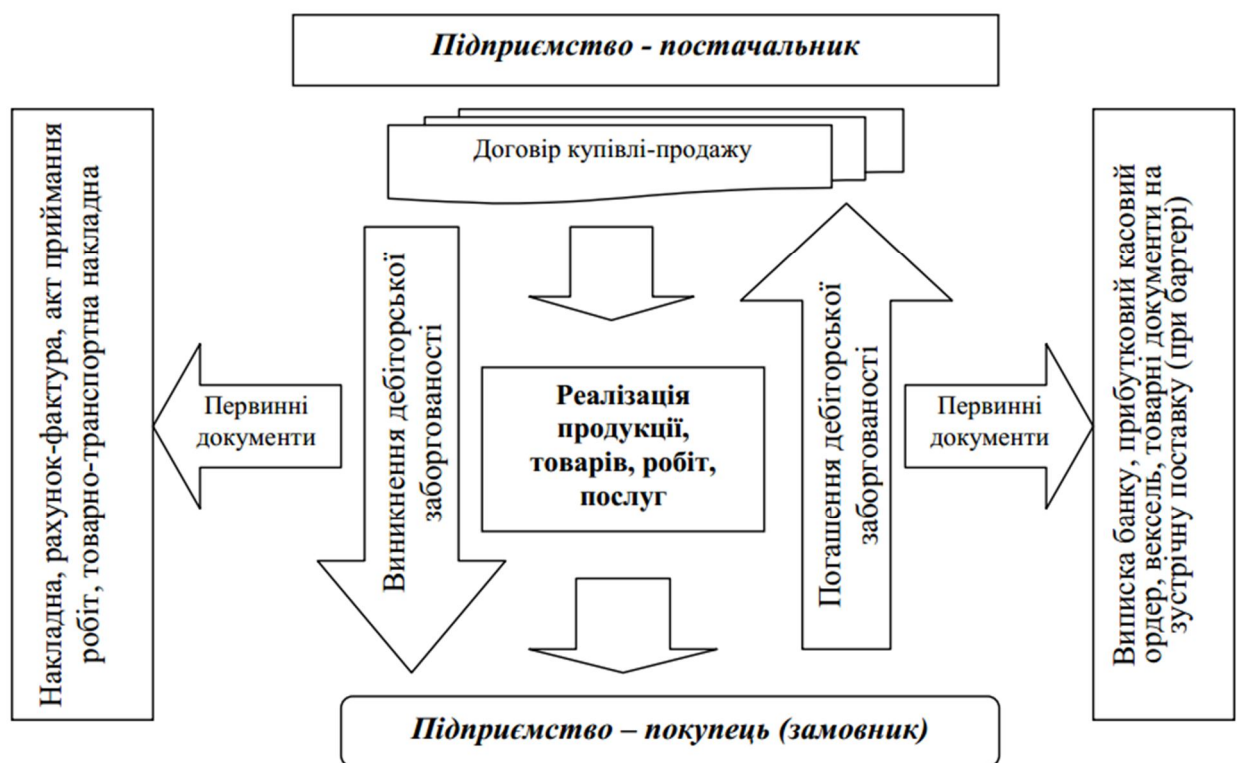

Рис. 2.3. Документальне оформлення розрахунків з покупцями та замовниками

Розрахункові взаємовідносини між ПрАТ «Гніванське ХПП» і покупцями виникають у процесі господарської діяльності підприємства і цим відносинам, як правило, повинне передувати укладання договорів (контрактів) купівлі-продажу товарно-матеріальних цінностей, договорів підряду на виконання різних робіт, надання послуг тощо.

Договір (контракт) купівлі-продажу являє собою комерційний документ,

згідно з яким оформлено торговельну угоду. У ньому міститься письмова угода сторін про поставку товарів — зобов'язання продавця передати певне майно у власність покупця та зобов'язання покупця прийняти це майно і сплатити за нього певну грошову суму.

При здійсненні товарообмінних (бартерних) операцій сторони укладають договори, в яких визначають строки взаємних поставок товарів, обов'язки сторін з виконання умов договору та відповідальність сторін у випадку порушення прийнятих зобов'язань.

За договором підряду підрядник зобов'язується виконати (природно, не без ризику) певну роботу за завданням замовника з його або своїх матеріалів, а замовник зобов'язаний оплатити виконану підрядником роботу після остаточної її здачі, якщо інше не передбачене законом чи договором (контрактом).

Зобов'язання з постачання товарів вважається виконаним у момент фактичної передачі товарів покупцеві та переходу права власності на товари покупцеві.

Приймання товарів супроводжується перевіркою відповідності якості, кількості та комплектності товарів їх характеристики та технічним умовам, зазначеним у договорі.

Якщо продавець передає товари разом з товаросупровідними документами перевізнику (транспортній організації) для доставки товарів покупцеві, то вважається, що товари поставлені покупцеві (якщо інше не передбачене умовами договору).

У момент приймання товарів можуть бути виявлені такі види розбіжностей:

- нестача у межах норм природної втрати в дорозі;
- нестача з вини постачальника;
- нестача з вини особи, яка супроводжує вантаж, тощо.

При виявленні в пункті прибуття товарів невідповідності кількості та якості прийнятих товарів кількості та якості, зазначеній у транспортних

документах, складається акт про приймання матеріалів за порядком, передбаченим Інструкцією № П-6 або умовами договору.

На підставі акта покупець може у встановлені терміни пред'явити продавцеві претензію, а якщо є підстава для покладення відповідальності на перевізника, то претензія пред'являється перевізнику. Підприємство проводить оплату фактично отриманих товарів, а на суму нестачі понад норми природних втрат пред'являється претензія.

Реалізація готової продукції, робіт, послуг ПрАТ «Гніванське ХПП» оформляється накладними, специфікаціями-накладними, рахунками, рахунками-фактурами, товарно-транспортними накладними (ТТН).

Залежно від особливостей товарів і згідно з умовами договору до ТТН або рахунка-фактури можуть бути додані документи, що підтверджують кількість товарів та їхню якість (специфікація і технічні вимоги, свідоцтва про якість, сертифікати, довідки про результати лабораторних аналізів тощо).

При здійсненні операцій з постачання продукції, послуг бухгалтер ПрАТ «Гніванське ХПП» надає покупцю податкову накладну після реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних. Підтвердженням підприємству про прийняття його податкової накладної та/або розрахунку коригування до Єдиного реєстру податкових накладних є квитанція в електронному вигляді у текстовому форматі, яка надсилається протягом операційного дня [44].

Податкова накладна, оформлена належним чином, є підставою для зарахування досліджуваним підприємством та його покупцем сум ПДВ до складу податкового зобов'язання чи податкового кредиту (у покупця) звітного періоду.

Типова кореспонденція по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» на ПрАТ «Гніванське ХПП» наведена у табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з покупцями та замовниками

№	Зміст господарської операції	Бухгалтерська проводка
---	------------------------------	------------------------

п/п		Дебет	Кредит
1	Реалізована готова продукція (товари, роботи, послуги) покупцям за договірними цінами	36	701 (702, 703)
2	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	701 (702, 703)	641
3	Надійшла оплата від покупців та замовників на поточний рахунок чи в касу	311 (301)	36
4	Визнання різниці між справедливою вартістю заборгованості і номінальною сумою грошових коштів та/або їх еквівалентів, які підлягають отриманню за продукцію (роботи, послуги)	373	701 (702, 703)
5	Проведено взаємозалік заборгованості за отриманим раніше авансом	681	36
6	Проведено взаємозалік заборгованості при бартері	63 (685)	36
7	Списана безнадійна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги за рахунок резерву сумнівних боргів	38	36
8	Списана безнадійна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, по якій не створювався резерв сумнівних боргів	944	36
9	Списана сума безнадійної дебіторської заборгованості, яка перевищує розмір створеного резерву сумнівних боргів	944	36
10	Відображено відновлення в обліку дебіторської заборгованості, раніше списаної за рахунок резерву сумнівних боргів, у випадку поновлення платоспроможності дебіторів	36	716
11	Відображена операційна курсова різниця при перерахунку товарної дебіторської заборгованості: - при зростанні валютного курсу - при падінні валютного курсу	362 945	714 362
12	Отриманий вексель у рахунок погашення заборгованості покупців за товари, роботи, послуги	34, 182	36

Досить часто виникає ситуація, коли покупець не в змозі розрахуватися одразу. Тоді на суму заборгованості продавцю видається короткостроковий вексель. Поточна дебіторська заборгованість за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи та надані послуги, яка забезпечена векселями, обліковується на рахунку 34 «Короткострокові векселі одержані».

Векселі відображаються у балансі за номінальною вартістю. До статті „Векселі одержані” включається заборгованість за векселями, строк оплати за якими не настав [13, с. 13].

Сума нарахованих відсотків за звітний період по векселю, який підлягає оплаті в наступному періоді, переноситься на статтю «Дебіторська

заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів». Відповідно до цієї суми повинен бути визнаний дохід за відсотками.

У табл. 2.12 наведено приклади відображення операцій, пов'язаних з виникненням дебіторської заборгованості, забезпеченої векселями.

Таблиця 2.12

Бухгалтерські проведення з обліку операцій, пов'язаних з виникненням дебіторської заборгованості, забезпеченої векселями

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5
1	Визнали дохід від реалізації товарів	361 „Розрахунки з вітчизняними покупцями”	702 „Дохід від реалізації товарів”	120 000
2	Одночасно на суму ПДВ	702 „Дохід від реалізації товарів”	641 „Розрахунки за податками”	20 000
3	Списана собівартість реалізованих товарів	902 „Собівартість реалізованих товарів”	28 „Товари”	80 000
4	Отримали вексель у забезпечення дебіторської заборгованості	341 „Короткострокові векселі одержані в національній валюті”	361 „Розрахунки з вітчизняними покупцями”	120 000
5	Нараховані відсотки по векселю	373 „Розрахунки за нарахованими доходами”	732 „Відсотки одержані”	1 200
6	Відображені податкові зобов'язання з ПДВ	732 „Відсотки одержані”	641 „Розрахунки за податками”	200
7	Нараховані відсотки по векселю за липень	373 „Розрахунки за нарахованими доходами”	732 „Відсотки одержані”	1 200
8	Відображені податкові зобов'язання з ПДВ	732 „Відсотки одержані”	641 „Розрахунки за податками”	200
9	Погашено вексель	311 „Поточні рахунки в національній валюті”	341 „Короткострокові векселі одержані в національній валюті”	120 000
10	Сплачено відсотки по векселю	311 „Поточні рахунки в національній валюті”	373 „Розрахунки за нарахованими доходами”	2 400

Строки оплати дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги визначаються умовами укладених договорів з дебіторами або виставленим ним рахунком. Згідно практики, яка на даний момент часу склалася на Україні нормальним строком протягом якого відбувається погашення дебіторської

заборгованості є 30 днів з дати відвантаження продукції, товарів, робіт та послуг. Якщо після завершення цього терміну заборгованість не погашається клієнтом, то у підприємства продавця може виникнути сумнів що до оплати такої заборгованості.

Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

Поточна дебіторська заборгованість включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю. Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів.

Згідно П(С)БО №10 підприємства мають можливість формувати резерв сумнівних боргів двома способами:

- або за методом абсолютної суми сумнівної заборгованості;
- або за методом застосування коефіцієнта сумнівності [22, с. 40].

При застосуванні методу абсолютної суми сумнівної заборгованості резерв визначається шляхом оцінки платоспроможності окремих дебіторів. Тобто підприємство аналізує поточну дебіторську заборгованість на предмет виявлення сум сумнівної заборгованості, після чого на загальну суму виявленої сумнівної заборгованості створює резерв та відображає це в своєму обліку.

Зауважимо, що метод нарахування резерву сумнівних боргів, а також спосіб розрахунку коефіцієнта сумнівності підприємство обирає самостійно і фіксує в наказі про облікову політику. Залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не може бути більшим, ніж сума дебіторської заборгованості на ту саму дату.

При застосування коефіцієнта сумнівності величина резерву обчислюється множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності. В свою чергу, коефіцієнт сумнівності може розраховуватися такими способами:

- визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
- класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення;

визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3-5 років.

Величина резерву сумнівних боргів визначається як сума добутоків поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи та коефіцієнта сумнівності відповідної групи.

За різними методами отримано різні розміри резерву. Отже, вибір методу досить сильно впливає на кінцеві показники, тому перед вибором методу потрібно ретельно проаналізувати ситуацію на підприємстві [29, с. 8].

Будь-яка заборгованість, як довгострокова, так і поточна, у якийсь момент може бути визнана підприємством безнадійною. Для того, щоб визнати в бухгалтерському обліку дебіторську заборгованість безнадійною, не потрібно документального підтвердження. Досить, щоб була виконана одна з умов:

- закінчився строк позовної давності (3 роки);
- існувала впевненість у тому, що боржник не погасить свою заборгованість (оголошений банкрутом).

Безнадійна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи або послуги списується в момент її визнання за рахунок резерву сумнівних боргів, який формується на дату балансу на підставі даних бухгалтерського обліку минулих звітних періодів. При створенні резерву сумнівних боргів збільшуються інші витрати операційної діяльності, а списання безнадійної заборгованості відбувається не за рахунок зменшення раніше нарахованого доходу, а за рахунок зменшення резерву сумнівних боргів. У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійна дебіторська заборгованість послуги списується з активів на інші операційні витрати (944 «Сумнівні і безнадійні борги» рахунку 94 «Інші витрати операційної діяльності»). Сума відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості включається до складу інших операційних доходів.

При списанні дебіторської заборгованості, що утворилася не в результаті відвантаження товарів, виконання робіт, надання послуг, застосовується метод

прямого списання сум такої заборгованості на витрати періоду.

Після списання безнадійної дебіторської заборгованості підприємство зобов'язане враховувати її суму на забалансовому рахунку протягом не менше трьох років для спостереження за можливістю її стягнення у випадках зміни майнового стану боржника. Для обліку сум списаної заборгованості застосовується субрахунок 071 «Списана дебіторська заборгованість» забалансового рахунка 07 «Списані активи». Якщо протягом трьох років заборгованість не буде відшкодована боржником, слід остаточно списати її суму із забалансового рахунка.

Для обліку резерву сумнівних боргів планом рахунків бухгалтерського обліку передбачено рахунок 38 „Резерв сумнівних боргів”. Незважаючи на те, що даний рахунок відноситься до третього класу він є пасивним.

На контраktivному рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» у розрізі дебіторів ведеться облік резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, щодо якої є ризик неповернення. За кредитом рахунку відображається створення резерву сумнівних боргів у кореспонденції з рахунками обліку витрат, за дебетом – списання сумнівної заборгованості в кореспонденції з рахунками обліку дебіторської заборгованості або зменшення нарахованих резервів у кореспонденції з рахунком обліку доходів [26].

У таблиці 2.13 відображені операції з обліку формування резерву сумнівних боргів та списання дебіторської заборгованості.

Таблиця 2.13

Відображення у бухгалтерському обліку формування резерву сумнівних боргів та списання дебіторської заборгованості

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Створено резерв сумнівних боргів	944 „Сумнівні та безнадійні борги”	38 „Резерв сумнівних та безнадійних боргів”
2	Списана дебіторська заборгованість покупців, що визнана безнадійною	38 „Резерв сумнівних та безнадійних боргів”	36 „Розрахунки з покупцями і замовниками”
	Одночасно сума списаної дебіторської заборгованості відображається на позабалансовому рахунку 071 “Списана дебіторська заборгованість”		

3	Внаслідок зміни у фінансовому стані покупця відновлюється сума його заборгованості, раніше визнана безнадійною	36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”	716 “Відшкодування раніше списаних активів”
	Одночасно сума відновленої дебіторської заборгованості списується з позабалансового рахунку 071 “Списана дебіторська заборгованість”		
4	Надійшло від покупця у рахунок погашення його заборгованості	311 “Поточні рахунки в національній валюті”	36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”
5	Списана безнадійна дебіторська заборгованість за виданими авансами	944 “Сумнівні та безнадійні борги”	371 “Розрахунки за виданими авансами”
	Одночасно сума списаної дебіторської заборгованості відображається на позабалансовому рахунку 071 “Списана дебіторська заборгованість”		

Аналітичний облік на рахунку 38 „ Резерв сумнівних боргів” ведеться в розрізі боржників або за строками непогашення дебіторської заборгованості [17, с. 14].

Однак, існують випадки, при яких резерв можна не створювати (рис. 2.4).

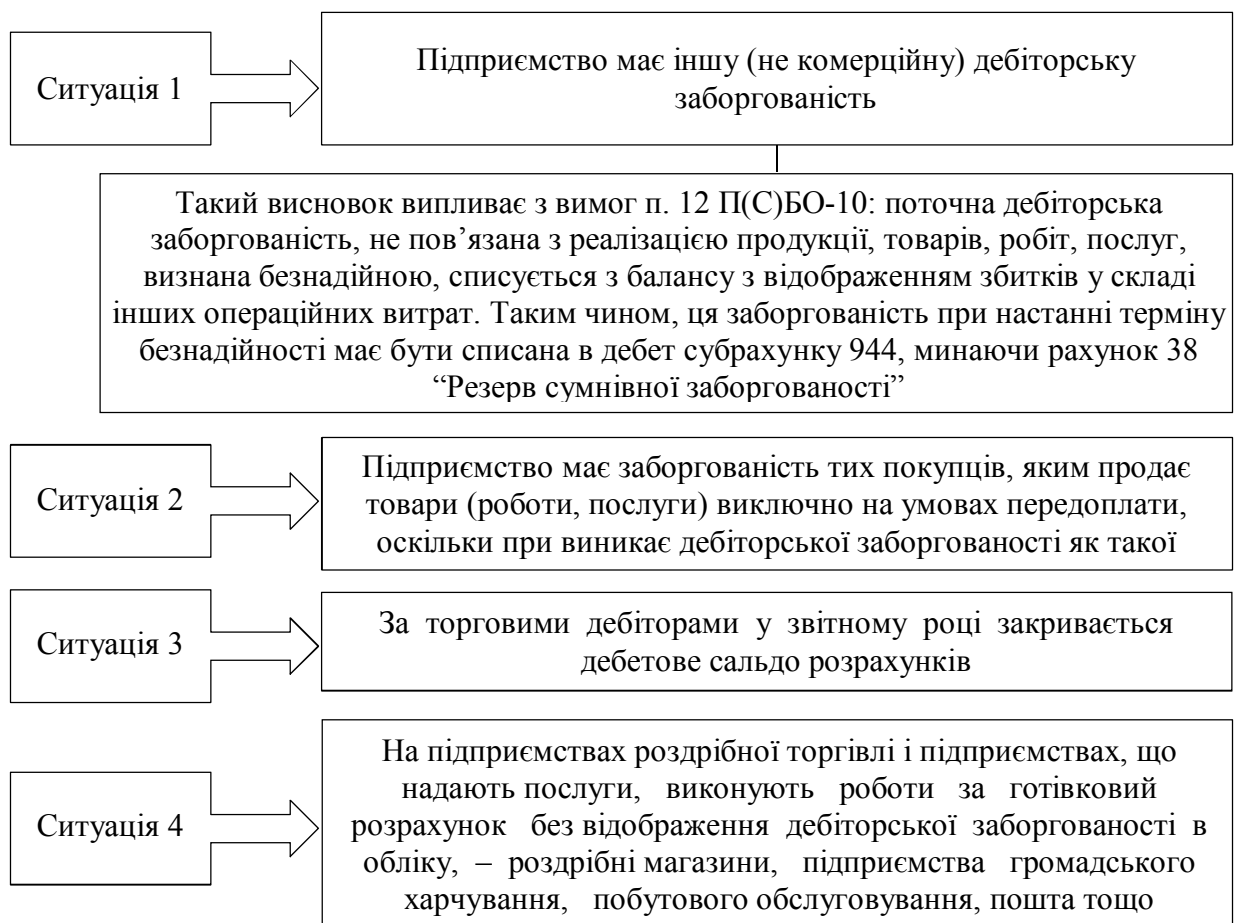

Рис. 2.4. Ситуації, при яких можна не створювати резерв сумнівних боргів [63, с. 11]

У процесі діяльності підприємства виникає поточна дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією продукції, товарів, робіт, послуг. Для обліку такої заборгованості передбачений рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами», який має 9 субрахунків, характеристика яких наведена у табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Характеристика рахунків з обліку іншої поточної дебіторської заборгованості

Код рахунку	Назва рахунку	Призначення рахунку	Первинний документ
1	2	3	4
371	Розрахунки за виданими авансами	Облік авансів, наданих іншим підприємствам	Платіжне доручення, виписка банку
372	Розрахунки з підзвітними особами	Облік розрахунків з підзвітними особами. Сальдо субрахунку може бути як дебетовим, так і кредитовим	Авансовий звіт з доданими виправдовуючими документами, довідки бухгалтерії, прибуткові та видаткові касові ордери, виписки банку тощо
373	Розрахунки за нарахованими доходами	Облік нарахованих дивідендів, відсотків, роялті тощо, які підлягають отриманню	Довідка та розрахунок бухгалтерії, прибуткові касові ордери, виписки банку
374	Розрахунки за претензіями	Облік розрахунків за претензіями, які пред'явлені контрагентам, а також за пред'явленими визнаними штрафами, пенею, неустойками	Претензія, комерційні акти, акт приймання вантажу, рішення судових органів, письмова згода постачальника на претензію, виписка банку
375	Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків	Облік розрахунків за відшкодуванням підприємству завданих збитків у результаті нестач і втрат від псування цінностей, нестач та розкрадання грошових коштів, якщо винуватця виявлено	Протокол інвентаризаційної комісії, наказ керівника, документи, що підтверджують виникнення та погашення матеріальної шкоди, інвентаризаційні описи та звіральні відомості, акти про брак, відомості на утримання збитків з винуватців із зарплати, дозволи керівництва про списання заборгованості тощо
376	Розрахунки за позиками членам кредитних спілок	Облік розрахунків за позиками членам кредитних спілок у кредитних спілках	Договір між членами кредитних спілок, видатковий касовий ордер, платіжні доручення, накладна

377	Розрахунки з іншими дебіторами	Облік розрахунків за іншими операціями, зокрема розрахунки за операціями, пов'язаними із здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи), усі види розрахунків з працівниками (крім розрахунків з оплати праці та з підзвітними особами), інші розрахунки	Прибутковий та видатковий касові ордери, акти виконаних робіт (послуг), прибуткові ордери, рахунок, накладна, виписка банку, розрахунково-платіжні відомості
378	Розрахунки з державними цільовими фондами	Облік розрахунків з державними цільовими фондами, зокрема розрахунки з Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності	-
379	Розрахунки за операціями з деривативами	Облік розрахунків за операціями з деривативами	-

За дебетом рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» відображається виникнення дебіторської заборгованості, за кредитом – її погашення чи списання, сальдо означає наявність заборгованості дебіторів на початок чи кінець місяця.

Аналітичний облік розрахунків з різними дебіторами ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення та погашення, за позиками членам кредитних спілок – у розрізі членів спілки.

Для обліку розрахунків за авансами, виданими іншим підприємствам, використовується субрахунок 371 «Розрахунки за виданими авансами».

За дебетом субрахунку 371 обліковуються суми виданих авансів, а також суми, сплачені за рахунками за виконані роботи з проміжних рахунків.

Сплата постачальникам авансових платежів за продукцію відображається такими записами:

Дебет 371 «Розрахунки за виданими авансами»

Кредит 30 «Готівка»

або Кредит 31 «Рахунки в банках»

За кредитом субрахунку 371 обліковуються суми, зарахованих

авансів під час поставки матеріалів, товарів, виконаних роботи, а також суми авансів, повернені постачальниками та підрядниками як невикористані, тощо.

При оприбуткуванні матеріалів, товарів від постачальників складається проводка:

Дебет 20 «Виробничі запаси» або Дебет 28 «Товари»

Кредит 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»

Ці події відображаються в бухгалтерському обліку такими записами:

Дебет 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»

або Дебет 30 «Готівка»

або Дебет 31 «Рахунки в банках»

Кредит 371 «Розрахунки за виданими авансами».

Типова кореспонденція рахунків з обліку авансів виданих наведена в таблиці 2.15.

Таблиця 2.15

Відображення операцій з обліку виданих авансів

№ п/п	Зміст господарської операції	Бухгалтерська проводка	
		Дебет	Кредит
1	Перерахований постачальникам та підрядникам аванс за виробничі запаси, товари, роботи, послуги з каси (поточного рахунку).	371	311 (301)
	Відображений податковий кредит з ПДВ	641	644
2	Проведений взаємозалік заборгованості з виданого раніше авансу	63 (685)	371
3	Повернутий виданий раніше аванс	311 (301)	371

Під підзвітними особами ми розуміємо працівників, яким роботодавець (далі — підприємство) видав грошові кошти для виконання будь-якого господарського доручення. Наприклад, на придбання товарно-матеріальних цінностей (далі — ТМЦ), робіт або послуг. Також до них можна віднести працівників, які витратили власні кошти на закупівлю, а лише згодом отримали від підприємства відшкодування здійснених витрат.

Як відомо, відносини між підприємством і підзвітною особою можуть мати як трудовий, так і цивільно-правовий характер. У першому випадку працівник виконує свої посадові обов'язки щодо закупівлі ТМЦ, робіт, послуг,

передбачені трудовим договором або посадовою інструкцією, і його закупівельні відносини з підприємством регламентовані трудовим законодавством. У другому випадку подібні функції не входять до посадових обов'язків працівника, тому відносини між ним та підприємством регулюються цивільним законодавством. Проте, незалежно від законодавчого підґрунтя таких «підзвітних» відносин, працівники, які отримали готівку, повинні своєчасно відзвітувати перед підприємством про витрачені кошти за встановленою формою та повернути їх невикористаний залишок. І це дуже важливо, адже безпосередньо впливає на оподаткування доходів працівника. Працівники, які отримали грошові кошти під звіт, повинні відзвітувати перед підприємством за витрачені ними підзвітні суми. Для цього використовують Звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт за формою, затвердженою наказом Мінфіну України від 28.09.2015 р. № 841 (далі — Звіт). До речі, його необхідно подавати й працівникам, які виконували доручення підприємства щодо купівлі ТМЦ, робіт, послуг за рахунок власних коштів (тобто без попереднього отримання підзвітних сум) з наступним відшкодуванням здійснених ними витрат роботодавцем.

Граничний строк подання Звіту встановлено пп. «б» пп. 170.9.2 ПКУ .

Згідно з ним, у випадку отримання коштів під звіт працівник повинен подати Звіт до закінчення 5-го банківського дня, що настає за днем, у якому він завершив виконання окремої цивільно-правової дії за дорученням і за рахунок підприємства, тобто придбав відповідні ТМЦ (роботи, послуги).

Формально такий строк подання Звіту має спрацьовувати незалежно від форми видачі авансу та форми розрахунків (готівкова чи безготівкова). Своєю чергою, податківці вважають, що під час розрахунків за допомогою корпоративних платіжних карток за товари (роботи, послуги), придбані працівником для потреб підприємства, необхідно дотримуватися строків, установлених пп. 170.9.3 ПКУ.

У разі отримання готівки під звіт з застосуванням платіжних карток, підзвітна особа подає звіт про використання виданих коштів і повертає суму

надміру витрачених коштів до закінчення третього банківського дня після виконання окремої цивільноправової дії.

У разі якщо підзвітна особа — платник податку застосував платіжні картки для проведення розрахунків у безготівковій формі, а строк подання платником податку звіту про використання виданих під звіт коштів не перевищує 10 банківських днів, за наявності поважних причин роботодавець (самозайнята особа) може його продовжити до 20 банківських днів (до з'ясування питання в разі виявлення розбіжностей між відповідними звітними документами). Отже, краще дотримуватися 3-денного строку подання Звіту.

А що ж зі строками, якщо працівник витрачав власні кошти без попередньої видачі йому авансу? За умови придбання працівником за власні готівкові кошти товарів для потреб підприємства Звіт необхідно подати у визначені законодавством строки. Щоправда, фіскалі погоджуються, що у разі несвоєчасного подання Звіту при придбанні за власні кошти товарів для потреб підприємства (використанні власних коштів у відрядженні), фінансові санкції не застосовуються.

За наявності надміру витрачених коштів така сума повертається платником податку в касу або зараховується на банківський рахунок особи, що їх видала, до або під час подання Звіту (п. 170.9.2 Податкового кодексу України, абз. 2 п. 2 Порядку № 996).

Таким чином, можна зробити висновок, що граничні строки повернення надміру виданих із каси коштів співпадають зі строками подання Звіту (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Строки повернення невикористаних (надміру виданих з каси) підзвітних коштів

Призначення виданих підзвітних коштів	Строки повернення невикористаних (надміру виданих з каси) підзвітних коштів	Нормативне регулювання	Санкції за порушення строків повернення надміру виданих із каси коштів
Відрядження	До закінчення 5-го банківського дня, що настає за днем, у якому	п.170.9.2 Податкового кодексу	Сума неповернутих коштів вважається доходом працівника,

	працівник завершує відрядження	України	тому оподатковується за ставками: 15% для суми, яка не перевищує 10
Господарські потреби	Не більше 2-х робочих днів, уключаючи день отримання готівкових коштів під звіт	п. 2.11 Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні (№ 637 від 15.12.2004 р.)	мінімальних зарплат станом на 01.01 звітного року (в 2011 році це 9410 грн.), і 17 % - для суми перевищення
На закупівлю с.-г. продукції та заготовлю вторинної сировини (крім металобрухту)	Не більше 10-ти робочих днів від дня видачі готівкових коштів під звіт		

За перевищення встановлених строків використання виданої під звіт готівки, а також за видачу готівкових коштів під звіт без повного звітування щодо раніше виданих коштів на підприємство накладається штраф в розмірі 25 % виданих під звіт сум (п. 1 Указу Президента України № 491/99 від 11.05.1999 р.).

До Звіту додають оригінали документів, які підтверджують вартість понесених працівником витрат (наприклад, чеки РРО, розрахункові квитанції, квитанції до прибуткових касових ордерів, товарні чеки, видаткові накладні постачальника тощо). Якщо підзвітна особа витратила готівку, отриману з поточного рахунка підприємства з використанням корпоративної платіжної картки або особистої платіжної картки, до Звіту також додають документи про одержання готівки з поточного рахунка (чек банкомата, копію видаткового ордера, довідки за встановленими формами, сліп, квитанцію торговельного терміналу).

Згідно з п. 3 Порядку № 996, якщо протягом звітного місяця, на який припадає граничний строк, підзвітна особа не повертає суму надміру витрачених коштів (залишок коштів понад суму, витрачену згідно зі звітом про використання коштів, наданих на відрядження – пп. 1.11 Інструкції № 59), то така сума підлягає оподаткуванню податком з доходів фізичних осіб відповідно до п. 167.1 Податкового кодексу України. Податок з доходів фізичних осіб у 2019 році обраховується за ставкою 18 %.

Базою оподаткування є сума надміру витрачених коштів, помножена на коефіцієнт, розрахований за формулою:

$$K = 100 : (100 - Cп),$$

де К – коефіцієнт,

Сп – ставка податку, встановлена для таких доходів на момент їх нарахування (п. 164.5 Податкового кодексу України).

Коефіцієнт для ставки податку 18 % становитиме $1,219512=100:(100-18)$.

Таким чином, сума податку з доходів фізичних осіб (ПДФО), яка нараховується та стягується з підзвітної особи за надмірне витрачання коштів, розраховується за формулою:

$$ПДФО = Cк \times K \times Cп : 100,$$

де ПДФО – сума податку з доходів фізичних осіб,

Ск – сума коштів, що не була повернута вчасно.

Слід звернути увагу, що сума добових, видана працівнику, не повертається. До речі, ця сума у 2019 році складає 417,30 грн. по Україні (якщо добові не перевищують 417,3 грн. то ПДФО не нараховується), а для закордонних відряджень, як і раніше, не вище 80 євро за курсом НБУ. Для бюджетних установ добові по Україні складають 60 грн.

З метою запобігання порушенням підзвітних осіб щодо невчасного подання Звіту про використання коштів, наданих на відрядження або під звіт, та неповернення надміру витрачених коштів, ми пропонуємо до використання розроблену нами Відомість оперативного обліку за розрахунками з підзвітними особами (рис. 2.5), у якій слід вказувати дату видачі готівки під звіт (на підставі видаткового касового ордера), цільове призначення підзвітних коштів (згідно наказу керівника підприємства) та фактичну дату складання Звіту та повернення надлишку невикористаної готівки з підзвіту.

Підприємство

ВІДОМІСТЬ № ___ оперативного обліку за розрахунками з підзвітними особами

№ з/п	ПІБ підзвітної особи	Дата, № ВКО	Сума виданої готівки, грн.	Призначення підзвітних коштів	Фактична дата складання Звіту	Сума надлишку невикористаних коштів, повернутих у касу, грн.	Підпис підзвітної особи
1.	Данко О.В.	08.09. 2011 р.	1570	відрядження	15.09. 2011р.	130	
...	
Разом за місяць			1570	х	х	130	х

Відомість закінчено «__» _____ 201__р. Виконавець _____ (підпис)

Перевірів головний бухгалтер _____ (підпис)

Рис. 2.5. Відомість оперативного обліку за розрахунками з підзвітними особами

Дані Відомості є підставою для нарахування штрафних санкцій на підзвітну особу за порушення строків складання Звіту та невчасне повернення надміру витрачених підзвітних коштів. На нашу думку, це сприятиме зміцненню розрахунково-касової дисципліни та покращить обліковий процес в частині оперативного обліку за розрахунками з підзвітними особами.

На ПрАТ «Гніванське ХПП» всі документи подаються вчасно. На які б цілі не були видані кошти підзвітній особі, дані операції з видачі та повернення підзвітних сум маю відображатися в обліку. Тому розглянемо типову кореспонденцію рахунків, що використовують на ПрАТ «Гніванське ХПП» для облікового відображення операцій з підзвітними особами (табл.2.17).

Таблиця 2.17

Відображення операцій з обліку розрахунків з підзвітними особами

№ п/п	Зміст господарської операції	Бухгалтерська проводка	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Відображено видачу авансу, виданого працівнику на відрядження або на господарські потреби	372	301 (311)
2	Видані під звіт грошові документи	372	30
3	Придбано підзвітною особою виробничі запаси, МШП, товари	20, 22, 28	372
4	Відображений податковий кредит з ПДВ	641	372
5	Наданий авансовий звіт підзвітної особи про фактично проведених відрядженнях, господарських витратах тощо	91, 92, 93, 94	372
6	Наданий авансовий звіт підзвітної особи про сплату періодичних видань на майбутній період	39	372
7	Повернутий залишок невикористаної підзвітною особою суми в касу чи на поточний рахунок	301 (311)	372
8	Відображено перевитрачання підзвітною особою сум понад встановленої норми	949	372

Дебіторська заборгованість за нарахованими підприємству доходами ведеться на субрахунок 373 «Розрахунки за нарахованими доходами», на якому

обліковуюються нараховані дивіденди, відсотки за товарний кредит (розстрочка), орендна плата, роялті та інші пасивні доходи, що підлягають отриманню підприємством від спільної діяльності, володіння корпоративними правами в порядку участі в капіталі асоційованих і неасоційованих підприємств, а також від операцій, пов'язаних з передачею активів підприємства в користування іншим особам на підставі договорів фінансової оренди, кредитних договорів.

Так як досліджуване підприємство є акціонерним товариством, то воно нараховує дивіденди акціонерам.

Типова кореспонденція рахунків з обліку нарахованих доходів ПрАТ «Гніванське ХПП» наведена в таблиці 2.18.

Таблиця 2.18

Відображення операцій з обліку нарахованих доходів

№ п/п	Зміст господарської операції	Бухгалтерська проводка	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Нараховані доходи у вигляді дивідендів по акціям, що належать підприємству	373	731
2	Нараховані доходи у вигляді процентів на залишки грошових коштів у банку	373	719
3	Нараховані доходи у вигляді процентів по облігаціям, депозитам; позикам, наданим іншим підприємствам; переданим у фінансову оренду необоротним активам тощо	373	732
4	Нараховані інші фінансові доходи (наприклад, роялті)	373	733
5	Отримані фінансові доходи на поточний рахунок чи в касу	311 (301)	373
6	Виплачені дивіденди акціями	373	14

У процесі фінансово-господарської діяльності виникають ситуації, коли необхідно обліковувати розрахунки, що мають претензійний характер. Претензії виникають в результаті недостачі матеріалів, невідповідність цін і тарифів умовам договору (найчастіше – це завищення цін), допущених арифметичних помилок, невідповідності одержаних товарів стандартам (виявлення дефекту поставлених товарів), за нестачу вантажу, допущені простої у роботі тощо. для цього використовується субрахунок 374 «розрахунки за претензіями» Також, на даному субрахунку знаходять своє

відображення помилково списані чи зараховані суми на рахунках у обслуговуючому банку. Проте, варто зазначити, що даний вид дебіторської заборгованості відображається в обліку лише у випадку визнання претензії особами, щодо яких вона пред'явлена або за рішенням суду. недоліком цього субрахунку є відсутність покупців та замовників у загальному переліку тих суб'єктів за якими ведеться облік розрахунків за претензіями, оскільки, велика кількість претензій пред'являється саме до даної категорії контрагентів. аналітичний облік можна окремо проводити за визнаними та невизнаними претензіями на рахунках 374.1 «розрахунки за визнаними претензіями» та 374.2 «розрахунки за невизнаними претензіями». це потрібно через те, що за претензіями, які не визнані у добровільному порядку, розгляд справ у суді здійснюється протягом значних термінів.

Типова кореспонденція рахунків з обліку розрахунків за претензіями наведена в таблиці 2.19.

Таблиця 2.19

Відображення операцій з обліку розрахунків за претензіями

№ п/п	Зміст господарської операції	Бухгалтерська проводка	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Пред'явлена претензія постачальникам, транспортним організаціям за порушення умов договорів тощо	374	63 (685)
2	Пред'явлена претензія постачальникам із-за браку	374	24
3	Пред'явлена претензія банку по помилково списаним грошовим коштам з поточного рахунку	311	374
4	Отримано грошові кошти в рахунок погашення заборгованості за претензію	301 (311)	374
5	Задоволена претензія шляхом додаткового постачання ТМЦ, що не надійшли раніше	20, 22, 28	374
6	Відображена сума претензій для погашення довгострокової дебіторської заборгованості при зверненні до суду	374	18

Досить поширеним явищем, є отримання підприємством матеріальних збитків через недостачі, втрати і розкрадання ТМЦ. облік розрахунків за відшкодуванням завданих збитків, за умови виявлення винної особи, здійснюється на субрахунку 375 «розрахунки за відшкодуванням завданих збитків». Варто зазначити, що віднесення на винну особу суми втраченої

торгової надбавки, допускається лише у випадку обумовлення даної ситуації у договорі про матеріальну відповідальність.

Типова кореспонденція рахунків з обліку розрахунків за відшкодуванням завданих збитків наведена в таблиці 2.20.

Таблиця 2.20

Відображення операцій з обліку розрахунків за відшкодуванням завданих збитків

№ п/п	Зміст господарської операції	Бухгалтерська проводка	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Віднесено на винну особу фактичну недостачу, що підлягає відшкодуванню	375	716
2	Списана нестача грошей у касі у нарахування винуватцю	375	301
3	Віднесена сума втрат по браку на винуватця	375	24
4	Проведені утримання із зарплати по заподіяним збиткам	661	375
5	Внесена готівка в касу чи на поточний рахунок в погашення заборгованості винуватця	301 (311)	375
6	Списана на витрати безнадійна дебіторська заборгованість винуватця при закінченні строку позовної давнини	944	375

Субрахунок 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок» не використовується виробничо-торговельними підприємствами.

Субрахунок 377 «розрахунки з іншими дебіторами» призначено для обліку розрахунків за іншими операціями на якому ведуть облік розрахунків: за продані в кредит товари; за позиками працівникам, виданими на індивідуальні потреби; за внесками учасників до статутного фонду; з продажу товарів працівникам за рахунок позики банку; з видачі та погашення позик банку працівникам на індивідуальні потреби (будівництво житла, дачних господарств, побутову техніку та ін.); з квартиронаймачами, батьками за утримання дітей у дитячих садках, за некомерційними операціями (з навчальними закладами, інститутами, транспортними організаціями); за облігаціями державної позики та ін. за обліковим змістом рахунок 377 «розрахунки з різними дебіторами» субрахунок частково дублює 363 «розрахунки з учасниками ПФГ», так як на ньому ведуться розрахунки за операціями, пов'язаними із здійсненням спільної діяльності (без створення

юридичної особи). оскільки ПФГ здійснюють свою діяльність без створення юридичної особи, то, розрахунки з учасниками ПФГ необхідно здійснювати на субрахунку 377, та віднести до операцій, які пов'язані зі здійсненням спільної діяльності підприємств. Тобто, спочатку необхідно віднести вид розрахунку до певної групи, а потім здійснювати ведення аналітичного обліку у розрізі індивідуальних дебіторів. При використанні даної схеми підприємство володітиме додатковою інформацією про наявність значних сум дебіторської заборгованості за кожним видом розрахунків.

Типова кореспонденція рахунків з обліку розрахунків іншими дебіторами наведена в таблиці 2.21.

Таблиця 2.21

Відображення операцій з обліку розрахунків з іншими дебіторами

№ п/п	Зміст господарської операції	Бухгалтерська проводка	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Нараховані доходи від передачі активів в операційну оренду	377	713
2	Видана позика працівникам підприємства Надана тимчасова фінансова допомога іншим організаціям	377	301 (311)
3	Переведена у склад поточної довгострокова дебіторська заборгованість, коли до строку її погашення залишилося менше 12 місяців	377	18
4	Відображений дохід від реалізації оборотних активів (виробничих запасів, МШП тощо)	377	712
5	Передані ТМЦ чи грошові кошти у спільну діяльність	377	20, 22, 26, 28, 301, 311
6	Відображено зарахування заборгованостей: - при бартері - раніше отриманого авансу	631 681	377 377
7	Проведені утримання з зарплати працівників у погашення заборгованості з позики, за товари в кредит, за виконавчими листами	661	377
8	Внесено гроші в касу (поточний рахунок) працівниками в погашення заборгованості з позики, за товари в кредит	301 (311)	377
9	Отримані грошові кошти від продажу оборотних активів	311 (301)	377

За субрахунком 378 «розрахунки з державними цільовими фондами» відображається облік розрахунків з державними цільовими фондами (відображення фінансування роботодавців-страховиків), зокрема розрахунків з тимчасової непрацездатності.

Допомогу з Фонду соцстраху нараховують записом Д-т 378 — К-т 663. Надходження коштів від Фонду для виплати допомоги відображають проводкою Д-т 313 — К-т 378, а виплату допомоги працівнику показують проводкою Д-т 663 — К-т 313.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Автоматизація облікового відображення дебіторської заборгованості підприємства

Для зменшення навантаження на бухгалтерську службу, отримання оперативної управлінської інформації, здійснення аналізу господарської діяльності, на досліджуваному підприємстві доцільною було б запровадити комплексну автоматизацію облікових процесів. Часткова автоматизація на підприємстві вже існує, проте наявне програмне забезпечення не дає можливості складати звітність, готувати оперативну управлінську інформацію, здійснювати фінансовий аналіз результатів діяльності підприємства.

При повній комп'ютеризації господарської діяльності підприємства поняття «форми обліку» переходить в поняття „системи обліку», що має наступні характерні ознаки:

1. Комп'ютер з допоміжного засобу стає визначальним фактором організації праці.
2. Розподіл обробки облікових даних.
3. Комп'ютеризація охоплює всі без винятку етапи обробки облікової інформації: збір первинної інформації, накопичення та обробку даних, формування звітності.
4. Можливість організації безперервного накопичення первинних облікових даних і передачі їх по дистанційних каналах з наступним автоматичним складанням бухгалтерських проводок шляхом використання

звітності між кореспондуючими рахунками.

5. Забезпечення збереженості, виявлення та недопущення несанкціонованого доступу до облікової інформації, що зберігається на магнітних носіях.

6. Отримання інформації за запитом на будь-який момент часу.

7. Можливість моделювання на підставі облікових даних в процесі аналізу господарських операцій.

8. Створення об'єктивних умов, які виключають дублювання показників обліку, шляхом формування єдиного підходу до оцінки значимості інформаційної системи на всіх рівнях прийняття управлінських рішень, прогнозування, узагальнення, оперативного, попереднього і наступного контролю, а також здійснення економічного аналізу.

Використання комп'ютерних програм – єдиний шлях для ведення обліку в умовах комп'ютерних технологій. Нажаль, недоліками комп'ютерної форми є висока вартість програмного та технічного забезпечення.

Порядок ведення облікових записів при комп'ютеризованій формі обліку представлено на рисунку 3.1.

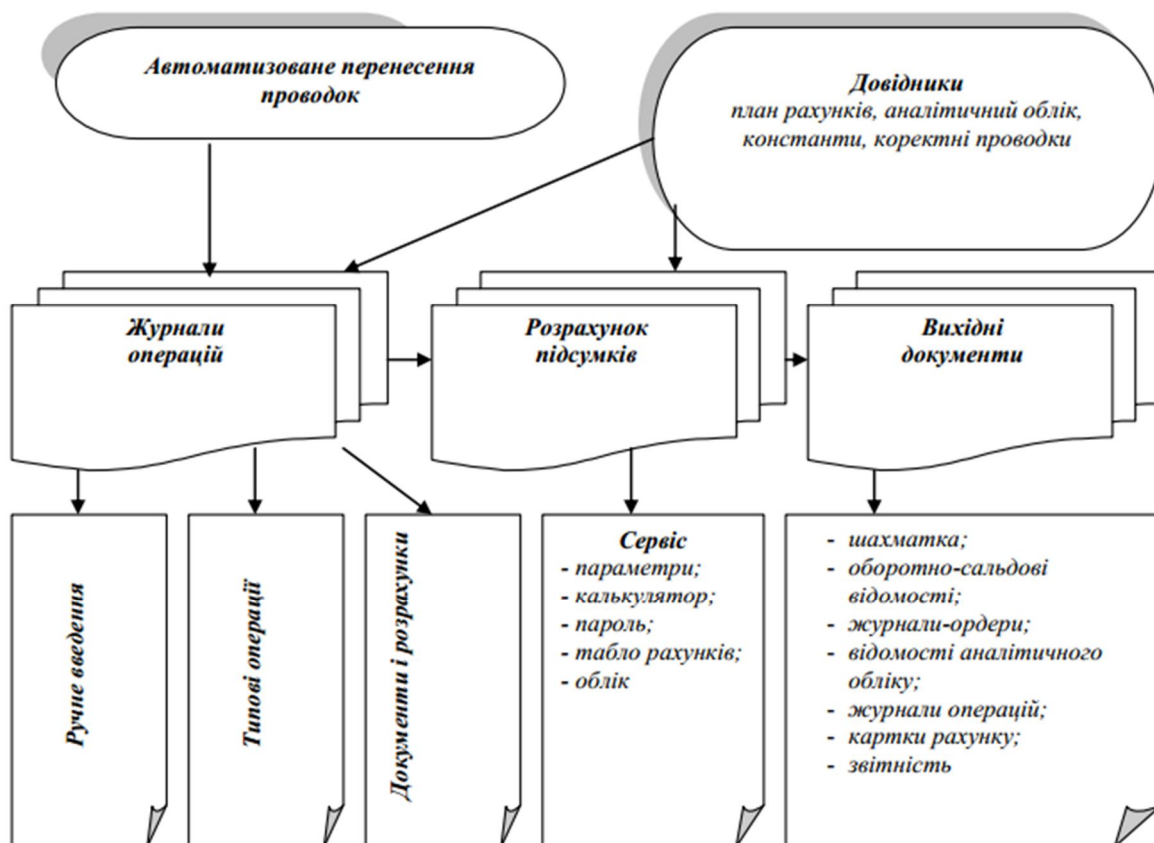

Рис. 3.1. Організація автоматизованої форми обліку дебіторської заборгованості

На сучасному етапі загальної комп'ютеризації облікових процесів доречним буде застосування комплексної автоматизованої системи бухгалтерського обліку «1С: Бухгалтерія».

Характеризуючи систему «1С:Бухгалтерія», слід сказати, що вона складається з єдиного модуля, який дозволяє обробити всю бухгалтерську інформацію в одному середовищі, веде облік в єдиній базі даних, розрахована як на роботу в комп'ютерній мережі, так і на персональну мережу, адаптується до додаткових вимог користувача.

Дана програма має свої особливості:

1. Ведення синтетичного та аналітичного обліку залежно від потреб підприємства.
2. Можливість ведення кількісного обліку.
3. Отримання всієї необхідної звітності і різноманітних документів з синтетичного і аналітичного обліку.

4. Можливість змінювати, доповнювати план рахунків, систему проводок, настройки аналітичного обліку, форм первинного обліку, форм звітності.

5. Автоматичний друк вихідних документів.

Програма розрахована для зберігання великої кількості проводок, але є можливість легко знайти необхідну інформацію за датою, за рахунками Д-т і К-т, за сумою чи змістом.

Як відомо, до первинних документів з обліку дебіторської заборгованості відносять: накладні, податкові накладні, рахунки, рахунки-фактури, акти прийнятих робіт, послуг, виписки банку, авансові звіти, касові ордери.

Бухгалтер після перевірки документів за формою та змістом вносить їх в програму. Але крім реєстрації документи повинні бути зафіксовані і в журналі реєстрації. Причому кожний документ повинен мати свій код. Документ «Рахунки до оплати» знаходиться в пункті меню «Документы», на основі якого можна резервувати товари (пункт меню «Зарезервировать»), виписувати накладні («Выписать накладную»), виписати податкову накладну («Создать налоговую накладную»). Реєстрація оплати рахунку можна здійснювати за допомогою пункту меню «Оплатить». Наступним етапом після заповнення типових форм типу «Документ» є реєстрація господарських операцій, яка організовується шляхом формування реєстраційних записів в електронних формулах. Ця процедура здійснюється програмою автоматично після заповнення і збереження діалогових форм документів і операцій.

В програмі «1С:Бухгалтерія» всі операції фіксуються в пункті меню «Операции», «Журнал операций», де за допомогою функції «Новая проводка» наводяться реквізити майбутньої проводки. Необхідно вказати дату, Д-т і К-т рахунка (за допомогою довідника «План счетов»), заповнити усі необхідні позиції та вказати формулу (за допомогою довідника «Параметры субконто»). Після чого за допомогою функції «Отрабатать» проводка буде зафіксована у відповідних аналітичних відомостях.

За допомогою функції «Типовые проводки» можна полегшити роботу

бухгалтера. Приклад типових проводок по обліку дебіторської заборгованості наведено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Створення типової операції по обліку дебіторської заборгованості

№ п/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Формула
1	Відвантаження товарів	361	702	? (x)
2	Відображення ПДВ	702	641	?(x)/6

Проводки в системі можна копіювати («Копировать»). Реквізити, які копіюються в нову проводку задаються в пункті меню «Сервис / Параметры журнала операций». Залишки по дебіторській заборгованості формуються в пункті меню «Учет / дебиторская задолженность», яка містить інформацію про кожного контрагента.

Відповідно розрахунки з контрагентами ведуться у розділі «Учет / Расчеты с дебиторами». Відомість складається із рядків, які в системі формуються автоматично.

Погасити заборгованість по дебіторах можна в розділі «Банковские документы» або «Кассовые документы», в яких є функція «Взаимозачеты». Також можна сформувану господарську операцію в розділі «Расчеты с дебиторами и кредиторами» за допомогою функції «Погасить задолженность».

Програма «1С: Бухгалтерія» дає можливість сформувану в пункті меню «Отчетность», «Регламентированные отчеты» такі форми звітів як:

- Баланс;
- Звіт про фінансові результати.

Програма «1С:Бухгалтерія» включає набір звітів, що містять всі необхідні документи для податкової інспекції, пенсійного фонду, статистики. При зміні плану рахунків необхідно внести зміни в рахунки. Програма дозволяє коректувати існуючі звіти і створювати нові.

Отже, зазначена система «1С:Бухгалтерія» дозволяє вести бухгалтерський та оперативний облік, обліковувати кадри та розраховувати заробітну плату, складати фінансову, статистичну та податкову звітність. А це

– скорочення часу на складання усїєї звітності, відсутність арифметичних та методологічних помилок, економія грошових коштів на бланках звітів, можливість одному бухгалтеру поєднувати функції обробки декількох ділянок обліку.

Крім того, основними шляхами вдосконалення обліку на підприємстві, в тому числі і по дебіторській заборгованості, можуть стати наступні: формування бібліотеки нормативної літератури, вдосконалення системи документообігу на підприємстві, забезпечення можливостей та умов для освіти та вдосконалення професійної майстерності облікових працівників.

3.2. Дебіторська заборгованість: порівняння обліку за МСБО (МСФЗ) та П(С)БО

З моменту формування ринкових відносин в країні і до сьогодні існує велика кількість нерозв'язаних питань, пов'язаних з дебіторською заборгованістю, що зумовлює постійні внесення змін до нормативно-правових актів, які регламентують питання з нею пов'язані дебіторської заборгованості, пошук нових шляхів удосконалення організації та методики розрахунків з дебіторами.

У підсумку проблема дебіторської заборгованості є досить актуальною, оскільки фінансовий стан підприємства в значній мірі залежить від наявності та ефективного управління цим видом заборгованості. В умовах розвитку міжнародного співробітництва та приведення національного законодавства у сфері бухгалтерського обліку до норм міжнародних стандартів облік дебіторської заборгованості набуває особливої актуальності. В цьому контексті важливого значення набуває проблема співвідношення міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) та Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (П(С)БО).

П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» чітко визначає методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності. На відміну від

національних стандартів бухгалтерському обліку міжнародними стандартами бухгалтерського обліку (фінансової звітності) (далі – МСБО та МСФЗ відповідно) не передбачено окремого стандарту для обліку дебіторської заборгованості.

Принципи обліку такої заборгованості можна знайти в різних стандартах, а саме:

- МСБО 1 «Подання фінансової звітності» – відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності;

- МСБО 18 «Дохід», МСБО 16 «Основні засоби» – визнання короткострокової дебіторської заборгованості без оголошеної ставки відсотка, дисконтування майбутніх грошових надходжень і застосування ефективної ставки відсотка при оцінці довгострокової торговельної дебіторської заборгованості;

- МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання й оцінка», МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» – визнання та облік дебіторської заборгованості як фінансового інструменту і припинення її визнання активом;

- МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» – вимоги до розкриття у звітності інформації про дебіторську заборгованість.

Система бухгалтерського обліку кожної країни в процесі свого історичного розвитку формувалася під впливом цілої низки факторів, пов'язаних з відповідним соціальним, економічним і культурним середовищем. Таке різноманіття систем бухгалтерського обліку привело до формування міжнародних систем регулювання бухгалтерського обліку, найбільш поширеними серед яких є МСФЗ (Міжнародні Стандарти Фінансової Звітності), що мають успіх серед компаній країн європейської частини світу та деяких країн Азії, та американські ГААР (Загальноприйняті Принципи Фінансового Обліку), використовувані в США, Великобританії та Японії [41, с. 162].

Оскільки Україна є європейською країною, то необхідно більш пильну

увагу звернути на МСФЗ. Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», національні стандарти бухгалтерського обліку не повинні суперечити міжнародним [53].

Щодо обліку дебіторської заборгованості це означає, що ПСБО 10 «Дебіторська заборгованість» [46] та інші, в яких піднімається питання дебіторської заборгованості мають відповідати вимогам МСФЗ. При цьому слід зазначити, що на відміну від національних стандартів у зарубіжних країнах не існує окремого документу щодо регулювання дебіторської заборгованості. Окремі аспекти цього питання визначені в МСБО 1 «Подання фінансових звітів» [66], МСБО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання» [35], МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [36].

Долучаємося до позиції Є. Гнатенко, яка вважає, що дебіторська заборгованість – це заборгованість фізичних та юридичних осіб перед підприємством, яка відображається в обліку як актив, тобто право на отримання певної грошової суми (товару, послуги) з боржника [15, с. 68]. Величина дебіторської заборгованості відіграє важливу роль у життєдіяльності підприємства, оскільки це завжди є відтоком оборотних коштів. Зростання дебіторської заборгованості в динаміці пов'язане із зменшенням імовірності її погашення, що може бути спричинене не тільки фінансовими проблемами покупців, але й недостатньою організацією діяльності бухгалтерії.

Порівняння дебіторської заборгованості за П(С)БО та МСФЗ доцільно проводити за наступними критеріями: визнання та припинення визнання дебіторської заборгованості; оцінка дебіторської заборгованості; визначення резерву сумнівних боргів; відображення у фінансовій звітності. Розпочнемо з визнання та припинення визнання дебіторської заборгованості (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Відмінності у вітчизняних та міжнародних підходах до визнання і припинення визнання дебіторської заборгованості

№	Ознака	Вимоги	
		П(С)БО	МС(С)БО

1	Визнання	Визначається активом, якщо існує ймовірність отримання майбутніх економічних вигід та може бути достовірно визначена її сума. Визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг	Визнання фінансового активу відбувається тоді, коли організація стає стороною контракту (договору), при виникненні зобов'язання по інструменту
2	Дохід визнається	1. Покупцеві передано ризики і винагороди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив). 2. Підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами). 3. Сума доходу (виручка) може бути достовірно визначена. 4. Є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигід підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені	1. Підприємство передало покупцеві суттєві ризики та винагороди, пов'язані з власністю на продукцію (товар). 2. Підприємство більше не бере участі в управлінні в тій мірі, яка, як правило, пов'язана з правом власності, і не контролює продану продукцію (товари). 3. Сума доходу може бути достовірно оцінена. 4. Існує ймовірність надходження економічних вигід, пов'язаних з операцією. 5. Витрати, які були або будуть понесені у зв'язку з операцією, можуть бути достовірно оцінені.
3	Припинення визнання	Дебіторську заборгованість по якій пройшов термін позовної давності, інші борги, нереальні до стягнення, списують за рішенням керівника підприємства за рахунок резерву сумнівних боргів або фінансові результати господарської діяльності комерційної організації	Припинення визнання фінансового активу або частини фінансового активу відбувається тоді, коли організація втрачає контроль над правами за контрактом (договором) (коли вказані права реалізуються, припиняється їх дія або організація відмовляється від своїх прав або передає їх третій стороні)

Згідно з МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» дебіторська заборгованість за продукцію, товари, послуги, роботи визнається як фінансовий актив, що є контрактним правом однієї сторони отримати грошові кошти та інший фінансовий актив від іншого підприємства і узгоджується з відповідним зобов'язанням сплатити другій стороні. Підприємству слід визнавати дебіторську заборгованість у балансі, коли воно стає стороною контрактних зобов'язань і внаслідок цього має юридичне право отримувати грошові або інші цінності [36]. Згідно з П(С) БО 13 «Фінансові інструменти» дебіторську заборгованість (не призначену для перепродажу) можливо віднести до складу фінансових активів [48].

За міжнародними стандартами при первісному визнанні дебіторська

заборгованість оцінюється за справедливою вартістю, включаючи витрати зі здійснення угоди, які безпосередньо пов'язані з придбання або випуском фінансового активу. Виходячи з норм П(С) БО, при первинному визнанні дебіторська заборгованість оцінюється за первісною вартістю (табл. 3. 3).

Таблиця 3.3

Відмінності у вітчизняних та міжнародних підходах до оцінки дебіторської заборгованості

Ознака	Вимоги	
	П(С)БО	М(С)БО
Оцінка	Оцінюється за первісною вартістю, тобто дебіторська заборгованість відображається в обліку в оцінці, визначеній договором, і залежить від кількості і ціни проданої продукції з врахуванням знижок і надбавок, що надаються постачальником своїм клієнтам і покупцям.	Визнання дебіторської заборгованості оцінюється за справедливою вартістю (за вартістю операції), включаючи витрати по здійсненню операції, які прямо пов'язані з придбанням або випуском фінансового активу або фінансового зобов'язання. Після первинного визнання дебіторська заборгованість оцінюється за вартістю, що амортизується, із застосуванням методу ефективної ставки відсотка.

Після первісного визнання дебіторська заборгованість, що розглядається як фінансовий інструмент, відповідно до міжнародних стандартів оцінюється за вартістю, яка амортизується із застосуванням методу ефективної ставки відсотка. При цьому під амортизаційною розуміється вартість фінансового активу, яка була визначена при його первинному визнанні, за вирахуванням вартості його погашення, суми накопиченої амортизації, нарахованій з різниці між первісною вартістю на момент погашення.

На думку О.В. Топоркової для визначення дебіторської заборгованості необхідно враховувати оцінку моменту, на який підприємство передає покупцеві ризики і вигоди, пов'язані з переходом права власності на продукцію (то вар), потребує вивчення угода між ними та обставини операції [65, с. 96].

Угода поставки продукції (товару), укладена між підприємством та покупцем, визначає умови переходу ризиків втрати або пошкодження продукції (товару) і вигід, пов'язаних з правом власності на підставі ІНКОТЕРМС-2000. Вивчення обставин господарської операції зумовлено тим,

що в більшості випадків передача ризиків та вигід від володіння збігається з передачею юридичного права власності або з передачею у володіння покупця (наприклад, за умови здійснення оптово-роздрібною торгівлі). Проте в інших випадках передача ризиків та вигід від володіння відбувається не одночасно з передачею юридичного права власності або з передачею у володіння, наприклад, реалізація товару за консигнаційними (комісійними) угодами, коли одержання доходу від певної реалізації залежить від доходу, який отримає покупець від власної реалізації цих товарів [16, с. 253].

Л. В. Івченко зазначає, що оцінка поточної дебіторської заборгованості у вітчизняній практиці здійснюється на дату виникнення та на дату складання балансу за первісною вартістю або чистою вартістю реалізації відповідно. У зарубіжних країнах оцінка проводиться на дату виникнення, дату погашення та на дату складання балансу за сумою виставленого рахунку, з урахуванням знижки (за умови оплати в період дії знижки) та за сумою, скоригованою на знижку відповідно [25, с. 259].

Головна проблема оцінки дебіторської заборгованості виникає в момент складання фінансової звітності (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Відмінності у вітчизняних та міжнародних підходах до відображення у фінансовій звітності дебіторської заборгованості

Ознака	Вимоги	
	П(С)БО	М(С)БО
Відображення у фінансовій звітності	У складі оборотних активів з класифікацією на довгострокові (платежі по яким очікується більш ніж через 12 міс. після звітної дати) та короткострокові (платежі по яким очікується протягом 12 міс. після звітної дати)	У складі поточних активів з класифікацією на короткострокову і довгострокову

Методи оцінки дебіторської заборгованості повинні забезпечити дотримання одного з основних принципів підготовки фінансової звітності – обачності, згідно з яким сума оцінки активів і доходів підприємства не повинна бути завищена.

Відповідно до цього принципу у вітчизняній практиці обліку, як і в зарубіжній, поточна дебіторська заборгованість за рахунками оцінюється і відображається у звітності за чистою вартістю реалізації, тобто сума коштів, що реально може бути отримана в результаті її погашення.

Для визначення чистої вартості реалізації необхідно оцінити чисту суму коштів, що очікується одержати в результаті погашення дебіторської заборгованості за рахунками.

У більшості випадків чиста вартість реалізації відрізняється від юридично належної до сплати величини. В англо-американській системі, наприклад, вона обчислюється шляхом сумування всієї дебіторської заборгованості за винятком знижки і безнадійної дебіторської заборгованості [65, с. 96-97]. Згідно з П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» чиста реалізаційна вартість визначається як сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Відмінності у вітчизняних та міжнародних підходах до визначення резерву сумнівних боргів дебіторської заборгованості

Ознака	Вимоги	
	П(С)БО	М(С)БО

Визначення резерву сумнівних боргів	Величина резерву сумнівних боргів визначається за одним із методів: 1. Застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості. 2. Застосування коефіцієнта сумнівності. За першим методом величина резерву визначається на основі аналізу платоспроможності окремих дебіторів. За другим – величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності	Визначення вірогідності стягнення заборгованості по кожному дебіторові і нарахування резерву лише по тим дебіторам, стягнення заборгованості з яких є сумнівним. Нарахування резерву в процентному відношенні від виручки за період. Розподіл дебіторської заборгованості на кілька груп залежно від періодів відстрочки і нарахування резерву
-------------------------------------	---	--

Оцінка дебіторської заборгованості починається з її аналізу, який полягає в тому, що складається перелік усіх дебіторів, визначаються терміни повернення боргу, визначається можливість повернення боргу в строки, передбачені відповідними договорами. Якщо робиться висновок про неможливість повернення боргу в термін чи виявляється прострочена заборгованість, необхідно проводити низку заходів. У балансі така заборгованість відповідно до зарубіжної практики повинна бути відображена з поправкою на безнадійні борги, а відповідно до вимог України – з коригуванням на резерв сумнівних боргів. Як бачимо застосовуються, зовсім різні підходи.

Згідно з П(С)Б0 10, дебіторська заборгованість поділяється на поточну та довгострокову, на сумнівну і безнадійну заборгованості. Згідно з МСФЗ 39 вона поділяється на ініційовану підприємством і неініційовану. Ініційована дебіторська заборгованість означає її придбання підприємством як участі у позиції, наданій іншим позикодавцем за умови, що підприємство фінансує цю позику на дату, коли її ініціює цей інший позикодавець. Неініційована дебіторська заборгованість класифікується як утримувана до строку погашення, наявна для продажу або утримувана для операцій.

Визначення сумнівної дебіторської заборгованості:

У безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності. Сумнівний борг – поточна

дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість у її погашення боржником (П(С)БО 10);

визнання сумнівної дебіторської заборгованості відбувається в таких випадках: значні фінансові труднощі емітента; фактичний розрив контракту, наприклад, невиконання умов угоди або прострочена заборгованість щодо сплати відсотка або основної суми; надання позикодавцем боржникові пільгової позики, яку позикодавець не розглядав би за інших умов; висока імовірність банкрутства або іншої фінансової реорганізації підприємства; визнання збитку від зменшення корисності цього активу в попередньому звітному періоді; зникнення фінансового ринку для цього фінансового активу внаслідок фінансових труднощів (МСФЗ 39).

Розрахунок величини резерву сумнівних боргів:

величина резерву сумнівних боргів визначається, виходячи з платоспроможності окремих дебіторів, за питомою вагою безнадійної заборгованості в чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати або на основі класифікації дебіторської заборгованості (П(С)БО 10);

в міжнародних стандартах методи розрахунку величини резерву сумнівних боргів не передбачаються.

Результати дослідження засвідчують, що облік дебіторської заборгованості в Україні чітко регулюється П(С)БО 10, положення якого певною мірою відрізняються від запропонованих у міжнародних стандартах. Ці відмінності викликані, в першу чергу, національними та економічними особливостями, що склалися в Україні. Для вітчизняної практики характерним є існування чітких норм ведення бухгалтерського обліку, які суворо регламентовані, недотримання яких зумовлює різні типи відповідальності, а в міжнародній системі обліку навпаки зазначаються лише базові фундаментальні концепції ведення фінансового обліку.

У М(С)ФЗ зазначені лише загальні правила класифікації, оцінки, визнання дебіторської заборгованості, проте не відображена конкретизація цих

аспектів. В Україні оцінка дебіторської заборгованості відбувається за первісною вартістю, у зарубіжних країнах – за справедливою. Також в Україні величина резерву сумнівних боргів визначається із розрахунку абсолютної суми сумнівної заборгованості або з використанням коефіцієнта сумнівності. У міжнародній практиці, крім того, ще у відсотковому відношенні від виручки при можливому розподілі дебіторів на декілька груп.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки та пропозиції.

1. У своїй діяльності підприємства при відображенні в обліку дебіторської заборгованості керуються у першу чергу чинними нормативно-правовими актами, а саме Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" та 13 "Фінансові інструменти". Проведений порівняльний аналіз цих нормативних документів свідчить про існування неузгодженостей між ними щодо сутності дебіторської заборгованості. Варто зауважити, що не існує окремого міжнародного стандарту, який регламентує питання відображення в обліку дебіторської заборгованості, а в існуючих - не дається чіткого визначення поняття дебіторської заборгованості. На основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що дебіторська заборгованість за своєю суттю є сумою заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу.

2. Для організації обліку та аналізу розрахунків з дебіторами важливе місце посідає класифікація дебіторської заборгованості. Дебіторська заборгованість відображається в обліку за різними класифікаційними ознаками відповідно до

чинних нормативно-правових актів. Обов'язковим є поділ дебіторської заборгованості, який зафіксований чинними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та "Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій". У межах чинного законодавства підприємство самостійно може обирати систему класифікації дебіторської заборгованості залежно від завдань, які ставить управління перед системою обліку. Таким чином, узагальнення проведеного дослідження дозволяє зробити висновок про необхідність усунення розбіжностей щодо трактування сутності дебіторської заборгованості у національних стандартах бухгалтерського обліку, а також в удосконаленні її класифікації. Облік дебіторської заборгованості на підприємстві потребує особливої уваги, поступового вирішення проблем та розробки індивідуального підходу до дебіторів підприємства. Важливим є заздалегідь передбачити та не допустити надмірного зростання дебіторської заборгованості тому, що саме ефективне управління дебіторською заборгованістю відноситься до необхідних умов успішної діяльності підприємства, оскільки воно створює передумови для швидкого зростання бізнесу і збільшення фінансових можливостей підприємства.

3. Досліджуючи особливості обліку дебіторської заборгованості у зарубіжних країнах поняття обліку дебіторської заборгованості за кордоном трактується неоднаково, але сутність залишається незмінною. Зокрема, зобов'язання покупців чи інших контрагентів бізнесу перед компанією визнається дебіторською заборгованістю як в Україні, так і в зарубіжних країнах. Відмінність полягає у врахуванні наданих знижок та розмежуванні дебіторської заборгованості з фінансовими активами, що у вітчизняній практиці передбачає розгляд окремими активами.

В зарубіжній практиці питання облікового відображення дебіторської заборгованості регулюються МСФЗ 1, МСФЗ 32, МСФЗ 39. Облік дебіторської заборгованості в Україні регулюється чітко визначеним нормативом – П(С)БО 10, положення якого в певній мірі відрізняються від запропонованих у

міжнародних стандартах.

Вітчизняна практика запозичення зарубіжного досвіду надання знижки вимагає адаптації вітчизняної методики відображення знижок з відмовою від використання субрахунку 285 «Торгова націнка» та розробки або окремого субрахунку, або субрахунку наступних порядків у складі дебіторської заборгованості. Наведені пропозиції дозволять збільшити інформаційне забезпечення даних бухгалтерського обліку щодо обсягів та очікуваного зменшення дебіторської заборгованості для цілей управління.

4. Перелік нормативно-законодавчих документів з обліку дебіторської заборгованості досить значний. І вміння орієнтуватися серед різних нормативно-правових актів, що суперечать один одному, допомагає правильно вести бухгалтерський облік на підприємстві, а також своєчасно здійснювати аналіз дебіторської заборгованості, щодо управлінню нею.

5. В роботі запропоновані обов'язкові елементи облікової політики щодо дебіторської заборгованості. Застосування на практиці запропонованих рекомендацій дозволить забезпечити оптимальність процесу формування облікової політики підприємства, відображати лише достовірну інформацію щодо стану розрахунків; вести оперативний контроль за виникненням сумнівної заборгованості та можливість її попередження; посилити контроль за станом розрахунків та своєчасністю погашення заборгованості.

6. Дослідження інформаційного забезпечення облікового відображення дебіторської заборгованості дозволило встановити, що у відомості 6.6 с.-г. реквізити розміщені непослідовно. Найменування покупця (замовника) необхідно вказувати в першому, а не в четвертому стовпчику, тому що залежно від даного реквізиту здійснюється групування дебетових та кредитових оборотів за рахунком 36. Аналогічні зауваження і до відомостей 3.1 с.-г. та 3.2 с.-г.

В балансі спостерігається невідповідність відображення довгострокової та короткострокової дебіторської заборгованості, забезпеченої отриманими

векселями. У II розділі балансу «Оборотні активи» відводиться окремий описуваний рядок для відображення отриманих короткострокових векселів (рядок 1120), що, на нашу думку, гармонійно пов'язується з Планом рахунків. Тоді як у I розділі балансу «Необоротні активи» стаття «Довгострокова дебіторська заборгованість» містить як заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду, так і довгострокові векселі отримані, що, на нашу думку, зменшує інформативність балансу та надає користувачам неповну інформацію про фінансовий стан підприємства.

Вважаємо, що уникнути даної невідповідності можливо за допомогою введення додаткових рядків у форму балансу, а саме: 1041 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду»; 1042 «Довгострокові векселі отримані»; 1043 «Інша довгострокова дебіторська заборгованість».

Економічний зміст субрахунку 363 не відповідає сутності рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», оскільки на останньому ведеться узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, а субрахунок 363 використовується лише для розрахунків між головним підприємством ПФГ і між учасниками ПФГ та не має жодного відношення до інших господарюючих суб'єктів.

На нашу думку, однакове найменування двох різних за змістом субрахунків 363 та 633 «Розрахунки з учасниками ПФГ» може спричинити непорозуміння та помилки при веденні обліку. Ми пропонуємо вилучити з Плану рахунків субрахунок 363 та обліковувати розрахунки з учасниками ПФГ на субрахунку 377 та з відображенням у відповідному рядку Балансу. Також, на нашу думку, для збільшення інформативності Приміток до фінансової звітності необхідно здійснити розкриття складових Іншої поточної дебіторської заборгованості, адже в жодній з форм фінансової звітності цього не здійснено.

7. Реформування національної системи бухгалтерського обліку здійснюється переважно на методологічно-правовому рівні. Питання

прикладного характеру здебільшого залишаються поза увагою науковців. Тому в частині розрахунків з підзвітними особами підприємства по неповернутих підзвітних сумах та по нарахованих штрафних санкціях за таке неповернення, нами запропоновано підходи щодо прикладного вирішення цієї проблеми, які полягають в запровадженні оперативного обліку підзвітних сум та в розширенні змісту Звіту про використання коштів наданих на відрядження або підзвіт. Господарські операції відображаються в бухгалтерському обліку методом їх суцільного і безперервного документування. Записи в облікових регістрах проводяться на підставі первинних документів. Відображення в обліку підприємства операцій з дебіторською заборгованістю за товари, роботи, послуги не суперечить вимогам чинного законодавства. У роботі було наведено типову кореспонденцію рахунків, що відображає облік досліджуваних операцій.

8. У третьому розділі магістерської роботи підприємству запропонована повна автоматизація бухгалтерського обліку з використанням програми «1С:Бухгалтерія», що дозволить керівництву ефективно управляти підприємством, отримувати багатогранну інформацію про поточний стан справ, аналізувати діяльність підприємства, полегшити та покращити роботу облікового персоналу. Крім того, основними шляхами вдосконалення обліку на підприємстві, в тому числі і по дебіторській заборгованості, можуть стати наступні: формування бібліотеки нормативної літератури, вдосконалення системи документообігу на підприємстві, забезпечення можливостей та умов для освіти та вдосконалення професійної майстерності облікових працівників.

Тобто, вдосконалення бухгалтерського обліку, в тому числі і по дебіторській заборгованості, на досліджуваному підприємстві можливе лише при покращенні на підприємстві організації системи бухгалтерського обліку в цілому, а також за умови здійснення ряду організаційних заходів.

На основі узагальнення практичного досвіду обліку та аудиту дебіторської заборгованості вітчизняних та зарубіжних підприємств, виявлення пов'язаних з цим аспектом обліку і аудиту проблем, спричинених практичним

застосуванням положень (стандартів) бухгалтерського обліку, можна назвати найбільш типові помилки бухгалтерів або факти (види) зловживань, шахрайства, обману, викривлення інформації щодо дебіторської

9. Відповідність обліку, в тому числі дебіторської заборгованості, світовим вимогам є однією з передумов успішної інтеграції українського бізнесу в міжнародне економічне середовище. Головною відмінністю вітчизняного обліку дебіторської заборгованості від міжнародної практики є те, що він чітко регламентований і не передбачає альтернативи для підприємства, а також те, що М(С)ФЗ розглядають дебіторську заборгованість більш широко з урахуванням тривалого досвіду співпраці з іноземними контрагентами. Результати дослідження міжнародного досвіду обліку розрахунків з дебіторами дозволяють зробити висновок, що в кожній країні склалася налагоджена і самостійна система ведення бухгалтерського обліку. Кожна із систем має свої переваги і недоліки, спільні та відмінні риси. Тому напрями подальших досліджень полягають у пошуку шляхів удосконалення вітчизняного обліку розрахунків з дебіторами з урахуванням міжнародного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Береза С.Л. Проблема визначення дебіторської заборгованості в обліку / С. Л. Береза // Вісник ЖДТУ. 2003. № 4 (26). С. 32–37.
2. Белокоз О. Відмінності між вітчизняними та міжнародними підходами до оцінки дебіторської заборгованості торговельних підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2016. № 3. С. 197–201.
3. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств/ М.Д. Білик// Фінанси України. Міністерство фінансів України, 12/2003. № 12. С. 24–36.
4. Бланк І.А. Фінансовий менеджмент. Навчальний посібник. Изд-во: Эльга 2008. С. 724.
5. Бланк И.А. Управление активами. — К.: Ника- Центр, Эльга, 2002.

— 702 с.

6. Блакита Г.В. Актуальні питання управління дебіторською заборгованістю / Блакита Г.В., Бровко О.Т. Збірник наукових праць ВНАУ Серія: Економічні науки № 3 (69) 2012, с. 23–29.

7. Бондаренко О.С. Сучасні підходи до обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18. С. 36–39.

8. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник [для студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних закладів]/За ред. проф. Ф.Ф.Бутинця.—5е вид., доп. і перероб. — Житомир: ПП "Рута", 2003. — 726 с.

9. Брігхем Євхен. Основи фінансового менеджменту: пер. з англ.— К.: Молодь, 1997. — 1000 с.

10. Бутинець Ф.Ф. Економічний аналіз. Навчальний посібник. Житомир: ПП Рута, 2003. 680 с.

11. Бухгалтерський фінансовий облік: Підручник для студ. вищих навч. закладів / ред. Ф. Ф. Бутинець. - 6-е вид., переробл. і допов. - Житомир : Рута, 2005. - 756 с.

12. Бухгалтерський облік: фінансовий та внутрішньогосподарський/В. В. Сопко, О. В. Бойко, М. І. Кучер. - К. : Фенікс, 2003. - 468 с.

13. Владко І. Безнадійна заборгованість за опротестованим векселем: облік у векседавця та у держателя.// Все про бухгалтерський облік. – 2005. - № 30(1063). – С.11.

14. Гнатенко Є.П. Аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства/ Є.П. Гнатенко, В.В. Волошина. Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Економічні науки № 1 (4). 2015. С. 38–42.

15. Гнатенко Є. П. Ігнат'єва Я.В. Порівняльна характеристика обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній і міжнародній практиці. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О.

Сухомлинського. 2016. № 2. С. 67-72

16. Голов С.В. Фінансовий облік. Київ. 2005. 976 с.
17. Городянська Л. Особливості організації обліку дебіторської заборгованості на підприємстві // Бухгалтерський облік і аудит.- 2007.- №6. - С. 9-16.
18. Гуня В.О. Удосконалення класифікації дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності підприємств / В.О. Гуня. // Економічний простір. 2014. № 19. С. 124–131.
19. Дослідження української практики корпоративного управління. Результати 2010 року. // Науковий центр Лібермана [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.libermancenter.org/corporate-governance>
20. Дублей В.В., Гуменюк М.М. Необхідність управління дебіторською та кредиторською заборгованостями в сучасних умовах. Науковий огляд № 11 (32), 2016. С. 1–9.
21. Житний П.Є. Облікова політика в умовах розвитку фінансово промислових систем: методологія та організація: монографія / П.Є. Житний. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. — 352 с.
22. Жук М.Г. Проблеми та шляхи удосконалення обліку й аудиту дебіторської заборгованості та резерву сумнівних боргів. // Майбутнє – аудит: Матеріали першої спільної науково – практичної спілки аудиторів України і ВУЗів. – 2004. – С.168.
23. Іванов Є.О. Класифікація факторів, що впливають на загальний рівень дебіторської заборгованості підприємства / Є.О. Іванов// Вісник МСУ. Вип.1–2. Т. VIII: Економічні науки. Харків, 2005. С. 35–38.
24. Іванілов О.С Економіка підприємства [Текст] : підручник / О.С. Іванілов. К.: Центр учбової літератури, 2009. 728 с.
25. Івченко Л. В., Ходзицька В. В. Інтерпретація дебіторської заборгованості за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. Фінанси, облік і аудит. 2013. Вип. 1. С. 256-262
26. Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського

обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій Міністерства Фінансів України від 31.11.1999 р. № 291 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>

27. Коваль Л.В. Актуальні проблеми облікової політики / Л.В. Коваль, В.С. Колісніченко // Матеріали X міжнародної науково-практичної конференції «*NAUKOVA MYSL INFORMACY JNEJ POWIEKI – 2014*» (07.03.14-15.03.14) Том 4. Економічні науки.: Przemysl. Nauka i studia. – С. 62-64.

28. Костенко Н. Політика підприємства щодо обліку / Н. Костенко // Податки та бухгалтерський облік. — 2008. — №3.—С.5—15.

29. Костюченко В. Облік дебіторської заборгованості / Костюченко В // Бухгалтерський облік і аудит . – 2000. – №7. – С.2-9.

30. Кужельний М.В., Лінник В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. К.: КНЕУ, 2001. 334 с

31. Матицина Н.О. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю / Н.О. Матицина // Бухгалтерський облік і аудит. 2015. № 12. С. 38–42

32. Методичні рекомендації щодо застосування реєстрів журнально-ордерної форми обліку для сільськогосподарських підприємств: Затверджено наказом Міністерства аграрної політики України від 04.06.2009 № 390

33. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансових звітів» / Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_013/page (дата звернення: 28.05.2018).

34. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8 (МСБО 8) «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» *IASB* від 01.01.2012.

35. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти: подання» [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_029

36. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові

інструменти: визнання та оцінка» [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_015

37. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.ukrreferat.com/lib/finans/buh_oblik/13.htm

38. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Затв. Наказом Міністерства Фінансів України від 07.02.2013 № 73

39. Нашкерська Г. Особливості визнання та оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги//Бухгалтерський облік і аудит,-№11,-2009,-с.31-37

40. Невская А. Додаткові статті фінзвітності: коли та як заповнювати. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.interbuh.com.ua/ua/view/newspaper/2286/5452>.

41. Носовець О. Проблеми порівняння дебіторської заборгованості за даними фінансових звітів підприємств в умовах застосування різних стандартів обліку та звітності. Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. 2014. № 8. С. 159-169.

42. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 № 291

43. Плахтій Т.Ф. Вдосконалення обліку дебіторської заборгованості / Т.Ф. Плахтій // Економіка в сучасних умовах: стан, проблеми та пошуки шляхів їх подолання: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 26-27 червня 2015 року). – 2015. – Т.2. – С.118-120 .

44. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

45. Подолянчук О.А. Корисність облікової інформації для цілей управління / О.А. Подолянчук // II Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія», 20 листопада 2017 року, м. Тернопіль. – С. 116-118.

46. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Затв. Наказом Міністерства Фінансів України №237 від 08.11.99 р.

47. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» : Наказ Міністерства фінансів України : N 20 від 31.01.2000. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>.

48. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: Затв. Наказом Міністерства Фінансів України №559 від 30.11.01 р.

49. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» 29.11.1999р. № 290 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu15/>

50. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» 31.12.1999р. № 318 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu16/>

51. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 № 879

52. Постанова КМУ «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» від 02.02.2011р. № 98 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/98-2011-п>

53. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99 р. №996-XIV.

54. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності : Наказ Міністерства фінансів України : № 433 від 28.03.2013 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=382859&cat_id=293536

55. Про захист прав споживачів: Закон України [Електронний ресурс]

Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>

56. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>

57. Пушкар М.С. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в управлінні (теоретико - методичні аспекти): монографія / М.С. Пушкар. — Тернопіль: Економічна думка. — 1999. — 423 с.

58. Скорба О.А. Облік дебіторської заборгованості в Україні та за кордоном. Матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. «Honoris High School – 2009». 2009. Т.2. С. 22–25.

59. Сльозко Т. Моделювання метод обліку чи шлях його пізнання? / Т. Сльозко // Вісник ТНЕУ. — 2007. — №1. — С. 72—78.

60. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет для руководителя / Я.В. Соколов, М.Л. Пятов. — М.: Изд-во "Проспект", 2001. — 320 с.

61. Соловей Н.В., Маліношевська К.І. Проблеми обліку дебіторської заборгованості. *Ефективна економіка*. 2016. № 17.

62. Сурніна К.С. Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н.: 08.06.04 «Бухгалтерський одлік, аналіз та аудит»/ К.С. Сурніна. Луганськ, 2002. 19 с.

63. Сурніна К.С. Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств // Дис... канд.екон.наук. – Луганськ, 2002. – 21с.

64. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: Підручник. 6-те вид. допов. і перероб. К.: Алерта, 2013. 982 с.

65. Топоркова О. В., Євлаш Т. О. Порівняльний аналіз П(С)БО та МСБО стосовно відображення дебіторської заборгованості в обліку. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2010. Вип. 2. С. 93-101

66. Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення управління кредиторською

заборгованістю підприємства Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького 18, № 2 (69) 2016, с. 160–164.

67. Управління дебіторською та кредиторською заборгованостями підприємств оптової торгівлі [Текст] : монографія / Н.О., Власова, Л.Л. Носач. Харків: ХДУХТ, 2011. 229 с.

68. Фаринович І.В. Факторинг як механізм пришвидшення обіговості обігових коштів підприємств / І.В. Фаринович. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/20_15/248_Far.pdf

69. Фінансовий облік: Підручник / С. Ф. Голов, В. М. Костюченко, І. Ю. Кравченко. - К. : Лібра, 2005. - 974 с.

70. Цивільний кодекс Електронний ресурс / Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

71. Чорнобривець М.М. Дебіторська заборгованість: сутність та причини виникнення. Європейські пер-спективи № 10, 2013. С. 181–185

72. Шевченко Б.О. Теоретичні аспекти поняття «дебіторська заборгованість» Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. URL: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73594.doc.htm

73. <http://www.ukrstat.gov.ua/>